

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Diplomová práce

Bc. Pavlína Stachová

Koncepce sociálního státu v Japonsku na přelomu 21. století

Concept of welfare state in Japan on the threshold of 21st century

Praha 2014

Vedoucí práce: doc. Ing. Jan Sýkora, M.A., Ph.D

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla zejména poděkovat svému vedoucímu diplomové práce doc. Ing. Janu Sýkorovi, M.A., Ph.D nejen za jeho cenné rady v průběhu psaní diplomové práce, ale také za ochotu a laskavý přístup během celého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Českých Budějovicích, dne 28. dubna 2014

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

Sociální stát, sociální zabezpečení, sociální politika, Japonsko, japonská společnost, japonský systém sociálního zabezpečení, reformy sociálního zabezpečení, přelom 21. století

Klíčová slova (anglicky):

Welfare State, Social Protection, Social Policy, Japan, Japanese Society, Japanese System of Social Protection, Reforms of Social Protection, Turn of the 21st Century

Abstrakt (česky)

V této diplomové práci se zabývám systémem sociálního zabezpečení v Japonsku na přelomu 21. století a rolí státu v něm. V první teoretické kapitole vymezuji pojmy společnosti, sociální politiky a sociálního státu. Druhá kapitola je věnována historickému vývoji sociální politiky od starověku až po konec 2. světové války. V následující kapitole se zabývám charakterem sociálního zabezpečení na počátku 3. tisíciletí, změnami v japonské společnosti a finančním zajištěním sociálního zabezpečení. V poslední kapitole analyzuji reformy, které byly od počátku nového století provedeny za účelem stabilizace a dlouhodobé udržitelnosti systému sociálního zabezpečení v Japonsku.

Abstract (in English):

In this thesis I focus on the system of social protection in Japan at the turn of the 21st century and the role of the state in this system. In the first chapter I define the terms society, social policy and welfare state. The second chapter is dedicated to the historical development of the social policy from antiquity to the end of the Second World War. In the next chapter I concern myself with the character of the social protection system in Japan at the beginning of the third millennium, the changes in the Japanese society and the financial state of the social protection system. In the last chapter I analyse the reforms that have been done since the beginning of the new century and which propose was to stabilize the system of the social protection in Japan and make it sustainable.

Obsah

Úvod	1
1 Teoretické vymezení	4
1.1 Teoretické vymezení společnosti	4
1.2 Teoretické vymezení sociální politiky.....	9
1.3 Teoretické vymezení sociálního státu	13
2 Historický vývoj sociální politiky v Japonsku.....	20
2.1 Starověk.....	20
2.2 Středověk a raný novověk	22
2.3 Období od otevření Japonska do konce 1. světové války.....	24
2.4 Období od konce 1. světové války do konce 2. světové války.....	27
2.4.1. Sociální podpora.....	27
2.4.1. Sociální pojištění	32
3 Systém sociální politiky v Japonsku na prahu 3. tisíciletí.....	36
3.1 Systém sociálního zabezpečení v Japonsku na přelomu 21. století.....	37
3.1.1. Systém sociálního pojištění	37
3.1.2. Systémy sociální podpory	45
3.1.3. Systém veřejná podpory	47
3.2 Změny v japonské společnosti.....	51
3.2.1. Demografické změny v Japonsku.....	51
3.2.2. Změny na pracovním trhu	54
3.3 Finanční zajištění sociálního zabezpečení.....	57
4 Řešení problému současného sociálního zabezpečení v Japonsku	61
4.1.1. Reforma důchodového systému	61
4.1.2. Reforma systému dlouhodobé péče.....	65
4.1.3. Reforma zdravotního systému	66
4.1.4. Sjednocení daňového systému a systému sociálního zabezpečení.....	68
Závěr	70
Zdroje.....	75
Seznam tabulek, grafů a schémat.....	81
Seznam použitých zkratk	82

Úvod

Po prohrané 2. světové válce se stejně jako bájnému fénixovi podařilo Japonsku doslova vstát z popela. Z válkou zdevastované země Japonsko dokázalo vytvořit do konce 50. let 20. století hospodářskou velmoc. Tento hospodářský zázrak byl bedlivě sledován mnoha ekonomy a politiky a nejedna země se snažila napodobit jeho vzor. Jistě, Japonsko mezi lety 1955 a 1974 zaznamenalo období enormního ekonomického růstu, během nějž průměrný roční reálný ekonomický růst přesahoval 9 %. Ovšem za jakou cenu?

Opatření vlády, ministerstev a dalších institucí byly po desítky let směřovány na podporu hospodářského růstu a ekonomického rozvoje tak, že ostatní oblasti, jako je životní prostředí či sociální politika, byly opomíjeny. Začátek 90. let znamenal po ekonomické stránce pro Japonsko strmý pád a konec snění. Na povrch navíc vypluly problémy, které byly potlačovány a schovávány právě za ekonomický úspěch.

Nyní je Japonsko sužováno mnoha problémy, které jsou navzájem propojeny a o to je jejich řešení složitější. Na poli monetární politiky se Japonsko již téměř dvě desetiletí potýká s deflací, ze které se mu nedaří dostat, dále byla situace po dlouhou dobu ztěžována příliš silným jenem, který negativně působil na export. Také v oblasti fiskální politiky je Japonsko vystaveno problémům. Tím největším je enormní státní dluh, jehož výše vůči HDP vysoce převyšuje v Evropě často diskutované Řecko či Itálii, a znamená pro Japonsko první místo ve statistikách zadluženosti států. K neustálému zvyšování státního dluhu přispívá i růst výdajů na sociální zabezpečení.

Právě téma sociálního zabezpečení je často vyzdvižováno nejen v japonských médiích, ale i ve světových a českých novinách či televizi se objevují zmínky o stárnoucí japonské populaci a s tím spojenými problémy, jako je krachující důchodový systém, podvody s ním spojené či enormní náklady vydávané na zdravotní systém pro seniory. Vzhledem k celosvětovému trendu stárnutí populace ve vyspělých zemích lze předpokládat, že je pouze otázkou času, kdy také ostatní země budou vystaveny podobným problémům. Proto se znovu na Japonsko upírají zraky odborníků a veřejnosti.

Také mě složitě a do jisté míry kontroverzní téma sociální politiky v Japonsku zaujalo natolik, že jsem se jej rozhodla zpracovat v rámci své diplomové práce. Ačkoli mediální obraz sociálního zabezpečení v Japonsku není optimistický a Japonsko se tak spíše stává příkladem, jak sociální politiku neřešit, bývá někdy

mediální obraz zkrešlen. Prvním cílem mé práce je na základě zpráv, ročenek či dat ministerstev, veřejných výzkumných center a institucí nejprve charakterizovat koncept sociálního zabezpečení v Japonsku na počátku třetího tisíciletí a určit jakou roli v něm zastává stát. Dále definovat k jakým změnám ve společnosti dochází a následně stanovit, jak tyto změny ovlivňují systém sociálního zabezpečení a jaké hlavní problémy jsou s nimi spojeny. Jako třetí a poslední cíl jsem si zvolila analýzu reforem, které by měly pomoci vyřešit problémy systému sociálního zabezpečení na počátku 21. století.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí a to na teoretickou a praktickou část. V teoretické části nejprve vymezuji společnost podle definice britského sociologa Anthonyho Giddense. Následně na základě teorií dánského psychologa a antropologa Geerta Hofstedeho a amerického psychologa Abrahama Maslowa definuji shody a rozdíly japonské společnosti ve srovnání se „Západem“ i asijskými státy. Dále obecně definuji sociální politiku jako celek a její jednotlivé principy, funkce, nástroje a subjekty. V závěru teoretické části znovu využívám definice Anthonyho Giddense v kombinaci s teorií Gøsta Esping-Andersena, která je zaměřena na rozdělení režimů sociálních států do skupin podle jejich společných znaků, tak, aby bylo patrné postavení japonského sociálního státu.

V praktické části nejprve pro lepší pochopení charakteristiky konceptu japonského sociálního zabezpečení a role státu v něm na přelomu tisíciletí shrnuji historický vývoj japonské sociální politiky. Kapitola je rozdělena do čtyř podkapitol tak, aby bylo možné vystihnout podstatné znaky sociální politiky v jednotlivých historických obdobích a její změny. Jedná se o období starověku, středověku a raného novověku, období od otevření Japonska do konce 1. světové války a období od konce 1. světové války do konce 2. světové války.

Následující kapitola je již přímo zaměřena na stav systému sociálního zabezpečení na prahu 3. tisíciletí. Nejdříve charakterizují jednotlivé systémy sociálního pojištění, sociální podpory a systém ochrany živobytí, které jsou v současné době k dispozici, a to na základě popisu systému jako takového, podmínek vyplácení dávek či čerpání služeb ze systémů, počtu klientů či způsobu financování jednotlivých systémů. Dále přestože je systém sociálního zabezpečení průběžně reformován, dochází v japonské společnosti ke změnám, které žádají další jeho upravení. Právě těmto změnám patří druhá podkapitola. Ve třetí podkapitole se

věnuji stavu financí v oblasti sociálního zabezpečení a to jak na výdajové, tak na příjmové straně.

V poslední kapitole se zaměřuji na způsob řešení problémů současného systému sociálního zabezpečení. Konkrétně v ní analyzuji reformy ovlivňující finanční stav a stabilitu ať již jednotlivých systémů sociálního pojištění nebo systému sociálního zabezpečení jako celku, ke kterým japonská vláda a ministerstva od počátku nového tisíciletí přistoupila.

1 Teoretické vymezení

1.1 Teoretické vymezení společnosti

Anthony Giddens definuje společnost jako „systém vzájemných vztahů, který spojuje jedince dohromady“.¹ Může se jednat o společnost malou, která čítá pouze několik desítek lidí, jako je zájmový kroužek, nebo naopak o společnost velkou s několika miliony členů, jako jsou například celé státy a národy. Bez ohledu na její velikost jsou všechny společnosti založeny na faktu, že „jejich členové jsou uspořádáni do strukturovaných společenských vztahů podle kulturního vzorce platného pro danou společnost“.² Kulturní vzorce se liší stát od státu a předurčují chování členů společnosti a jejich přístup k životu.

Na úrovni národů tyto kulturní vzorce zatím nejpřesněji vysvětlil holandský vědec Geert Hofstede, který nejprve v roce 1980 charakterizoval národy pomocí čtyř kulturních dimenzí, ke kterým v roce 1991 přidal pátou a v roce 2010 šestou.³ První dimenze je nazývána **individualismus versus kolektivismus** (IDV) neboli já versus my. Vyjadřuje míru pevného určení a blízkosti vztahů ve společnosti. U individualismu je předpokládáno, že se člověk postará sám o sebe, popř. nejbližší rodinu. Vztahy v rámci společnosti nejsou pevné. Naopak kolektivismus je založen na pevně určených vztazích ve společnosti, kde jedinec může očekávat pomoc nejen od příbuzných, ale také od skupiny, ke které přísluší a která jej po celý život ochraňuje, výměnou za loajalitu a dodržování norem společnosti.⁴

Druhá dimenze charakterizuje **míru odstupu mezi jednotlivými příslušníky společnosti** (PDI), a tak ukazuje, jak se společnost dívá na nerovnost mezi svými členy. Konkrétně měří stupeň, do jakého méně silní jedinci předpokládají a přijímají rozdělení moci ve společnosti a organizacích.⁵ Čím nižší je číslo, tím větší je tendence k vyrovnání nerovností v rozdělení moci a nutnosti ospravedlnění rozdílu v ní. Je zde pozorovatelná nižší závislost na výše postavených a respekt k nim.

¹ GIDDENS, Anthony, Sociology, 4th edition, Polity Press, str. 22, 2001, ISBN 0745623107

² Ibid.

³ HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Gert Jan, MINKOV, Michael, Cultures and Organizations, McGraw Hill, 561 str., 2010, ISBN 978-0-07-166418-9

⁴ HOFSTEDE, str. 92

⁵ Ibid., str. 61

Třetí dimenzí je míra snahy **minimalizovat nejistotu** (UAI), která posuzuje, do jaké míry jsou členové společnosti averzní vůči nejistotě a nejasnosti, kterou budoucnost přináší.⁶

Ve čtvrté dimenzi nazývané **maskulinita versus feminita** (MAS) popisuje úlohy obou pohlaví ve společnosti. Ve společnosti, kde převládá maskulinita, jsou emoční role obou pohlaví striktně odděleny a muži zastávají dominantní role. Ženy by se měly zajímat o kvalitu života, být citlivé a skromné. K hodnotám takovéhoto společností patří soutěživost, síla, asertivita či materialismus. Ve femininních společnostech jsou to kooperace, skromnost či starost o ostatní, především slabé. Emoční role nejsou rozděleny podle pohlaví.⁷

Pátou dimenzí je dimenze vysvětlující postoj k **časovému horizontu** (LTO) a základním kritériem je buď dlouhodobost, nebo krátkodobost. Pro dlouhodobě orientované společnosti je důležitá budoucnost, zastávají pragmatické hodnoty, mají sklon k úsporám, které by poté mohly použít k přizpůsobení se změnám, učí se od ostatních. Krátkodobě orientované společnosti se orientují na minulost a přítomnost, respektují tradice, jsou konzervativní, vynikají v abstraktních a teoretických disciplínách.⁸ Poslední šestou dimenzí je **uvolněnost a přísnost** (IVR). Zatímco v uvolněné společnosti je dána jedinci svoboda k uspokojování vlastních potřeb a potěšení, v přísných společnostech jsou tyto osobní potřeby potlačovány a podřizovány pravidlům společnosti.⁹

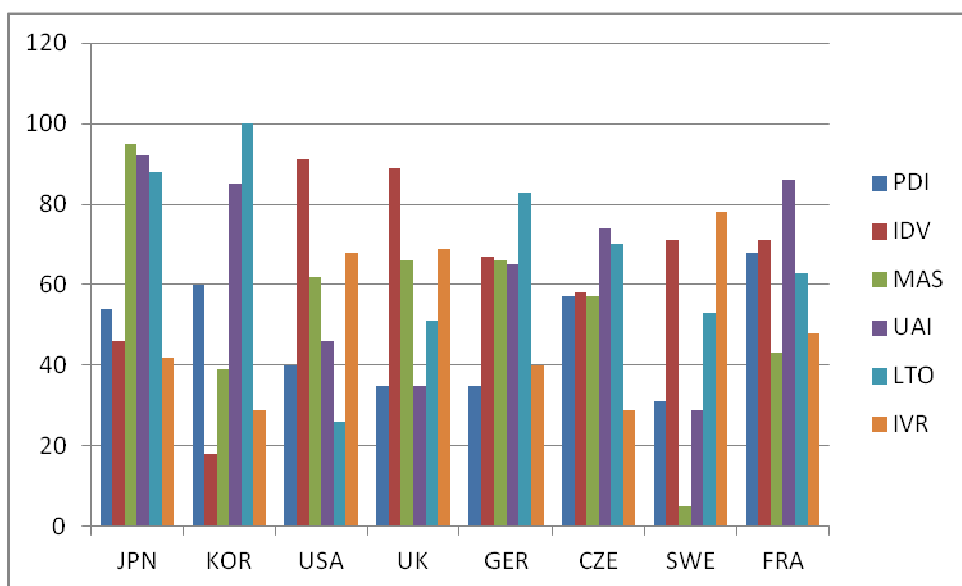
⁶ HOFSTEDE, str. 171

⁷ HOFSTEDE, str. 140

⁸ Ibid., str. 275

⁹ Ibid., str. 281

Graf 1: Hofstedeho kulturní dimenze pro vybrané státy

Zdroj: HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Gert Jan, MINKOV, Michael, Cultures and Organizations¹⁰

Podle Hofstedeho v porovnání s evropskými státy Japonsko vykazuje velké rozdíly především v dimenzích maskulinity a feminit a časového horizontu. Zde se podobá kulturnímu vzorci typickému pro východoasijské země, jako je Čína a Jižní Korea. Japonsko je velice **dlouhodobě orientované** a vytyčuje si cíle v dlouhodobém horizontu, což je pozorovatelné také v japonských firmách, které se nesnaží o krátkodobý růst a zisk, ale plánují do budoucnosti a jejich cílem je vytvoření silné pozice na trhu. Či v přebírání inspirace v nejrůznějších oborech z cizích zemí.

Japonsko je **jednou z nejvíce maskulinních společností**, kde soutěživost, dokonalost a perfekcionismus jsou neodmyslitelným prvkem všech součástí života. Japonci jsou známí svým workoholismem a snahou o dosažení úspěchu na pracovním poli, k čemuž je nutné práci věnovat také velkou část volného času. Na ženách leží zodpovědnost za rodinné zázemí, proto se tak těžko prosazují nejen na vedoucích pozicích, ale celkově na pracovním trhu. Na druhou stranu v Japonsku není viditelná snaha jednotlivce prosadit se sám, což může být vysvětleno relativně vysokým stupněm kolektivismu.

¹⁰ HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Gert Jan, MINKOV, Michael, Cultures and Organizations, McGraw Hill, str. 57-9, 95-97, 141-3, 192-4, 255-8, 282-5, 2010, ISBN 978-0-07-166418-9

Japonsko patří k zemím s nejvyšší **averzí k nejistotě**, proto je patrná snaha Japonců naplánovat vše do nejmenšího detailu tak, aby se s co nejvyšší pravděpodobností vyhnuli nepříjemnostem a nečekaným událostem. Kromě psaných zákonů zde existují také nepsané normy chování a pravidla jsou hluboce zakořeněna ve společnosti. Toto pak způsobuje problémy cokoli změnit a odpor ke změnám je patrný v celé společnosti. Vysoký odpor k nejistotě je pozorovatelný také v jihoevropských zemích nebo Polsku či České republice.

V dalších kategoriích nejsou rozdíly mezi evropskými státy a Japonskem tak markantní jako v případě jiných východoasijských států. Konkrétně ve srovnání se severoevropskými a anglosaskými státy je Japonsko hierarchicky založenou společností, ale zároveň je **stupeň hierarchizace nižší nejen, než je obvyklé ve východní Asii**, ale také než u většiny jihoevropských a středoevropských evropských států. S 54 body se Japonsko řadí k středně hierarchickým společnostem.

V případě druhé dimenze tj. odstupu mezi jednotlivými členy společnosti Japonsko vykazuje rozdíly se západoevropskými, severoevropskými a středoevropskými státy a je s 46 body více kolektivistické. V porovnání s Čínou a Koreou, které jsou založeny na rodinném systému, nedosahuje tak vysokých hodnot, protože v Japonsku tradičně s rodiči zůstával bydlet pouze nejstarší syn s rodinou.¹¹ V Japonsku je spíše pozorovatelný tzv. **situáční kolektivismus**, kdy jedinec v průběhu života přísluší nejdříve k univerzitě, na které studuje, a následně k firmě, ve které pracuje, a upřednostňuje její normy a pravidla před svými potřebami.

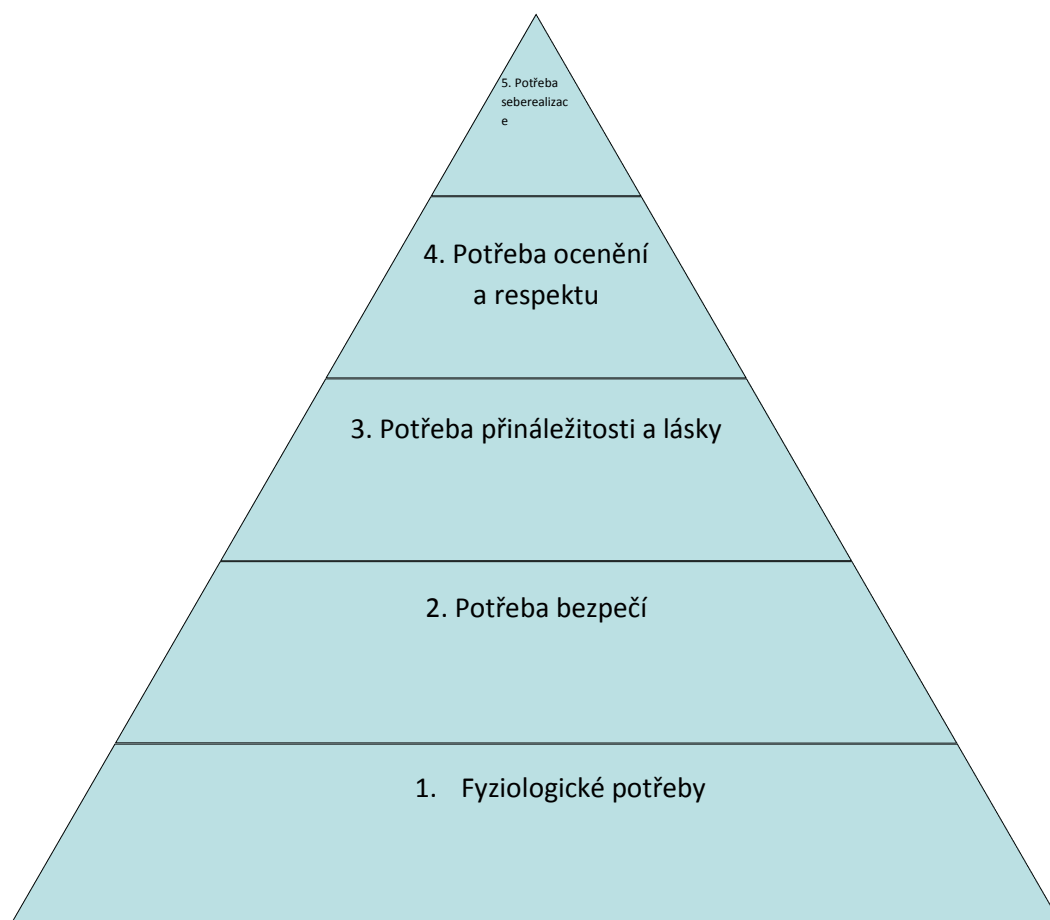
Japonsko se s 42 body dle šesté dimenze, tj. uvolněnosti a přísnosti, řadí ke společností s **přísnějšími pravidly vztahujícími se k uspokojování potřeb jedince**, ale zároveň dosáhlo vyššího počtu než země střední, východní Evropy a některé jihoevropské země.

Národy se liší v kulturních vzorcích, přesto tíhnou jejich obyvatelé bez ohledu na národní příslušnost ke stejným potřebám. Ty jako první hierarchizoval Abraham Maslow (1943).¹² Přestože je jeho teorie nyní kritizována za pomíjení individuality jedince a jeho potřeb, jedná se o teorii, která přesahuje hranice států a obecně popisuje lidské potřeby.

¹¹ HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Gert Jan, MINKOV, str. 106

¹² MASLOW, Abraham H., A Theory of Human Motivation, Psychological Review vol. 50 (4), 1943, [online], citováno 6. 8. 2013, dostupné na [www.: https://docs.google.com/file/d/0B-5-JeCa2Z7hNjZINDNhOTEtMWnkyI00YmFhLWl3YjUtMDEyMDJkZDEzNWVm/edit](https://docs.google.com/file/d/0B-5-JeCa2Z7hNjZINDNhOTEtMWnkyI00YmFhLWl3YjUtMDEyMDJkZDEzNWVm/edit)

Schéma 1: Maslowova pyramida hierarchie potřeb

Zdroj: Maslow, Abraham H., A Theory of Human Motivation¹³

Tato teorie je postavena na předpokladu, že uspokojená potřeba již nemotivuje k dalšímu snažení, ovšem místo ní se objevuje potřeba jiná, kterou člověk musí uspokojit. Lidské potřeby seřadil hierarchicky podle důležitosti od těch nejnaléhavějších až po ty nejméně naléhavé. Nejzákladnějšími potřebami jsou fyziologické potřeby, jako je jídlo, pití či spánek. Druhou kategorií nejzákladnějších potřeb je potřeba bezpečí. Člověk se snaží vyhnout nebezpečným, neznámým, neovlivnitelným věcem či nemocem a upřednostňuje bezpečný, předvídatelný svět otáčející se podle předem jasně stanovených pravidel. Konkrétní potřeby bezpečí, které se snaží uspokojit, jsou jistota zaměstnání, rodiny, ochrana před nemocemi a to

¹³ MASLOW, Abraham H., A Theory of Human Motivation, Psychological Review, 1943, vol. 50 (4), [online], citováno 6. 8. 2013, dostupné na [www.: https://docs.google.com/file/d/0B-5-JeCa2Z7hNjZINDNhOTEtMWnkyi00YmFhLWI3YjUtMDEyMDJkZDEwNWRm/edit](https://docs.google.com/file/d/0B-5-JeCa2Z7hNjZINDNhOTEtMWnkyi00YmFhLWI3YjUtMDEyMDJkZDEwNWRm/edit)

nejen v přítomnosti, ale díky nejrozumnějším pojištěním a spoření také do budoucnosti. Třetí potřeba lásky a přináležitosti, kdy je pro člověka nutné navazovat mezilidské vztahy a zařadit se do určité skupiny a vybudovat si v ní své místo.

Pro další rozvoj společnosti musí být nejprve uspokojeny fyziologické potřeby a potřeby bezpečí a lásky. Od jistého stupně vývoje a zralosti společnosti¹⁴ již platí, že pokud si jedinec sám není schopen zajistit tyto potřeby, pomáhají k jejich naplnění nejrozumnější opatření sociální politiky. Ta tak hrají velmi důležitou roli ve společnosti.

1.2 Teoretické vymezení sociální politiky

Sociální politika¹⁵ je „politikou, která se primárně orientuje na člověka, na rozvoj a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, na rozvoj jeho osobnosti a kvality života.“¹⁶ Navazuje na ostatní politiky, jako jsou politiky ekonomické, ekologické, vědeckotechnické, kulturní a další, a je jimi ovlivňována. „Sociální politika v moderní společnosti je její integrální součástí, koncentruje se k rozvoji sociální sféry a hledá odpověď na zcela specifické otázky, na něž nereagují a neodpovídají ostatní sféry života společnosti.“¹⁷ Rozsah, obsah, forma a cíle sociální politiky se liší stát od státu a dochází k jejich změnám také v průběhu času. Jednotlivé sociální politiky vychází a stále jsou ovlivňovány třemi základními sociálně politickými doktrínami: liberalismem, křesťanským sociálním učením a demokratickým socialismem.¹⁸

Liberalistická doktrína je založena na osobní svobodě a odpovědnosti jedince. Stát spoléhá na samoregulaci trhu a zasahuje pouze minimálně, a tak životní standard jedince leží v jeho rukou a závisí na jeho pílí, pracovním nasazení a míře, do které je ochoten podstupovat rizika. Solidarita a redistribuce příjmu a majetku zde nejsou podporovány. Stát má zaručit spravedlivé podmínky na trhu, které by měly zvyšovat motivaci k práci a vést celkově k ekonomické efektivnosti, jejíž dosažení je cílem této doktríny.

¹⁴ Jedná se o dosažení určitého stupně industrializace a urbanizace, kdy již pouze rodina a místní komunita nejsou schopny zabezpečovat vlastními silami blahobyt svých členů a důležitou roli začíná plnit stát.

¹⁵ Podle slovníku Šakaihošó, šakai-fukuši se v japonštině pro překlad termínu sociální politika častěji než přímé přeložení 社会政策 používají výrazy ソーシャルポリシー (social policy)、社会福祉政策 (šakai fukuši seisaku)、福祉政策 (fukuši seisaku).

¹⁶ KERBS, Vojtěch a kol., Sociální politika, Wolters Kluwer, str. 17, 2010, ISBN 978-80-7357-585-4

¹⁷ Ibid., str. 18

¹⁸ DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivana KOHOUTOVÁ. Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada, str. 14, 2013, ISBN 978-80-247-3880-2

Křesťanské sociální učení nehledá zodpovědnost pouze u jedince, ale tvrdí, že odpovědnost leží také na společnosti jako celku. Cílem je odstranění bídy, ale do určité míry toleruje nerovnost. Dochází zde k přerozdělování a jsou podporovány křesťanské a charitativní akce. Na druhé straně se předpokládá, že se jedinec musí přizpůsobit především mravním hodnotám a pravidlům dané společnosti.

V **demokratickém socialismu** přebírá velkou míru zodpovědnosti stát, který se snaží všem bez rozdílu zajistit dobrý životní standard a snížit tak nerovnost. Ve velké míře zde dochází k přerozdělování.

Tyto doktríny položily základní principy sociální politiky a na počátku třetího tisíciletí je definováno pět základních principů. Těmito principy jsou princip sociální spravedlnosti, princip sociální solidarity, princip ekvivalence, princip subsidiarity a princip participace.¹⁹

Princip sociální spravedlnosti lze považovat za jeden z nejdůležitějších v systému sociální politiky, ovšem zároveň za princip, který je relativní. Pod principem sociální spravedlnosti rozumíme nejen spravedlnost v rozdělování důchodů a bohatství, ale dotýká se také příležitostí, které jedinec či sociální skupina může v průběhu života získat. Tradičně je na tento princip nazíráno z více úhlů pohledu, které se navzájem vylučují. Při posuzování principu spravedlnosti se berou v úvahu výkon a zásluhy, soulad mezi vstupy a výstupy, rovnost, rovné příležitosti a sociální potřebnost jednotlivců a sociálních skupin.²⁰ V systémech sociálních politik dochází většinou k míchání těchto navzájem se vylučujících principů a pro jednotlivé oblasti sociální politiky jsou uplatňována odlišná hlediska.

K naplnění principu spravedlnosti je využíván **princip sociální solidarity**, kdy jsou důchod a bohatství přerozdělovány tak, aby ti, kteří mají relativně méně, získali více. Může se jednat o solidaritu mezigenerační, solidaritu zaměstnaných s nezaměstnanými či zdravých s nemocnými. Solidarita může být dobrovolná jako například charitativní činnost i vynucená jako například redistribuční a transferová politika státu.

Dalším principem je **princip ekvivalence**, podle kterého bude dosaženo rovnocenného rozdělení důchodů, pokud rozdělení bude odpovídat výkonu a odvedené práci jedince či rodiny. Na tomto principu jsou postaveny především pojistné systémy. Také **princip subsidiarity** je založen na teorii, že jedinec má

¹⁹ KERBS, str. 27-40

²⁰ Ibid., str. 29-30

předpoklady a dispozice k zajištění sama sebe a také svých nejbližších. Ty by měl nejprve využít a až v případě, že svépomocí problém nevyřeší a ani rodina mu nedokáže pomoci, tak by se měl obrátit na jiné instituce sociální politiky.

Princip participace je založen na předpokladu, že pokud se lidé ztotožní se sociálněpolitickými opatřeními, tak je jejich efekt vyšší, proto by lidé měli mít právo zúčastňovat se jejich tvorby. Princip zároveň předpokládá určitou vyspělost a zralost společnosti.

Na základě výše zmíněných principů jsou poté definovány cíle sociální politiky. Podle Thomase Humphreye Marshalla se jedná o konkrétní cíle, kterými jsou:²¹

- snížení chudoby
- co největší rozšíření veřejné sociální péče
- dosažení rovnosti

Mělo by tak dojít k vytvoření důstojných podmínek k životu a zajištění rovných příležitostí. Rovné příležitosti by měly být zaručeny ve všech oblastech sociální politiky a v každé oblasti jsou dále definovány konkrétní cíle, které mají být dosaženy.

K dosažení cílů sociální politiky slouží její jednotlivé funkce, které na sebe navazují a vytváří tak komplexní systém. K nejčastěji uváděným funkcím sociální politiky jsou řazeny ochranná, rozdělovací a přerozdělovací, homogenizační, stimulační a preventivní funkce.²²

Ochranná funkce slouží k odstranění nebo alespoň zmírnění důsledků tzv. sociálních událostí,²³ které se mohou týkat buď pracovního trhu, nebo dosažení určitého životního stadia či nepříjemností, jako je nemoc, stáří, osiření, postižení a s tím spojená nejen sociální, ale také finanční tíseň.

Rozdělovací a přerozdělovací funkce se dotýká nejen v poslední době velmi často diskutovaného tématu přerozdělování důchodu a bohatství, ale také začleňování lidí pohybujících se na okraji či mimo společnost zpět do ní. Ideální míra rozdělování a přerozdělování ovšem neexistuje a názor na její přiměřenou výši se liší nejen stát od státu, ale také v rámci jednotlivých sociálních skupin a jedinců

²¹ Šakaihošó, šakaifukuši džiten Tókjó: Džunpóša, str. 398, 2004, ISBN4845108933

²² KERBS, str. 58

²³ Podrobněji Konopásek Zdeněk, Estetika sociálního státu, G plus G, str. 146-50, 1998, ISBN 80-86103-14-5

a jedná se tedy o subjektivní veličiny. V ekonomii se k vyjádření rovnosti rozdělení důchodů či bohatství nejčastěji používá tzv. Lorenzova křivka a Giniho koeficient.

Přerozdělování se uskutečňuje především pomocí daní a transferů, přičemž příliš vysoká míra přerozdělování může snížit motivaci k účasti na pracovním trhu.²⁴ Naopak příliš nízká míra přerozdělování může vést k nestabilitě společnosti, sociálnímu neklidu, zvýšení chudoby a následně kriminalitě.

Homogenizační funkce plní podobnou úlohu jako funkce předchozí. Podle ní by mělo docházet k odstranění takových rozdílů, které brání v uspokojování v dané lokalitě všeobecně uznávaných potřeb, ať již v oblasti zdravotní, pracovní či vzdělávací. Nastavuje tak určitou životní úroveň, která by měla být zaručena všem obyvatelům.

Stimulační funkce by měla posílit a motivovat jedince k takovému chování, které by bylo pro společnost jako celek prospěšné. Dochází tak nejen ke kultivaci společnosti, ale blahodárný vliv má také na hospodářskou prosperitu.

Poslední jmenovanou funkcí je **funkce preventivní**. Na tuto funkci je v poslední době kladen čím dál větší důraz, protože předcházení problémům je považováno za efektivnější a méně finančně náročné než jejich následné řešení.

Nástroje sociální politiky lze rozdělit do čtyř základních skupin.²⁵ Prvním z nich jsou právní normy v čele s Ústavou a Listinou lidských práv a svobod. Dále jsou to ekonomické nástroje jako fiskální a úvěrové nástroje a cenová politika, které by měly pozitivně ovlivňovat přerozdělování ekonomických zdrojů. Třetím jsou sociální dokumenty, jimiž jsou stanovovány konkrétní cíle a postupy sociální politiky. Posledním jsou nátlakové akce v podobě stávek či petičních akcí dávající prostor k vyjádření nestátním subjektům sociální politiky.

Subjekty sociální politiky jsou ty instituce, které se formují a realizují sociální politiku. Mají tedy příslušné pravomoci, prostředky, snahu a zájem provádět sociální opatření. Lze je rozdělit na státní a nestátní, tržní a netržní. Obecně jsou za nejdůležitější subjekty sociální politiky považovány následující:²⁶

- parlament
- vláda a správní orgány
- zaměstnavatelé a firmy

²⁴ Závislost celkové sumy vybraných daní na míře zdanění vyjadřuje tzv. Lafferova křivka.

²⁵ KERBS, str. 65-66

²⁶ DUKOVÁ, DUKA, KOHOUTOVÁ, str. 52-3

- zaměstnanecké, nátlakové, zaměstnavatelské a odborové orgány
- regiony, obce, sousedé, místní komunity, jejich orgány a instituce, občanské organizace a iniciativy, charitativní organizace
- církve a náboženské skupiny
- mezinárodní organizace (např. Světová zdravotnická organizace, Mezinárodní organizace práce, UNESCO, OSN)
- občané a rodiny
- hromadné sdělovací prostředky

V různých zemích se jednotliví aktéři podílí jinou měrou na výkonu sociální politiky. Jejich podíl na vytváření sociální politiky se liší podle ekonomické, právní, politické a společenské situace země, historického vývoje, jímž země prošla, tradicemi či náboženstvím, která v zemi převládají.

1.3 Teoretické vymezení sociálního státu²⁷

Podle Anthony Giddense je možné na počátku třetího tisíciletí považovat „většinu rozvinutých a rozvíjejících se států za sociální stát“.²⁸ Pod pojmem sociální stát pak rozumí stát, který „poskytuje svým obyvatelům širokou škálu sociálních příspěvků“²⁹ a v „zabezpečování blahobytu svých obyvatel hraje mezi ostatními institucemi hlavní roli“.³⁰ Další důležitou funkcí, kterou stát vykonává je ochrana před riziky, kterých jsou obyvatelé během života vystaveni. Tato rizika jsou také nazývána sociálními událostmi. Jedná se o nemoc, nemohoucnost, ztrátu zaměstnání a stárání.

Stát se v sociální politice může angažovat dvěma způsoby a to jako tvůrce sociální politiky, kdy vymezuje právní rámec, určuje pravidla a dbá na jejich dodržování nebo jako samotný realizátor sociálněpolitických opatření, kdy poskytuje dávky a pomoc.³¹ Finanční břímě, které nese stát a jeho instituce, služby, které poskytuje, jeho vliv či míra jeho intervencí na trhu se liší v jednotlivých zemích i čase a je závislá na mnoho již výše zmíněných faktorech. Dále se liší způsob, jakým

²⁷ V anglickém jazyce se k překladu nejčastěji používá termín welfare state, v japonštině termín 福祉国家 (*fukuši kokka*) .

²⁸ Giddens Anthony, Sociology, 7th edition, Policy, str. 553, 2013, ISBN9780745652931

²⁹ Ibid., str. 1074

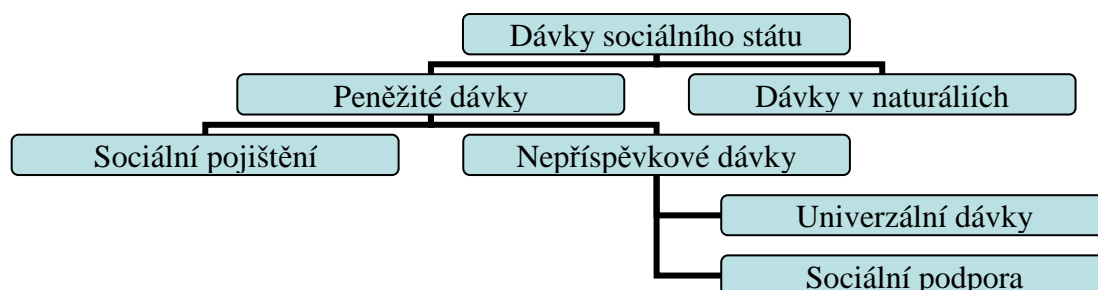
³⁰ Ibid., str. 553

³¹ KERBS, str. 75

stát sociální statky a služby zajišťuje. Statky a služby mohou být financovány i vyráběny a poskytovány veřejnými institucemi nebo je stát pouze finančně zaštiťuje a samotnou výrobu a distribuci provádí soukromé instituce (např. léky), třetí možností je, že stát jedinci poskytne finanční částku, popř. úlevu z daní a jedinec již sám požadovaný statek poptává.³²

Sociální stát poskytuje nejen peněžité dávky, nýbrž také dávky v naturáliích. Jak ukazuje schéma 2, tak **peněžité dávky** jsou buď založeny na systému pojištění, u kterého je předpokladem oprávnění nároku vznik sociální události, jako je dosažení důchodového věku či výpověď v práci, a přispívání do systému před nastáním dané události. Druhým typem jsou nepříspěvkové dávky, které se neodvíjí od předchozího odvádění plateb do systému. Dále se dělí na univerzální příspěvky, jež jsou vypláceny v předem daných situacích a nejsou testovány na majetek. Příkladem mohou být nepříspěvkové penze, příspěvky na děti. Druhým typem nepříspěvkové dávky je sociální podpora, u které je prováděn příjmový test a pouze jednotlivci a rodiny, které prokážou nižší příjem, než je stanovená hranice, získají nárok na podporu.

Schéma. 2 Dávky sociálního státu

Zdroj: Vytvořeno na základě popisu v knize *Economics of the Welfare state* Nicholas Barr³³

Dávky v naturáliích mají přesně stanovený účel použití a nelze je použít za jiným účelem nebo je směňovat. Stát se tak snaží ovlivnit spotřebu určitých komodit a využívání určitých služeb. Často se využívají v zdravotním a vzdělávacím systému.

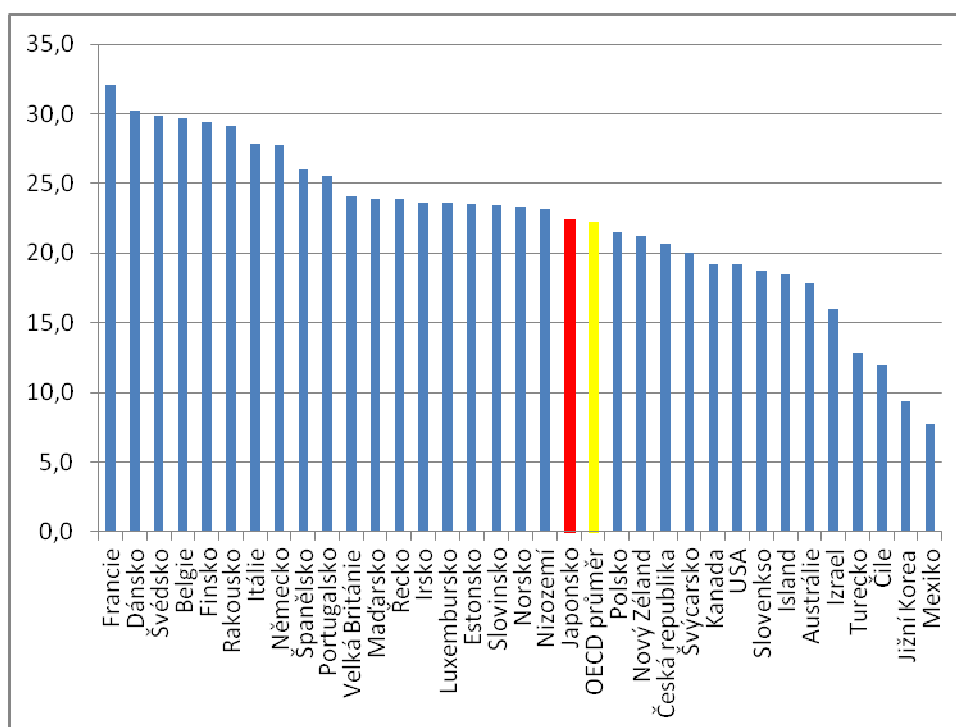
³² BARR, Nicholas, *Economics of the Welfare state*, str. 7, 2012, Oxford University Press, ISBN 978-0-19-929781-8

³³ BARR, Nicholas, *Economics of the Welfare state*, str. 8, 2012, Oxford University Press, ISBN 978-0-19-929781-8

V současné době ve všech rozvinutých zemích hraje stát určitou roli a nese tak díl zodpovědnosti. Ideální koncept sociálního státu neexistuje. Každý stát vykazuje specifické znaky, které jsou pro něj charakteristické a ojedinělé. Na druhou stranu existují také společné znaky, díky nimž lze jednotlivé systémy řadit do větších skupin a lépe je tak teoreticky vymezit.

Jako nejčastější a relativně jednoduché kritérium hodnocení úloh jednotlivých států v sociální politice se používá podíl veřejných sociálních výdajů na hrubém domácím produktu. Nevýhodou tohoto měření je, že na sociální výdaje pohlíží jako na celek a nezabývá se výdaji do konkrétních odvětví a nezohledňuje nejruznější daňové úlevy.

Graf 2: Podíl sociálních výdajů na HDP

Zdroj: OECD, Fact Book 2013³⁴

K zemím, u kterých je tradičně podíl sociálních výdajů na HDP vysoký, patří Francie, Dánsko a Švédsko. Naopak nejmenší podíl sociálních výdajů na HDP je zaznamenáván v jihoamerických státech, jako je Mexiko a Chile, a také v Jižní Koreji, kde veřejný systém sociálního zabezpečení není ještě příliš vyvinut. Podle

³⁴ OECD, Fact Book 2013, Social Expenditure, [online], citováno 3. 8. 2013, dostupné na <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2013-en/11/04/01/index.html?contentType=&itemId=/content/chapter/factbook-2013-88-en&containerItemId=/content/serial/18147364&accessItemIds=&mimeType=text/html>

tohoto hodnocení se Japonsko v roce 2009 pohybovalo s 22,4 % na úrovni průměru všech členských zemí OECD a nikterak nevybočovalo.

Kvůli nepřilíš velké objektivnosti v posuzování jednotlivých států pouze podle výdajů na sociální zabezpečení se pozornost vědců přesunula k porovnávání jednotlivých států na základě toho, jaké služby a příspěvky a v jaké míře poskytují a obrátili se tak k obsahu sociální politiky.

V současné literatuře nejpoužívanější dělení režimů sociálních států je dělení Gøsta Esping-Andersena (1990)³⁵. Jde o dělení, které se snaží pojmut nejen evropské státy, na něž se soustředí nejvíce studií, ale také jiné vyspělé státy jako jsou USA, Austrálie či Japonsko. Gøsta Esping-Andersen posuzuje jednotlivé státy na základě dekomodifikace (*decommodification*) a systému stratifikace (*stratification*).

Pod pojmem **dekomodifikace**³⁶ rozumí koncept, který ukazuje míru, do jaké jednotlivci a rodiny mohou udržovat společensky akceptovatelné standardy živobytí nezávisle na účasti na pracovním trhu. Tedy zdali a do jaké míry člověk může žít pouze díky sociálnímu systému, aniž by se musel zapojit do pracovního trhu. Dekomodifikaci nelze měřit pomocí výše sociálních výdajů, ale spíše analýzou pravidel a standardů systému sociálního státu. Jedná se jednak o pravidla, která vymezují možnosti pobírání příspěvků, jako jsou pravidla určující oprávnění či naopak omezení nároku na příspěvky. Dekomodifikační potenciál je tím vyšší, čím jednodušší je přístup k příspěvkům, práva na adekvátní úroveň života nejsou závislá na předchozí pracovní aktivitě, testu potřebnosti a finančních příspěvcích. Na druhou stranu jestliže programy poskytují příspěvky jen po určitou dobu, je jejich přínos k dekomodifikaci omezen. Dále je důležitá výše náhrady příjmu a rozpětí či rozsah nároku.

Systém **stratifikace**³⁷ hodnotí, do jaké míry sociální politika zasahuje do systému rozvrstvení společnosti a zmenšuje rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Dále posuzuje, jestli se systém více zaměřuje na nějakou skupinu, nebo měří všem stejně. Konkrétně se jedná o podíl systémů sociálního pojištění a systémů založených na testu příjmu a majetku, rozdělení či nerozdělení zaměstnaneckých systémů

³⁵ ESPING-ANDERSEN, Gøsta, The Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, 248 str., 1990, ISBN 0-7456-0796-2

³⁶ ESPING-ANDERSEN, str. 35-54

³⁷ Ibid., str. 55-78

pojištění, množství všeobecných příspěvků a příspěvků vyplácených na základě určitého statusu či podíl soukromých zdravotních a penzijních pojištění.

Na základě těchto kritérií se dělí státy do tří skupin. Na liberální, konzervativní a sociálně demokratické režimy. **Liberální státní režim** je založen na systému sociální podpory a pojišťovací systémy zde hrají jen malou roli. Výše samotných příspěvků je nízká. Navíc k získání práva na pobírání dávek se testují majetkové poměry a sociální pomoc je často chápána jako stigma, jako tomu dříve bylo u chudinských zákonů (*Poor Law*). Stát se koncentruje na nízkopříjmovou skupinu obyvatel. Z hlediska stratifikace zde dochází k třídně politickému dualismu. Dekomodifikační efekt je minimální. Místo toho se stát zaměřuje na podporu trhu a vytvoření rovných podmínek na něm. Slabinami tohoto systému je, že předpokládá, že každý se může zúčastnit aktivit na trhu či šetřit na možné sociální události v budoucnu. Toto není možné, pokud je mzda na takové úrovni, že z ní člověk pouze pokryje výdaje. Navíc téměř nikdo se nemůže zabezpečit proti dlouhotrvající krizi. V těchto případech hledá liberalismus sociální pomoc u předkapitalistických institucí, jako jsou rodina, církevní a místní komunity. Ke státům, které patří do této skupiny, se řadí USA, Kanada, Austrálie.

Konzervativní režimy sociálních států se snaží o zachování rozdílů v postavení a práva na sociální zabezpečení jsou přidělována podle třídy a statusu. Základem modelu jsou pojištění proti státem určeným rizikům. Na základě odvedeného pojištění a daní je poskytováno zabezpečení, které tak odráží předchozí pracovní úsilí, výši příjmů a do jisté míry také původní životní úroveň. Redistribuční účinek je minimální. Je zde kladen důraz na tradiční rodinu a systém byl ovlivňován křesťanským sdružením. Příspěvky jsou nastaveny tak, aby podporovaly mateřství, a v systému nejsou zahrnuty nepracující ženy. V případě nouze stát zasahuje, až když rodina není schopná pomoci. Jako zástupci této skupiny států jsou uváděny státy jako Francie, Německo, Itálie, Rakousko a Japonsko.

Sociálně demokratické režimy jsou založeny na principu všeobecnosti, dochází zde k největší míře dekomodifikace ze všech tří systémů. Cílem je odstranit chudobu a příjmovou rozdílnost. Na rozdíl od předchozích režimů stát nezaručuje jen minimální životní standardy, ale snaží se o zajištění rovných životních standardů na vysoké úrovni pro všechny. Ideálem je poskytnout prostor pro nezávislost jednotlivce, proto jsou jednotlivé příspěvky cíleny na přesnou skupinu obyvatel, jako jsou děti, penzisté či bezmocní. Oslovuje také trh i rodinu, ale nečeká až na její

vyčerpání, aby zasáhl. Na druhou stranu toto znamená vysoké finanční zatížení na poskytování dávek samotných. Dále zde dochází k fúzi sociálního státu a pracovního trhu, kdy je garantována plná zaměstnanost. Na jedné straně nárok na práci má stejný status jako právo na ochranu příjmu, na druhou stranu vysoké náklady na dosažení solidárního, všeobecného a dekomodifikujícího systému sociálního státu znamenají, že stát musí minimalizovat sociální problémy a maximalizovat zisk. Stát se proto snaží, aby co nejvíce lidí pracovalo a co nejméně lidí bylo závislých na sociálních dávkách. Příkladem tohoto systému jsou Norsko, Švédsko, Finsko či Dánsko.

Toto dělení bylo přijato nejen s nadšením, ale také s kritikou. Nejčastěji je **kritizováno nevydělení středomořských států** jako samostatné skupiny. Esping-Anderson zařazuje Itálii do režimu konzervativních států a Španělsko, Portugalsko a Řecko nebyly v jeho prvotní studii pokryty. Autoři jako Leibfried (1992) či Ferrera (1996) vydělují na základě společných znaků v podobě nedostatečně formulovaného sociálního minima a práva na blahobyt středomořské státy do samostatné skupiny.³⁸

Další bod kritiky se vztahuje k **označení** států nacházejících se na druhé polokouli než Evropa, konkrétně **Austrálie a Nového Zélandu, za liberální režimy**. Tvrdí, že přestože tyto státy mají nízké veřejné výdaje na sociální zabezpečení a příspěvky, které jsou testovány na majetek, tvoří základ systému, tak výše majetku či příjmu, kterou nesmí překročit, aby měli nárok na příspěvek, jsou relativně vysoké, proto většina populace má nárok na nějaký příspěvek testovaný na majetek. Navíc je podle nich redistribuce příjmů podporována regulací mezd a zajištěním zaměstnání.³⁹

Třetí bod kritiky tohoto rozdělení se vztahuje k **nezahrnutí rozdílného postavení mužů a žen v rámci systému sociálního státu a podcenění role rodiny** v poskytování blahobytu.⁴⁰ Čtvrtým bodem kritiky je **rozdílnost historického a politického pozadí východoasijských států**,⁴¹ jako jsou Japonsko a Jižní Korea, a snaží se prosadit novou skupinu tzv. režimů východoasijských států.⁴²

³⁸ ARTS, Wil, GELISSEN, John, Three Works of welfare capitalism or more?, Journal of European Social Policy, květen 2002, Vol 12 (2), str. 145, [online], citováno 14. 8. 2013, dostupné na [www: http://esp.sagepub.com/content/12/2.toc](http://esp.sagepub.com/content/12/2.toc)

³⁹ ARTS, str. 146

⁴⁰ Ibid., str. 147

⁴¹ HUCK-JU Kwon, Comparative Perspectives on East Asian Welfare Systems, Journal of Social Policy, říjen 1997, Vol 26 (4), str. 477, [online], citováno 15. 8. 2013, dostupné na [www: http://journals.cambridge.org/action/displayIssue?jid=JSP&volumeId=26&seriesId=0&issueId=04](http://journals.cambridge.org/action/displayIssue?jid=JSP&volumeId=26&seriesId=0&issueId=04)

⁴² Ibid., str. 482

Východoasijské státy zatím nevykazují tolik společných znaků, aby mohly formovat samostatnou skupinu, proto se někteří odborníci snaží Japonsko vydělit jako samostatný model sociálního státu, který nelze přiřadit k žádné z výše uvedených skupin.

Kvůli těmto výtkám se sám Esping-Andersen znovu zabýval situací režimu japonského sociálního státu a zkoumal, jestli je opravdu japonský režim sociálního státu ojedinělý, nebo se jedná o hybridní systém vykazující znaky více skupin.⁴³ Došel k závěru, že **Japonsko vykazuje znaky všech tří systémů, nejvíce však liberálního a konzervativního**. Konkrétně s konzervativním modelem má společné dědictví pojištění založeného na postavení a důrazu na rodinu, s liberálním režimem pak reziduálnost a důležitost přikládanou soukromému pojištění, se sociálně demokratickým modelem jej pojí snaha o plnou zaměstnanost mužů. Na druhou stranu japonský systém vykazoval a do jisté míry stále vykazuje odlišnosti. K nim patří především nízká nezaměstnanost a systém celoživotního zaměstnání. Díky tomu v Japonsku nebylo nutné tyto oblasti zastřešovat státními systémy. Dalším typickým rysem japonského režimu byla tradice založená na konfuciánském a buddhistickém učení, kdy se o staré rodiče a malé děti starali jejich příbuzní. Stejná tradice je ovšem pozorovatelná také u jihoevropských států a nejedná se tedy o ojedinělý znak japonského režimu sociálního státu. **Japonský systém se neustále vyvíjí a ještě nedosáhl své konečné podoby**. Jedním z důvodů je jeho relativně pozdní systémové ukotvení ve srovnání se Západem. Podle G. Esping-Andersena je předčasné definitivně určovat, jedná-li se o ojedinělý typ režimu sociálního státu, protože se ještě nejedná o konečnou podobu a v budoucnu se může přiklonit k jednomu z výše zmíněných modelů.

Andersenovo rozdělení režimů sociálních států je kritizováno, ale zatím nikdo jiný nepřišel s dělením, které by se neomezovalo pouze na Evropu a pokrývalo by i ostatní státy a zároveň by na něm panovala větší shoda, než u tohoto rozdělení. Je zde ovšem nutné zdůraznit, že ve většině případů se v praxi nejedná o přesnou kopii konkrétního modelu režimů sociálních států, nýbrž o mix jednotlivých modelů a vykazují tak v různé míře znaky některých z výše zmíněných modelů. Navíc, jak poznamenává také sám Esping-Andersen, v průběhu času dochází ke změnám a vývoji v jednotlivých sociálních státech.

⁴³ ESPING-ANDERSEN, Gøsta, Hybrid or Unique?, The Japanese Welfare State between Europe and America, Journal of European Social Policy, srpen 1997, Vol 7(3): 179–89., [online], citováno 16. 8. 2013, dostupné na [www: http://esp.sagepub.com/content/7/3.toc](http://esp.sagepub.com/content/7/3.toc)

2 Historický vývoj sociální politiky v Japonsku

Historický vývoj sociálního zabezpečení v Japonsku je rozdělen do časových úseků a to starověk, středověk a raný novověk, období od otevření Japonska do konce 1. světové války a období od konce 1. světové do konce 2. světové války.

2.1 Starověk

Prvopočátky poskytování sociálních služeb jinými než rodinnými příslušníky můžeme hledat již v 6. století. V té době se do Japonska dostává buddhismus a jeho nauka. Za vlády Šótokua Taišiho (聖徳太子) se vliv buddhismu rozšiřuje a vzniká tzv. *Šikaiin* (四箇院). Jednalo se o systém chrámů, ve kterých mniši poskytovali přístřeší a lékařskou péči pro chudé. Postupně se tato charitativní činnost rozšiřuje také do jiných chrámů.⁴⁴ Byly tak položeny základy **dobrovolné pomoci v buddhistických institucích**.

Po Šótokově smrti dochází k mnoha reformám, které byly završeny vydáním **zákoníku *Taihó*** (大宝律令) v roce 702. Tento zákoník byl v roce 718 reformován a až dodnes je dochován pod názvem *Jóroricurjó* (養老律令). Zákoník se skládal z trestních norem (律 *ricu*) a oddílu o nařízení o uspořádání chodu státu (令 *rjó*) a tvořil základ právního a institucionálního systému.⁴⁵ V rámci zákoníku bylo zakotveno také několik sociálních opatření a to především v části o civilním uspořádání (戸令 *korjó*). **Systém sociálních opatření byl založen především na konfuciánské tradici**. Bylo předpokládáno, že o staré či nemocné se primárně postarají příbuzní. Dále zde byli upřednostňováni starší obyvatelé a byl kladen důraz na jejich zabezpečení. Konkrétně v článku o pomoci chudým (鰥寡条 *kanka*) bylo zakotveno, že vdovci starší 61 let,⁴⁶ vdovy starší 50 let,⁴⁷ sirotci mladší 16 let, osamocení,⁴⁸ chudí,⁴⁹ fyzicky a psychicky postižení staří a staří,⁵⁰ kteří se nedokážou sami zabezpečit, se v případě nouze mají obrátit na své příbuzné, kteří na oplátku mohli využívat část pole, která připadala osobě, o kterou pečovali. Pokud nebyli

⁴⁴ FUKURAWA, Kódžun, Kaneko, Kóiči, Šakaifukuši hattatuši kíwádo, Júhikaku, str. 14-5, 2009, ISBN 978-4-641-05889-7

⁴⁵ LABUS, David, Japonsko, str. 21, Libri, 2009, ISBN 978-80-7277-426-5

⁴⁶ Podíl v populaci byl 0,1%.

⁴⁷ Podíl v populaci byl 0,9%.

⁴⁸ Bezdětný člověk starší 61 let.

⁴⁹ Lidé trpící nedostatkem finančních prostředků.

⁵⁰ Lidé starší 66 let.

schopni pomoci příbuzní, tak se tito lidé obraceli na místní správu (坊里 *bóri*), která byla součástí státní správní organizace. Dále v případě nemocných pocestných, kteří nebyli schopni pracovat, to byla místní správa, ke které přináleželo místo, kde se právě nacházeli, která se o ně měla postarat.⁵¹

V rámci článku o pomoci a službách (給侍条 *gódžidžó*) byla zakotvena pomoc vážně nemocným a starým lidem.⁵² Takovýmto lidem byl přidělen pečovatel (侍 *dži*), který se o ně staral. Na základě konfuciánské tradice bylo stanoveno, že o rodiče a prarodiče ve stáří se mají postarat jejich nejbližší příbuzní. Na oplátku měli výhody v podobě snížení daní a práva pronajmout pole, které jim připadalo, jiné rodině. V případě, že dotyčný žádné příbuzné neměl, přebírala odpovědnost místní správa, která byla pod trestem nucena svoji povinnost splnit.⁵³

V článku o postižených (盲目条 *mómoku*) bylo ustanoveno, že v případě postižených a těžce nemocných byly jejich daňové a veřejné povinnosti podle stupně postižení sníženy na polovinu, nebo od nich byli úplně oprostěni. Navíc mohli svou část pole pronajímat. V případě provedení trestného činu, nebyli tak přísně trestáni jako zdraví lidé.⁵⁴

Nad to byl rozvinut systém dávek v naturáliích (賑給 *šingó*).⁵⁵ Jednalo se o rýži, látky, sůl či léky. Kromě výše zmíněných skupin obyvatel na něj měli nárok ještě mniši a lidé postižení přírodními katastrofami jako povodně, dlouhodobý liják, napadení úrody lučními kobylkami. V tomto případě nejprve místní administrativa určila, jestli jsou příspěvky nutné, poté přes nejvyšší státní instituci (太政官 *daidžókan*) informovala císaře, který následně příspěvek poskytl jako císařský dar. Kromě těchto nepříznivých událostí byly tyto dávky poskytovány při významných událostech týkajících se císařského dvora. V období *Nara* (奈良時代, 710-794) docházelo často k poskytování těchto dávek a to v celostátním měřítku. Naopak v období *Heian* (平安時代, 794-1185) se zvýšil počet dávek určených jen pro určitá území a celkově se snížil jejich počet až tak, že se konaly pouze jednou za rok v květnu v hlavním městě a byly poskytovány chudým.

Byl tak ustanoven **dvoustupňový systém pomoci potřebným a to místní komunita a na konfuciánském principu založený systém podpory**. Tento systém

⁵¹ MOMOSE, Takaši, Nihonfukuši seidoši, str. 3-5, Minerva šobó, 1997, ISBN 4-623-02800-3

⁵² Starší než 80 let. S vzrůstajícím počtem let, rostl počet pečovatelů.

⁵³ MOMOSE, str. 6-8

⁵⁴ Ibid., str. 8-9

⁵⁵ Ibid., str. 9-10

ovlivňoval další vývoj v oblasti sociální sféry. Oficiálně byl zrušen až v období *Meidži* (明治時代, 1868-1912), ovšem reálně fungoval pouze 150 let.

2.2 Středověk a raný novověk

Ve středověku a raném novověku nelze mluvit o celostátním systému. Došlo k **decentralizaci systému** a pomoc potřebným byla vykonávána zvlášť na každém feudálním území. Příkazy, které vydal šógunát, se vztahovaly pouze na léna příslušející přímo šógunátu (天領 *tenrjó*) a na město Edo.

V období Edo (江戸時代, 1603-1868) zasáhlo Japonsko mnoho přírodních katastrof a následně nastaly **hladomory**. K těm největším a nejničivějším patří tzv. tři velké hladomory – Kjóhó (享保) v roce 1732, Tenmei (天明) v období 1781-9 a Tenpó (天保) v období 1831-9 - které hluboce zasáhly životy především chudších obyvatel. Šógunát pomohl oblastem postiženým hladomorem tak, že při prvním hladomoru poslal do západního Japonska rýži (御米 *okome*) a nechal postavit přechodné ubytovny pro postižené (御救小屋 *osukuikoja*). Pomoc šógunátu ovšem zdaleka nepokrývala potřeby obyvatel, proto se např. v Ósace rozhodli dobrovolně přispět místní kupci, aby tak zabránili nepokojům. S příchodem dalších hladomorů se šógunát stále více vyčerpával, a tak jeho pomoc zaostávala za skutečnou potřebou. Mnoho lidí se rozhodlo přestěhovat se do velkých měst, jako byly Edo a Ósaka, kde ovšem neměli nejen práci, ale ani přístřeší, proto v roce 1790 rada senior Macudaira Sadanobu (松平定信) vydal v rámci reformy Kansei příkaz, aby na ostrově Išikawa v Edo byly vystavěny provizorní přístřešky, do kterých se lidé bez domova měli nastěhovat.⁵⁶ Dále jim na ostrově byla zprostředkována výuka nových dovedností a přednášky o čínské filozofii (心学 *šingaku*), aby se tak mohli plnohodnotně navrátit do společnosti.

V roce 1791 byl v Edo vytvořen **systém spoření peněz a obilí** (七分積金制度 *šičibucumikin*), který navazoval na systém sýpek na obilí (社倉 *šasó*) zavedených reformami Kansei s cílem vytvořit dostatečné zásoby obilí na případná období neúrody a jimi vyvolaného hladomoru. Jak název systému naznačuje, tak obyvatelé města odváděli do systému přibližně 70 % svých příjmů. Charakterem odvody

⁵⁶ Cílem Macudairy nebylo pouze zajištění ubytování pro potřebné, ale také snaha o zachování klidu a bezpečnosti v centru Edo. Od roku 1820 byli na tento ostrov přesídlováni i lidé, kteří se prohřešili proti právu.

odpovídaly dnešní místní dani. Na chod systému dohlíželi úředníci z šógunátních institucí (勘定奉行所 *kanžó bugjódžo* a 町奉行所 *mači bugjódžo*), ale jeho samotný provoz zajišťovali a za jeho správný chod byli zodpovědní místní úředníci zabývající se sociální oblastní regionu (町年寄 *mači došijori* a 町名主 *mači nanuši*). Systém byl rozdělen do tří oblastí a to pomoc obyvatelům v nouzi, tvoření zásob obilovin a půjčky. Příjemci pomoci v nouzi byli v roce 1792 explicitně určeni. Byli jimi chudí obyvatelé starší 70 let, sirotci mladší 10 let a dlouhodobě nemocní.⁵⁷ Aby jim pomoc v penězích a rýži mohla být uznána, museli nejdříve podat žádost a místní samospráva (町会所 *mačikaišo*) ji přezkoumala a vyhodnotila. V sýpkách se udržovalo množství obilovin tak, aby stačilo pro polovinu až třetinu z celkových 500 tisíc obyvatel na dobu 60 dnů. V případě nutnosti byly dětem mladším 15 let, osobám starším 60 let a ženám poskytovány 3 *gó* (合)⁵⁸ a dospělým mužům 5 *gó* po dobu 10 dnů.⁵⁹ Půjčky byly původně určeny střední vrstvě měšťanů, ale nakonec je využívaly spíše nižší vrstvy příbuzných šóguna. Jako protizáruka k půjčce byla dávána půda, kterou tito obyvatelé vlastnili. Kromě půjček, jejichž účelem bylo obdržet zisk na úrocích, byly poskytovány také půjčky pro chudé obyvatele, u kterých bylo zaručeno nízké úročení. Díky tomuto veřejnému systému pomoci byla zavedena povinnost pomoci místní samosprávou lidem v nouzi. Systém byl zrušen v roce 1870 a zbylé nahromaděné peníze byly přesunuty do speciálního rozpočtu města Tokia.

Nejenom v Edu a jemu přímo příslušejících lénech, ale také na dalších územích Japonska se rozvíjel systém pomoci místním obyvatelům (慈恵救済 *džíkei kjúsei*). Jeho samotné zavedení, úroveň a rozsah se v jednotlivých lénech lišily a také byly zaměřeny na rozdílné skupiny obyvatel. Rozhodnutí na jakou část obyvatel a v jaké míře se místní systém sociální pomoci zaměří, leželo v rukou příslušného feudálního pána a záleželo na jeho příkazech. Například v kanazawském lénu byl v roce 1670 za feudálního pána Maedy Cunanoriho (前田綱紀) vytvořen systém ochrany pro osamělé lidi starší 90 let bez ohledu na to, jestli byli chudí nebo ne. Tímto systémem byl starým lidem garantován příděl rýže ve výši 5 *gó*.⁶⁰ Systém

⁵⁷ MOMOSE, str. 11

⁵⁸ Podle výkladového slovníku Kodzien 1 *gó* odpovídalo přibližně 0,19 litru.

⁵⁹ FUKURAWA, str. 26

⁶⁰ Ibid., str. 13

určený pro ochranu stejné skupiny obyvatel byl vytvořen do konce období šógunátu také v lénech Jonezawa (米沢藩) a Tokušima (徳島藩).

System sociální pomoci byl až do konce šógunátu decentralizovaný a míra pomoci místním obyvatelům záležela na ekonomické situaci oblasti a štedrostech a schopnostech feudálního pána a místní administrativy.

2.3 Období od otevření Japonska do konce 1. světové války

Po pádu Tokugawského šógunátu a navrácení moci do rukou císaře se nově vzniklá vláda snaží po vzoru Západního světa provádět reformy, které by jí jednak pomohly vyrovnat se Západu a také zajistily vnitřní a vnější stabilitu a mír v Japonsku. Znamenalo to především vytvoření silné armády a hospodářský rozkvět země v podobě přechodu ze zemědělsky orientované ekonomiky na ekonomiku založenou na průmyslu. Tyto cíle byly nade vše upřednostňovány a shrnuty do sloganu „**bohatá země a silná armáda**“ (富国強兵 *fukoku kjóhei*), kterému bylo podřízeno celé moderní období. Na dosažení obou cílů bylo zapotřebí mnoho finančních prostředků, navíc vláda se snažila celý proces co nejvíce urychlit, proto ji příliš nezbyval čas a peníze na řešení sociálních problémů.

Po restauraci Meidži došlo k teoretické centralizaci sociálního systému, přesto prakticky zodpovědnost a finanční zátěž nesly stále místní komunity. Jako první nařízení platné na celém území Japonska a týkající se sociálního zabezpečení vydala centrální vláda v roce **1874** pravidla zaměřující se na **opatření proti chudobě** (恤救規則 *šukkjó kisoku*). Nařízení bylo určené pro prefekturální administrativní instituce a bylo inspirováno feudálním systémem platným v léně Hikone.⁶¹ Systém byl do roku 1908 financován ze státní pokladny, od roku 1909 přebraly zodpovědnost za finanční zdroje prefektury.

Toto pravidlo bylo postavené na předpokladu, že vládní instituce přebírají zodpovědnost až poté, kdy člověk nemůže potřebnou pomoc získat od svých příbuzných a ani není součástí místní komunity. Nepřímo byl kladen důraz na princip vzájemné pomoci a předpokládalo se, že v případě potřeby se o člověka nejprve postará rodina, popř. místní komunita, která stejně jako v raném novověku měla být základní stavební jednotkou sociálního systému.

⁶¹ Oblast dnešní prefektury Šiga.

KIKUČI, Seidži, Nihonšakaifukuši no rekiši, str. 28, Minerva šobó, 2003, ISBN 4-623-03344-9

V případě, že člověk neměl žádné příbuzné a nepříslušel do místní komunity, neznamenalo to, že by měl nárok na veřejnou pomoc. V nařízení byly přesně vymezeny osoby, které měly na pomoc nárok. Byly jimi postižení, kteří nebyli schopni práce, lidé starší 70 let, nemocní a sirotci mladší 13 let. Všem těmto skupinám byly poskytovány dávky v rýži, jejichž roční příděl byl pro první dvě skupiny ve výši 18 *to* (斗),⁶² pro čtvrtou 7 *to* a pro třetí skupinu byl pro muže určen denní příděl ve výši 3 *gó* a pro ženy 2 *gó*. Na první pohled se může ve srovnání s dnešní spotřebou rýže průměrného Japonce zdát, že se jedná o velké množství rýžového přídělu, na druhou stranu žádná jiná pomoc nebyla poskytována a lidé byli živi pouze z ní.

Skutečný počet příjemců těchto dávek byl velmi nízký. Jejich počet odpovídal **0,46 %⁶³ populace** v roce **1892**, kdy byl podíl nejvyšší, naopak v roce 1911 dosáhl tento podíl nejnižší hodnoty a byl pouze 0,05 %. Nejvyšší absolutní počet příjemců dávek za celé Japonsko byl naměřen v roce 1892 a to 18 545.⁶⁴ Je jisté, že systém neposkytoval dostatečnou ochranu všem potřebným, ale pouze jejich malému zlomku.

V období Meidži a Taišó byly postupně vydány zákony, které se zaměřovaly na ochranu před chudobou určitých skupin obyvatel. Kromě zamezení či alespoň snížení vlastní chudoby měly tyto zákony řešit problémy, které spolu se změnou systému a společnosti nastaly a navozovat tak klid a předcházet nepokojům. Jednalo se o zákony týkající se pomoci lidem postiženým přírodními katastrofami či neúrodou, lidem, kteří onemocněli při cestách, Ainům, nepřizpůsobivým dětem, mentálně postiženým, vojákům a jejich rodinám.

Nejdříve byl v roce 1890 vydán zákon týkající se preventivních **opatření proti postižení přírodní katastrofou či neúrodou** (備荒儲蓄法 *bikó čóčikuhó*). Tato pomoc byla určena především zemědělcům, kteří v době neúrody a živelných katastrof neměli dostatečný příjem. Prefektury měly za povinnost z vybraných pozemkových daní část uschovat a v časech neúrody či přírodních katastrof poskytovat pomoc. Existovaly dvě formy pomoci. Jednak v rámci materiální pomoci bylo poskytováno jídlo a zemědělské náčiní, dále peníze a postavení provizorního přístřeší, za druhé lidem, kteří nebyli schopni zaplatit pozemkovou daň, byly

⁶² Podle výkladového slovníku Kodžien je 1 *to* rovno 18,039 litru.

FUKURAWA, str. 22

⁶³ KIKUČI, str. 26

⁶⁴ Ibid.

půjčovány peníze.⁶⁵ Zákon byl o 9 let později revidován a jeho působnost byla rozšířena na všechny katastrofou postižené obyvatele a také forma pomoci se rozšířila o úhradu lékařských výloh či nákladů spojených s vykonáváním práce na jiném území než bylo trvalé bydliště.

Dále vzhledem ke zvýšenému pohybu obyvatel bylo nutné řešit problém lékařského ošetření během cest, proto byl v roce 1899 ustanoven zákon upravující postup v případě, když někdo **onemocnění či zemře během cestování** (行旅病人及行旅死亡取扱法 *kórjóbjónin ojobi kórzjóšibó acukai hó*). Kvůli tomuto zákonu musel starosta místní municipální jednotky, ve které se dotyčný nacházel, zajistit dostatečnou pomoc, ovšem samotné náklady musel hradit buď dotyčný sám, nebo jeho rodina. Postup byl stejný také v případě úmrtí, a tak vzniklé náklady museli až na malé výjimky hradit pozůstalí.⁶⁶

Také **zákon o ochraně původních obyvatel Hokkaida** (北海道旧土人保護法 *hokkaidó kjúdodžin hogohó*) vydaný v roce 1899 souvisel s územními změnami. Tento zákon měl pomoci Ainům, kteří v rámci procesu kultivace Hokkaida přišli o možnost tradiční obživy a ocitli se na pokraji bídy. Místo rybolovu Ainum nabízel zemědělství. Zaručoval jim bezplatně půdu, kterou mohli obdělávat, ale nemohli ji prodat ani nemohla být vzata jako jistina při půjčce. Půda byla určena pouze pro potřeby konkrétní rodiny. Teoreticky zákon sliboval také pomoc zdravotně postiženým či starým lidem a dětem, kteří se o sebe nedokázali postarat sami. Navíc dětem z chudých rodin měl poskytovat uhrazení školního.⁶⁷ Ovšem prakticky nebyla poskytovaná pomoc zdaleka v rozsahu, jaký byl stanoven v tomto zákonu.

V následujícím roce byly uvedeny v platnost dva zákony týkající se sociálního zabezpečení. Byly jimi **zákon o převýchově** (感化法 *kankahó*) reagující na vzrůstající počet sirotků bez rodičů či opatrovníků často se uchylujícím k trestným činům a ohrožujícím tak své okolí. Na základě tohoto zákonu byla později vybudována výchovná zařízení, do kterých byli mladiství umísťováni, protože nejenže v normálním vězení nebyl dostatečný prostor pro výuku, ale také bylo nebezpečí, že se od starších vězňů naučí ještě horšímu chování. Druhým byl **zákon o dohledu nad mentálně postiženými lidmi** (精神病者監護法 *seišin bjóša*

⁶⁵ MOMOSE, str. 25-26

⁶⁶ MOMOSE, str. 25

⁶⁷ KIKUČI, str. 40

kangóhó), jehož účelem ovšem nebylo těmto lidem pomoci, ale spíše snaha dostat je pryč z veřejnosti. Také lékařská péče jim poskytovaná byla nedostatečná.

Na rozdíl od výše zmíněných systémů podpory pro chudé a postižené, existovala skupina lidí, kteří byli upřednostňováni a také dobře sociálně zabezpečeni. Jednalo se o skupinu vojáků, která hrála klíčovou roli ve splnění cíle udělat z Japonska silnou zem. **Zákony o pomoci vojákům** chtěla vláda zároveň udržet prestiž a morální úroveň vojáků, přesto všem vojákům nebyla poskytována stejná privilegia. Nejdříve byla zaručena pomoc příslušníkům vyšší šarže námořní a poté pozemní armády. Systém byl rozšířen i na nižší šarže v průběhu Japonsko-ruské války. Zaručoval podporu pro rodinné příslušníky od prarodičů po sourozence v případě, že do války povoláný voják byl jediným živitelem. V případě Japonsko-čínské války dostaly rodiny všech vojáků příspěvek na živobytí. Dále také vznikl **systém výslužby** (恩給 *onkjú*), který je prvním předchůdcem důchodového systému.

S přibývajícím počtem válečných zraněných bylo nutné vyřešit otázku, kdo a za jakých podmínek se o ně po návratu do Japonska bude starat. V roce 1906 bylo uzákoněno, že fyzicky postižení bývalí vojáci budou umístěni do specializovaných ústavů a mají nárok na péči až do konce života. Také zraněných vojáků a pozůstalých, vůči nimž měl zemřelý voják vyživovací povinnost, přibývalo. V roce 1917 byl vydán **zákon o pomoci vojákům** (軍人救護法 *gundžin kjúgohó*), ve kterém byla uzákoněna pomoc v podobě příspěvku na živobytí, hrazení nákladů na léčebné výlohy, jiná materiální a peněžní pomoc. Náklady byly hrazeny ze státní pokladny. Byla poskytována dávka do výše 15 *sen* (錢)⁶⁸ na osobu a den. Jednalo se tak o první uzákonění povinnosti poskytnutí veřejné pomoci pro vojáky a jejich rodiny.

S výjimkou výhod poskytovaných vojákům, státním úředníkům a jejich rodinám, nebyla na sociální péči na úrovni státu dáвана příliš velká důležitost. Neexistoval systém, který by zaručoval ochranu a pomoc všem obyvatelům a i těm, kteří splňovali podmínky zařazení do systému sociální pomoci, nebyla poskytována pomoc na dostačující úrovni. Velice často se zákonem stanovená pomoc a realita velmi lišily, proto se na úrovni municipalit objevily jednak pokusy o charitativní činnost z řad náboženských institucí, ať již křesťanských nebo buddhistických

⁶⁸ MOMOSE, str. 29

a filantropů, kteří se soustředili především na pomoc dětem a budovali pro ně zařízení a pomáhali jim zvládnout nelehkou situaci, do které se nedostaly vlastním zaviněním.

2.4 Období od konce 1. světové války do konce 2. světové války

V období od konce 1. světové války do konce 2. světové války došlo ke změnám nejen v oblasti veřejné podpory, kde dochází k rozšíření skupin obyvatel, které mají na pomoc nárok, a příspěvků, které jsou poskytovány, ale jsou také poprvé vytvářeny pojistné systémy. Nejprve systém zdravotního a následně důchodového pojištění. Se stále větším rozsahem pomoci a služeb sociálního zabezpečení a jejich důležitosti při uklidnění veřejnosti v průběhu hospodářské krize a 2. světové války dochází postupně i ke změnám v samotné organizaci systému sociálního zabezpečení. Až v roce 1938 vzniká samostatné Ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálních věcí (厚生省 *kóseišó*).

2.4.1 Sociální podpora

Již v období před koncem 1. světové války dochází k prvním pokusům o změnu a rozšíření působnosti veřejné pomoci a jsou podávány návrhy na zavedení chudinského zákona (救護法 *kjúgohó*), které ale kvůli nedostatečné podpoře všechny končí zamítnutím. Až na konci 20. let, kdy se již vyostřuje hospodářská situace v Japonsku a obyvatelstvo je nespokojené s vládnutím politické strany *Seijúkai* (政友会), která pak jen velmi těsným náskokem obhájila ve volbách v roce 1928 post nejsilnější strany. *Seijúkai* si dobře uvědomovala vážnost situace a věděla, že k udržení se u moci je nutné přijít se zákonem zaručujícím pomoc chudým. Aby přesvědčila i zaryté odpůrce chudinského zákona uvedla ve svém prohlášení, že díky zavedení tohoto zákona by se mělo zabránit myšlenkovým výkyvům ve společnosti a nepřímou tak namířila proti vzrůstajícímu vlivu komunistických ideálů. Díky tomu se povedlo přesvědčit i odpůrce **chudinského zákona**, který byl v roce **1929** v Parlamentu schválen a následující rok měl vejít v platnost. Kvůli špatné finanční situaci tomu tak nebylo, proto se v roce 1931 zástupce sociálních pracovníků (方面委員 *hómeiin*) obrátil přímo na císaře s žádostí o uspíšení procesu zavedení tohoto zákona. Až po tomto tlaku přišla vláda v roce 1932 s reformou **zákona o sázkách na koně** (競馬法 *keibahó*) a výtěžek z bankovních poplatků provedených

během sázek byl použit jako příspěvek na sociální politiku. Díky tomu se zlepšila finanční situace rozpočtu a podařilo se chudinský zákon uvést do praxe.

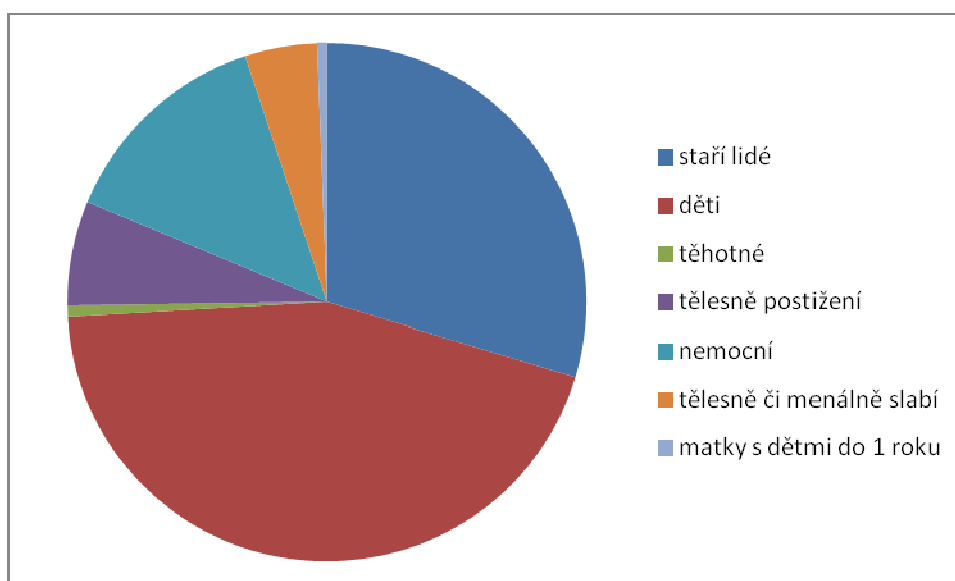
Na rozdíl od předešlého opatření proti chudobě byly do systému zahrnuty také děti mladší 13 let, těhotné, tělesně či mentálně postižení, kteří nebyli schopni vykonávat práci, a u starých osob byla věková hranice snížena na 65 let. Po schválení starosty místní municipální jednotky mohly příspěvky pobírat také matky samoživitelky s dětmi do 1 roku. Naopak i nadále byl upřednostňován princip vyživovací povinnosti vůči příbuzným, proto pokud existovala osoba, která měla vůči danému člověku vyživovací povinnost, tak až na mimořádné případy se o něj musela postarat ona.

Byla vyplácena pomoc v podobě **příspěvku na živobytí** (生活扶助 *seikacu fudžo*), **náhrad léčebných výloh** (医療 *irjó*), **porodné** (助産 *džosan*) a **příspěvek na podporu zaměstnanosti** (生業扶助 *seigjó fudžo*). Navíc pokud příjemce pomoci pro chudé zemřel, bylo vypláceno **pohřebné** (埋葬 *maisó*) osobě, která obřad prováděla. Lidem bez domova bylo poskytováno přístřeší v sociálním zařízení pro chudé. Jednalo se o domovy pro staré lidi, sirotčince, nemocnice a ubytovny.

Náklady na výplatu dávek, platy administrativních pracovníků, náklady na provoz sociálních zařízení platily municipality. Přičemž zpětně mohly dostat finanční pomoc až ve výši poloviny celkových nákladů ze státní a ¼ z prefekturální pokladny. Výše příspěvku na živobytí byla rozdělena podle místa bydliště. V městských a příměstských oblastech byla výše příspěvku do 25 sen na osobu a den, na celou domácnost pak do 1 jenu. V případě ostatních oblastí se jednalo nejvýše o 20 sentů na osobu a den a 80 sentů na domácnost. Příspěvek na podporu zaměstnanosti byl jednorázový a ve výši 30 jenů, pohřebné ve výši 10 jenů.⁶⁹

⁶⁹MOMOSE, str. 32-3

Graf 3 Podíl příjemců příspěvku podle kategorie v roce 1933

Zdroj: MOMOSE, Takaši, Nihonfukuši seidoši⁷⁰

V roce 1933 pobíralo celkem přes 200 tisíc lidí⁷¹ příspěvky z tohoto systému. Což je více než desetinásobné navýšení oproti předchozímu systému. Z nich největší podíl zaujímaly děti, konkrétně 44,5 %, dále následovali staří lidé s 29,6 % a nemocní s 13,6 %. I přesto pomoc nebyla poskytována všem, kteří by ji potřebovali, i nadále systém pomoci pro chudé nepokrýval veškerou populaci, ale byl určen pouze pro některé skupiny obyvatel. Navíc příjemci těchto dávek byli zbaveni občanských práv včetně volebního.⁷²

Mezi příjemci příspěvků zakotvených v chudinském zákoně bylo nejvíce dětí, nebyly přesto dostatečně chráněny, proto vláda přišla s dalšími zákony, které měly jejich situaci zlepšit. Prvním byl **zákon o prevenci proti týrání dětí** (児童虐待防止法 *džidó gjakutai bōšihó*). Obsahem bylo ochraňovat děti mladší 14 let především na pracovním poli a také před zneužíváním. Zákoník vymezoval tresty pro rodiče a opatrovníky dětí, kteří řádně neplnili svou povinnost, v podobě účasti na výchovných lekcích či nařízeného opatrování, přičemž museli platit vzniklé náklady. Tento zákon se sice vymezoval proti zneužívání dětí, ale neřešil skutečné problémy v rodině. Děti byly také chráněny **zákonem pro matky s dětmi** (母子保護法 *boši hogohó*), který se vztahoval k matkám samoživitelkám s dětmi mladšími

⁷⁰MOMOSE, Takaši, Nihonfukuši seidoši, str. 34, Minerva šobó, 1997, ISBN 4-623-02800-3

⁷¹MOMOSE, str. 34

⁷²FUKURAWA, str. 109

13 let. Byl vydán v roce 1937 a zaručoval pomoc v podobě příspěvku na živobytí, výchovu a péči, podporu zaměstnanosti a náhradu léčebných výloh. Příspěvek na živobytí se lišil podle oblasti trvalého bydliště a byl ve výši 20 až 40 sen⁷³ na den a osobu, příspěvek na výchovu a péči pro 1 dítě byl vymezen do výše 25 sen.⁷⁴ I přes existenci těchto zákonů mnoho dětí bylo nuceno k pracím, byly zneužívány a nezřídka končil jejich životní příběh tragicky.

Po vstoupení Japonska do války byla vláda alespoň teoreticky nucena řešit nastalé problémy, proto nejprve zavedla **příspěvky pro obyvatele nuceně povolané do vojenských továren** (国民徴用扶助 *kokumin čójó fudžo*). Pokud byl dotyčný zraněn nebo zemřel nebo se jeho rodina ocitla v bídě, byla jim vyplácena podpora. Druhy podpory byly stejné, jako byly zaručeny chudinským zákonem a zákonem pro matky s dětmi, jen výše podpory byla mírně vyšší. Vzhledem k tomu, že takto povolaní lidé dostávali plat, tak se kromě případů smrtelného zranění tato podpora příliš nevyplácela. V roce 1942 byl vydán obdobný zákon pro obyvatele povolané do námořních služeb.

V roce 1942 byl také zaveden **zákon o katastrofách v průběhu války** (戦時災害保護法 *sendži saigai hogohó*), který vymezoval odškodnění v případě poškození spojeného s válečnými akcemi nebo katastrofami jimi vyvolanými. Jednalo se především o materiální podporu typu poskytnutí přístřešku, jídla, oblečení, věcí na spaní, věcí každodenní potřeby, učební pomůcky, popř. jejich půjčení, dále lékařské ošetření, či podpora na živobytí, porodné, podpora zaměstnanosti a přídavky pro pozůstalé v případě úmrtí, kvůli postižení, při ztrátě či poškození bydlení.

Nejdříve kvůli hospodářské krizi vzrůstal počet lidí trpících chudobou, poté kvůli vstupu Japonska do světové války. S jejich vzrůstajícím počtem nestačily veřejné finanční zdroje na pokrytí poptávky a i soukromé organizace již byly na pokraji finančního vyčerpání. Aby vláda uklidnila nejistotami zmítané obyvatele, přislíbila v roce 1938 na základě **zákona o sociálních pracích** (社会事業法 *šakai džigjóhó*) soukromým organizacím působícím v oblasti sociálních věcí pomoc. V rámci rozpočtu byla vymezena částka na příspěvky, dále jim byla odpuštěna daň z pozemku a staveb. Při zahájení a ukončení činnosti bylo nutné informovat místní administrativu, která udělovala příslušná povolení a příkazy soukromým

⁷³ MOMOSE, str. 38

⁷⁴ FUKURAWA, str. 115

organizacím. Bylo tak poprvé ustanoveno, že soukromé instituce mají nárok na pomoc od státu. Nutno dodat, že finanční částka připadající na jednu soukromou instituci byla velice nízká. Navíc se zpřísnil státní dohled nad těmito institucemi, který se v průběhu války ještě přiosťřil.

2.4.2 Sociální pojištění

Bismarckův model zdravotního pojištění z roku 1883 byl v Japonsku znám brzy po zavedení v Německu, k zavedení podobného systému v Japonsku došlo až o 40 let později. V roce 1923 byl **zákon o zdravotním pojištění** (健康保険法 *kenkó hokenhó*) oficiálně vyhlášen, ale kvůli zemětřesení v Kantó se jeho ustanovení do praxe posunulo až na rok 1926 a od následujícího roku začaly být vypláceny dávky. Zpočátku byl okruh pojištěnců velmi omezen. V systému se museli povinně pojistit pouze ti, kdo byli zaměstnáni v továrnách a dolech, kde pracovalo více než deset lidí. Navíc ze systému byli vyloučeni lidé pracující pouze na krátkodobý úvazek a ti, jejichž roční příjem přesahoval 1 200 jenů.⁷⁵ Kromě těchto odvětví se na žádost mohli nechat pojistit i pracovníci ve výrobním průmyslu, v oblasti produkce elektřiny, stavebnictví, dopravě či lidé provádějící veřejné práce jako je stavba mostů, silnic. K vstupu do systému byl nutný většinový souhlas a potvrzení od kompetentního ministra.

Jako pojišťovatelé vystupovaly kromě vlády také **Asociace zdravotních pojišťoven** (健康保険組合 *Kenkó hoken kumiai*). Zda se pojišťovatelem stane vláda nebo ne, záleželo na počtu pojištěnců. Pokud bylo pojištěnců na pracovišti více než 500, tak museli založit Asociaci zdravotních pojišťoven. V případě, že jich bylo méně než 500 ale zároveň více než 300, tak mohli založit Asociaci dobrovolně. Bylo-li pojištěnců méně než 300, tak spadali pod vládou spravovanou pojišťovnu. Zdravotní pojištění hradil z poloviny zaměstnavatel a z poloviny zaměstnanec, ovšem u Asociací zdravotních pojišťoven mohl být tento podíl u zaměstnavatelů navýšen. Stejně tak u rizikových povolání mohlo být zatížení zaměstnavatele zvýšeno. U zaměstnance podíl pojištění nesměl přesáhnout 3 %⁷⁶ jeho denního příjmu. Do každé z Asociací zdravotních pojišťoven státní pokladna přispívala ve výši 10 % celkových nákladů.

⁷⁵ MOMOSE, str. 55

⁷⁶ Ibid., str. 57

Pojištění platilo na **pojistné události onemocnění, zranění, smrti a porodu**. V případě, že kvůli léčbě pojištěnec nebyl schopen pracovat, dostal příspěvek každý den pracovní neschopnosti ve výši 60 % denní mzdy. V případě zranění a nemoci byly poskytovány i materiální pomoci. Dále mu byly hrazeny veškeré lékařské náklady.⁷⁷

Na začátku byl počet pojištěných 1,8 milionu⁷⁸ z celkového počtu 4,7 milionu pracovníků. V roce 1934 došlo ke změně zákona a povinně se museli pojišťovat pracoviště s více než pěti lidmi a výše zmíněná pracovní odvětví, která se dříve pojišťovala dobrovolně, se také musela začít povinně pojišťovat. Počet pojištěnců se zvýšil na 2,3 milionu lidí.⁷⁹ Od roku 1939 pojištěnci mohli platit dobrovolné pojištění, které se vztahovalo na onemocnění či zranění člena rodiny a do jisté míry pak byla i léčba rodinných příslušníků hrazena.

Na stejném principu byl založen i **systém zdravotního pojištění pro pracovníky v oblasti služeb** (職員健康保険 *šokuin kenkó hoken*). Pojištěnci byli především z městských oblastí působících v oblasti prodeje a finančnictví. Na rozdíl od předchozího systému platil pojištěnec pouze 20 %⁸⁰ lékařských výloh, zbylou část doplácela pojišťovna. Tento systém se v roce 1942 sloučil se systémem zdravotního pojištění.

Dále byl vytvořen pojistný systém pro do té doby přehlížené **zemědělce, rybáře a lesníky** (国民健康保険制度 *kokumin kenkóhoken seido*). Systém byl vyhlášen v roce **1938**. Důvodem k vytvoření tohoto systému byl fakt, že zdravotní stav těchto obyvatel, kteří často neměli peníze na zaplacení lékařských poplatků, takže i když byli nemocní, k lékaři si nemohli dovolit jít, tím se zhoršoval jejich celkový zdravotní stav. Na tento fakt poukazovaly výsledky vstupních testů do armády, kterými stále méně obyvatelů vesnic úspěšně procházelo. Toto neblaze ovlivňovalo sílu armády, proto se Ministerstvo vnitra rozhodlo, že situaci zlepší. Systém byl rozdělen do dvou druhů. Jedna část dělila pojištěnce podle místa bydliště a registrovány byly hlavy rodiny. Druhá podle oboru vykonávaného povolání.

V roce 1941 vyhlásilo Ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálních věcí, že následující rok budou Asociace zdravotních pojišťoven umístěny ve všech municipalitách Japonska. Nově do systému byli zahrnuti i obyvatelé měst. Počet lidí

⁷⁷MOMOSE, str. 56-7

⁷⁸Ibid., str. 57

⁷⁹Ibid., str. 59

⁸⁰Ibid.

využívající tohoto systému se rozrostl. V roce 1943 bylo pokryto 98%⁸¹ všech municipalit a počet pojištěnců byl 3,7 milionu. Pojištění platilo pro celou rodinu pojištěnce. Tímto systémem bylo chráněno 60 % obyvatel.⁸² Pojištěncům bylo zaručeno zaplacení části lékařských výloh, v některých oblastech také porodné a pohřebné.

V roce **1939** byl uzákoněn také **pojistný systém pro námořníky** (船員保険 *senin hoken*). Na rozdíl od předchozích systémů se nejednalo pouze o systém zdravotního pojištění, ale i jistý typ starobního důchodového pojištění. Minimální doba odvodu pojištění byla 15 let a důchod se začínal vyplácet od 50 let. Vyplácela se čtvrtina průměrného ročního platu jako důchod. Jednalo se o vůbec **první důchodový systém**, který se později stal vzorem pro další tvorbu důchodového systému.

Před zavedením pojistného systému pro námořníky existovaly důchodové systémy, které byly určeny pro vojáky (恩給 *onkjú*) a státní úředníky (共済組合制度 *kjósai kumiai seido*). V soukromé sféře to byl na základě zákona o spoření na důchod a o příspěvcích při opuštění práce (退職積立金及退職手当法 *taišoku cumitatekin ojobi taroku teatehó*) systém příspěvků při odchodu ze zaměstnání či dobrovolné systémy poštovního důchodu a důchod pojistných společností. První veřejný důchodový systém zahrnující více pracovních odvětví **důchodový systém pro zaměstnance** (労働者年金保険制度 *ródóša nenkin hoken seido*) byl vytvořen v roce **1941**. Ovšem jako pojištěnci nebyli uznáni všichni pracovníci. Systém nebyl určen pro pracovníky v sídle firmy, v továrnách s méně než deseti zaměstnanci, pro ženy, námořníky, kteří byli pojištěni ve svém systému, a cizince.

Systém byl založen na **fondovém principu** a kromě starobního důchodu zaručoval ještě dávky v případě postižení, ztráty práce a pozůstalým dávky pokud pojištěnec zemřel. Minimální doba pojištění potřebná k nároku na starobní důchod byla 20 let a u horníků 15 let. Starobní důchod byl vyplácen od 55 let, resp. od 50 let v případě horníků. Výše pojistného byla 6,4 %, ⁸³ přičemž zaměstnavatel i zaměstnanec přispívali do systému rovným dílem. Vybrané pojištění pokrývalo 90 % nákladů na vyplacené dávky. Zbýlých 10 % bylo hrazeno ze státní pokladny.

⁸¹ FUKURAWA, str. 117

⁸² FUKURAWA, str. 117

⁸³ MOMOSE, str. 64

Výše důchodu odpovídala zhruba jedné čtvrtině průměrného příjmu po dobu pojištění.

V roce 1942 byl počet pojištěnců 3,46 milionu, ale díky reformě v roce 1944, během níž byl ustanoven zaměstnanecký důchodový systém (厚生年金保険 *kósei nenkin hoken*), bylo rozšířeno pole zaměstnanců, kteří jsou v systému pojištění, o administrativní pracovníky, ženy a pracovníky pracující ve firmě s více než pěti zaměstnanci. Zvýšil se tak více než dvojnásobně počet pojištěnců. Dále přibýly dávky garantované v případě pojistné události a byly tak vypláceny starobní důchody, invalidní důchody, příspěvkový důchod pro postižené, manželský příspěvek určený pouze pro ženy, pozůstalostní důchody a příspěvky v případě ukončení pracovního vztahu. Také došlo ke zvýšení důchodového pojištění na 11 %⁸⁴ a u pracovníků v dolech na 15 %, částka starobního důchodu se tak zvedla na třetinu průměrného příjmu.

Do konce 2. světové války byly v Japonsku **položeny základy zdravotního a důchodového pojištění**, jejichž některé prvky se uchovaly až do dnešní doby. V případě zdravotního pojištění se jedná o rozdělení pojišťoven na vládou spravované a Asociace zdravotních pojišťoven, či podíl zdravotního pojištění, který odvádí státu zaměstnanec a zaměstnavatel. U důchodového systému je vidět paralela s dnešním systémem v striktním oddělení zaměstnaneckého důchodu a důchodu určeného pro soukromé podnikatele, zemědělce, lesníky či rybáře. Na tradici sociálního pojištění bylo posléze navázáno také v jiných odvětvích sociálního zabezpečení.

⁸⁴ MOMOSE, str. 65

3 Změny sociální politiky v Japonsku na prahu 3. tisíciletí

Přestože základní prvky japonského systému sociálního zabezpečení již byly položeny do konce 2. světové války, tak bylo nutné, aby systém odpovídal soudobým ekonomickým, sociálním a politickým požadavkům doby. Od konce 2. světové války Japonsko prošlo velkým ekonomickým, politickým, technickým i sociálním vývojem. Po skončení války nejprve zažilo americkou okupaci a období obnovy země zdevastované válkou. V tomto období bylo nutné vyrovnat se s velkým počtem zraněných, postižených a také s nárůstem nezaměstnanosti. Mnoho lidí se tak ocitlo na pokraji přežití. Proto byl nejprve v roce 1946 zaveden zákon o ochraně živobytí (生活保護法 *seikacu hogokó*) a následovaly zákony o pojištění v nezaměstnanosti (失業保険法 *šicugjó hokenhó*) a o nemocenském pojištění (労働者災害補償保険法 *ródóša saigai hošó hokenhó*). V roce 1949 k nim ještě přibýly zákony o veřejné pomoci fyzicky postiženým (身体障害者福祉法 *šintai šógaiša fukušihó*) a o veřejné pomoci dětem (児童福祉法 *džidó fukušihó*), který se zaměřoval na osiřelé děti a děti bez domova.

Následovalo od roku 1955 do roku 1974 období enormního ekonomického růstu, během kterého průměrný roční reálný ekonomický růst přesahoval 9 %, a Japonsko po ekonomické stránce vzkvétalo. Proto si mohlo dovolit více investovat do sociální oblasti a posílit tak systém sociálního zabezpečení. V roce 1958 byl ustanoven zákon o národním zdravotním pojištění (国民健康保険法 *kokumin kenkó hokenhó*), kterým jsou pojištěni zemědělci a jiné samostatně výdělečné osoby. Pro tyto obyvatele byl o rok později na základě zákona o národním důchodovém pojištění (国民年金法 *kokumin nenkinhó*) vytvořen také systém důchodového pojištění. Kromě systémů sociálního pojištění byla posílena také oblast veřejné péče. Tato oblast byla nově přístupná také psychicky postiženým, starým lidem a matkám s dětmi, protože se předpokládalo, že ekonomický růst bude pokračovat i nadále. Na počátku 70. let byly zvyšovány částky vyplácené v systému veřejné podpory, také docházelo ke zvýšení starobních důchodů a naopak snížení zdravotního pojištění pro staré obyvatele.

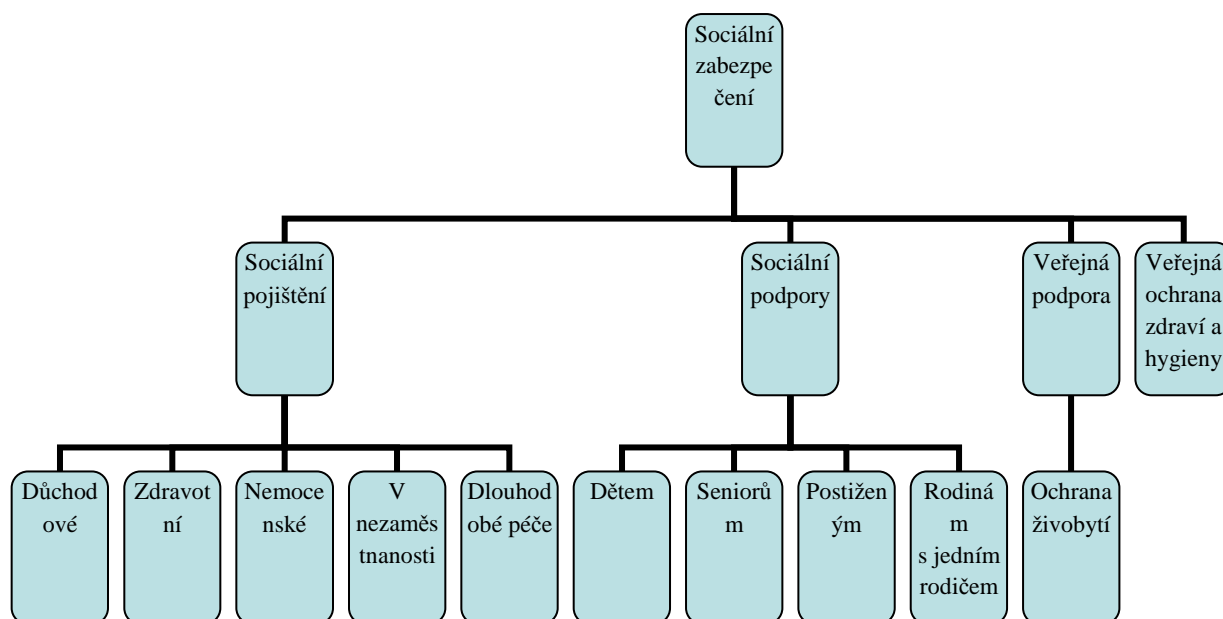
Ovšem následovaly ropné šoky, které vyvolaly inflaci a způsobily stagnaci ekonomiky. Přesto byly částky vyplácené v systému sociálního zabezpečení valorizovány tak, aby odpovídaly růstu inflace. Kvůli tomu se prudce zvýšily náklady na zabezpečení systému, který se tak dostal do schodku. Proto vláda musela postupně omezit výhody zavedené v průběhu období enormního ekonomického růstu a začít hledat řešení, jak systém sociálního zabezpečení stabilizovat. Ale ani v následujícím období tzv. ekonomické bubliny vláda nedospěla k žádnému řešení problému, proto

systém zůstal ve stejné podobě a problém financování sociální politiky přetrvává do dnes.

3.1 Systém sociálního zabezpečení v Japonsku na přelomu 21. století

Na přelomu 21. století se systém sociálního zabezpečení skládá z pěti dílčích systémů sociálního pojištění (社会保険制度 *šakai hoken seido*), jež tvoří nosné pilíře sociálního zabezpečení, čtyř systémů sociální podpory (社会扶助 *šakai fudžo*) a jedním systémem veřejné podpory (公的扶助 *kóteki fudžo*). Tyto systémy doplňuje veřejná ochrana zdraví a hygieny (保健医療・公衆衛生 *hoken irjó kóšūeisei*). Na chodu celého systému se podílí stát, prefektury, místní municipality, firmy, neziskové organizace a soukromé instituce.

Schéma 3: Systém sociálního zabezpečení v Japonsku

Zdroj: Vytvořeno na základě popisu MZPSV

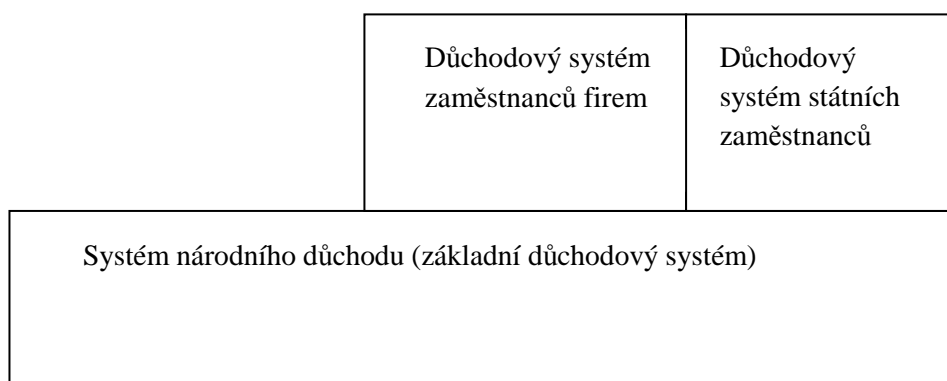
3.1.1 Systémy sociálního pojištění

Základy zdravotního a důchodového pojištění byly položeny již na konci 19. a začátku 20. století. K nim v průběhu 40. let 20. století přibýly ještě systémy nemocenského pojištění a pojištění v nezaměstnanosti. Poslední dosud zavedený systém je systém pojištění dlouhodobé péče (介護保険制度 *kaigo hoken seido*), jenž byl ustanoven v roce 2000.

Systém důchodového pojištění

Japonský důchodový systém je založen na principu průběžného financování (賦課方式 *fukahóšiki*) a kromě starobního důchodu zaručuje při splnění podmínek také invalidní důchod (障害年金 *šógai nenkin*) a v případě úmrtí pojištěnce důchod pro pozůstalé (遺族年金 *izoku nenkin*). Samotný systém důchodového pojištění v Japonsku je rozdělen do tří základních podsystémů a to **systém národního důchodu** (国民年金制度 *kokumin nenkin seido*), **důchodový systém zaměstnanců firem** (厚生年金制度 *kósei nenkin seido*) a **důchodový systém státních zaměstnanců** (共済年金制度 *kjósai nenkin seido*). Do těchto systémů jsou obyvatelé přiřazováni podle **vykonávaného povolání**. Do systému zaměstnanců firem jsou povinně zahrnuti zaměstnanci firem s více než pěti zaměstnanci, dobrovolně do systému mohou vstoupit také firmy s méně než pěti zaměstnanci. V rámci systému státních zaměstnanců jsou pojištěni státní zaměstnanci.

Schéma 4: Schéma důchodového systému v Japonsku

Zdroj: Vytvořeno na základě popisu MZPSV

Do systému národního důchodu přísluší osoby samostatně výdělečně činné, studenti, nezaměstnaní, zaměstnanci firem s méně než pěti zaměstnanci, zaměstnanci s jiným typem pracovní smlouvy než stálý zaměstnanec a tzv. pojištěnci 3. skupiny (第三号被保険者 *dai san gó hihokenša*), což jsou partneři zaměstnanců firem či státních zaměstnanců, kteří jsou finančně závislí na svém protějšku. Zde se jedná především o ženy v domácnosti. Všechny tyto systémy mají společný základ v podobě **základního důchodového systému** (基礎年金制度 *kiso nenkin seido*), který je společný pro všechny důchodové systémy a zároveň totožný se systémem

národního důchodu. Díky tomuto opatření by mělo dojít k větší stabilizaci důchodového systému, proto se o japonském důchodovém systému mluví jako o dvoustupňovém.

Na konci fiskálního roku 2010 bylo v systému národního důchodu pojištěno 29,43 milionu lidí, z čehož počet pojištěnců tzv. 3. skupiny byl 10,44 milionů a tedy téměř jedna třetina. Pojištěnců v důchodovém systému zaměstnanců firem bylo 34,41 milionu a v systému pojištění státních zaměstnanců 4,42 milionu. V důchodovém systému bylo celkem pojištěno 68,26 milionu lidí, z nichž 28,02 milionu⁸⁵ mělo právo pobírat starobní důchod.

Tabulka 1: Počet pojištěnců v jednotlivých systémech pojištění v roce 2010 (v milionech)

Důchodový systém	Počet pojištěnců
Systém národního důchodu	29,43
Důchodový systém zaměstnanců firem	34,41
Systém pojištění státních zaměstnanců	4,42

Zdroj: MZPSV, Heisei 24 nenšú kósei ródó hakušo⁸⁶

Aby měl pojištěnec nárok na výplatu důchodu, musí dosáhnout věkové hranice 65 let v případě systému národního důchodu a 60-65 let⁸⁷ v ostatních případech a zároveň mít splnění podmínku minimální doby pojištění, která je 25 let.

V systému národního důchodového pojištění pojištěnci mají povinnost odvádět pevně stanovenou částku, která je pro fiskální rok 2014 stanovena ve výši 15 250 jenů⁸⁸ na měsíc. Pojištěnci tzv. 3 skupiny nemají povinnost důchodové pojištění odvádět vůbec, protože jsou započítáváni společně se svým partnerem v systému důchodového pojištění firem či státních zaměstnanců. Oproti tomu je zaměstnancům firem a státním zaměstnancům přímo z platu strhávána částka ve výši 17,12 %⁸⁹ platu, přičemž polovinu odvádí zaměstnanec a polovinu zaměstnavatel. **Výše odvodu na důchodové pojištění je rozdílná**, proto se liší také **výše starobního důchodu**. Ve fiskálním roce 2012 byl průměrný starobní měsíční důchod

⁸⁵ MZPSV, Heisei 24 nenšú kósei ródó hakušo, str. 239, [online], citováno 15. 1. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/wp/hakusyo/kousei/12-2/>

⁸⁶ Ibid., str. 238

⁸⁷ Věk, od kterého je důchod vyplácen, se odvíjí od roku narození.

⁸⁸ Organizace japonského důchodu (Nihon nenkin kikó), Kokumin nenkin hokenhjó, [online], citováno 6. 2. 2014, dostupné na <http://www.nenkin.go.jp/n/www/service/detail.jsp?id=3763>

⁸⁹ Organizace japonského důchodu, Hokenrjó gakuwjó, [online], citováno 7. 3. 2014, dostupné na <http://www.nenkin.go.jp/n/www/service/detail.jsp?id=1982>

pro pojištěnce **národního důchodového systému 65 541 jenů**⁹⁰ na osobu, v případě manželského páru, kdy je **manžel zaměstnán ve firmě** a manželka působí v domácnosti, dosáhl jejich průměrný měsíční důchod výše **230 940 jenů**. Rozdíly mezi starobními důchody v systémech jsou velké. Finanční částka vybraná na důchodovém pojištění nepokrývá náklady na výplatu starobního důchodu, proto stát doplácí od fiskálního roku 2009 ze státní pokladny jednu polovinu nákladů⁹¹ na výplatu starobních penzí ze systému základního důchodu. Na zabezpečení důchodového systému se nejvíce podílí stát a firmy s více než pěti zaměstnanci.

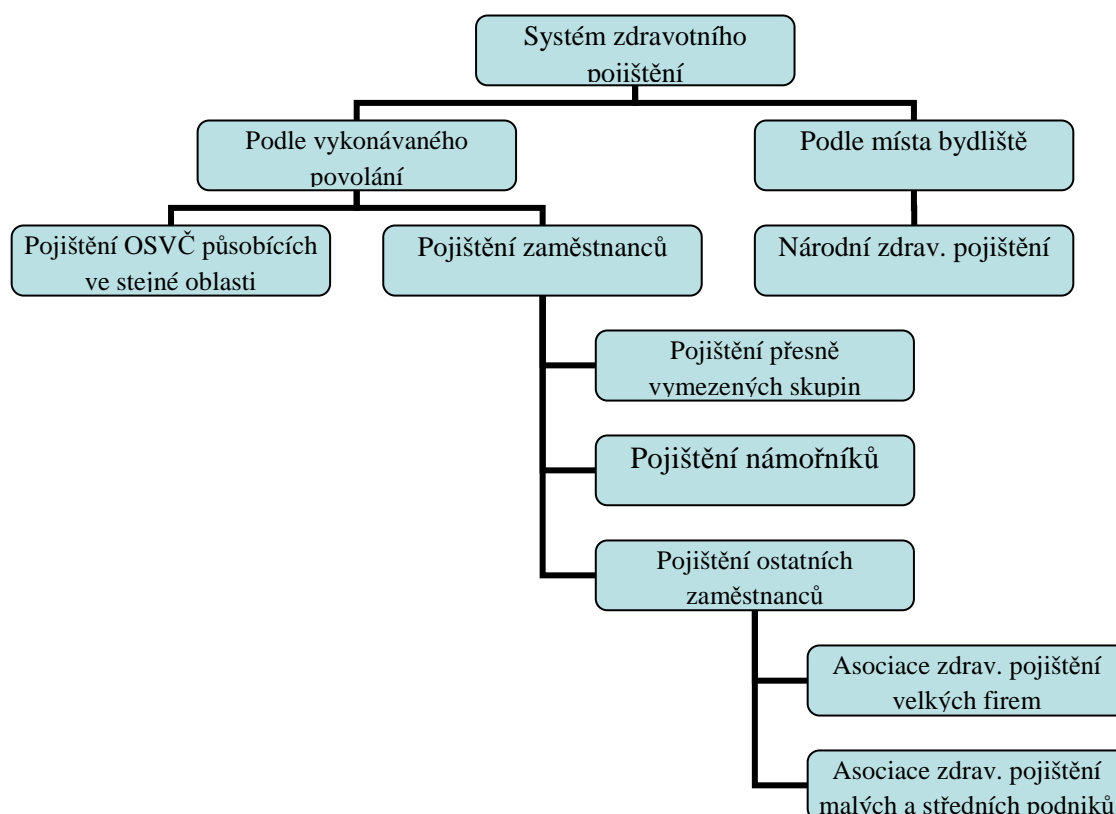
Systém zdravotního pojištění

Podobně jako důchodový systém je také systém zdravotního pojištění rozdělen do několika podskupin. Dělicími kritérii jsou **místo bydliště, vykonávané povolání a zaměstnavatel**. Samostatné skupiny jsou vytvořeny i **pro obyvatele starší 75 let** (後期高齢者医療制度 *kóki kóreiša irjó seido*). Ovšem pojištěnci mají bez ohledu příslušnosti k danému systému zdravotního pojištění nárok na využití jakéhokoli zdravotního zařízení. Ve všech zdravotních nemocnicích či klinikách, ať již jsou státní nebo soukromé, pokrývá zdravotní pojištění stejné lékařské výkony a léky a za jejich provedení či předepsání jsou stanoveny stejné ceny.

⁹⁰ MZPSV, Nenkingaku, [online], citováno 8. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/stf/houdou/2r9852000002tg08.html>

⁹¹ MZPSV, Kisonenkin koko wariai, [online], citováno 8. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/topics/bukyoku/nenkin/nenkin/kokko/>

Schéma 5: Systém zdravotního pojištění v Japonsku

Zdroj: Vytvořeno na základě popisu MZPSV

Jak je vidět na schématu 5, tak podle kritéria vykonávaného povolání se systém zdravotního pojištění dělí nejprve na skupiny samostatně výdělečných osob působících ve stejné oblasti jako např. právníci, architekti či kadeřníci (国民健康保険組合 *kokumin kenkó hoken kumiai*), a zaměstnanců. Skupina zaměstnaných lidí se dále dělí na tzv. přesně vymezené skupiny povolání, jakýmiž jsou zaměstnanci na soukromých školách (私立学校職員共済組合 *širicu gakkó šokuin kjósai kumiai*) či zaměstnanci státní (国家公務員共済組合 *kokka kómuin kjósai kumiai*), místní správy (地方公務員共済組合 *čihó kómuin kjósai kumiai*), a ostatní zaměstnance. Ti jsou dále rozdělení podle velikosti firmy, pro kterou pracují, do dvou skupin a to na asociaci zdravotního pojištění velkých firem (組合管掌健康保険 *kumiai kanšó kenkó hoken*) a asociaci zdravotního pojištění malých a středních podniků (全国健康保険協会管掌健康保険 *zenkoku kenkó hoken kakai kanšó kenkó hoken*). Ti, kteří nepřísluší ani do jednoho z výše uvedených systémů, jsou pojištěni v systému národního zdravotního pojištění u místní municipality (市町村国民健康保険

šičóson kokumin kenó hoken), ve které mají trvalé bydliště. Z historických důvodů se zvláště vyděluje také zdravotní systém pro námořníky (船員保険 *senin hoken*).

Společně s pojištěnci jsou pojišťováni také jejich rodinní příslušníci. Nejvíce pojištěnců přísluší do systému národního zdravotního pojištění, dále do systému pojištění pro skupinu malých a středních podniků.

Tabulka 2: Počet pojištěnců v jednotlivých systémech pojištění v roce 2012

Systém zdravotního pojištění	Počet pojištěnců (v milionech)
Samostatně výdělečné osoby	3,28
Přesně vymezená povolání	9,19
Malé a střední podniky	34,85
Velké firmy	29,60
Námořníci	0,14
Pojištění podle místa bydliště	35,49
Obyvatelé starší 75 let	14,34

Zdroj: MZPSV, Heisei 24 nenšú kósei ródó hakušo⁹²

Pojištění je v případě zaměstnanců odváděno jako procentní výše platu a jeho výše se liší podle systému, do kterého dotyčný přísluší. V případě osob samostatně výdělečně činných se výše zdravotního pojištění odvíjí nejen od výše příjmu, ale také od výše majetku a počtu rodinných příslušníků. Kromě finanční zátěže v podobě zdravotního pojištění musí v případě využití lékařských služeb dotyčný **zaplatit část skutečných nákladů**, která je u generace ekonomicky aktivních obyvatel 30 %, ⁹³ u obyvatel starších 75 let 10 %, u dětí nepovinných školní docházku a starých lidí mezi 70 a 75 lety pak 20 %.

U většiny systémů nestačí částka vybraná na zdravotním pojištění pokrýt celkové náklady, které jsou z části hrazeny ze státní, prefekturní a místní pokladny. U systému národního zdravotního pojištění, ve kterém je vyšší koncentrace starších obyvatel a obyvatel s nižším příjmem, přispívá stát 41 % ⁹⁴ nákladů a prefektury 9 % nákladů. U systému zdravotního pojištění pro obyvatele starší 75 let plyne ze státní

⁹²MZPSV, Heisei 24 nenšú kósei ródó hakušo, str. 28, [online], citováno 10. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/wp/hakusyo/kousei/12-2/>

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Premiér Japonska a jeho kabinet (Šušó kantei), Šakaihošó seido kankei sankó širjó, str. 18, [online], citováno 11. 3. 2014, dostupné na <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/kokuminkaigi/dai6/gijisidai.html>

pokladny částka ve výši třetiny nákladů, z prefekturální pokladny dvanáctina nákladů a z pokladny municipalit dvanáctina nákladů. Na zajištění chodu systému se tak kromě státu a firem, které nesou největší zátěž, podílí také prefektury a místní municipality.

Systém nemocenského pojištění a pojištění v nezaměstnanosti

Do systému **pojištění v nezaměstnanosti** musí povinně vstoupit pouze **firmy s více než pěti zaměstnanci** pracujícími déle než 31 týdnů, či více než 20 hodin týdně.⁹⁵ Menší firmy a osoby samostatně výdělečně činné nejsou v systému zahrnuty. V roce 2011 se pojištění v nezaměstnanosti účastnilo 2,03 milionu firem a bylo v něm pojištěno 38,23 milionu zaměstnanců.

Tabulka 3: Počet účastníků pojištění v nezaměstnanosti v roce 2011 (v milionech)

Počet firem účastnících se pojištění	Počet pojištěnců
2,03	38,23

Zdroj: MZPSV, Statistická ročenka trhu práce pro rok 2012⁹⁶

Příspěvky do systému hradí zaměstnanec a zaměstnavatel rovným dílem. Jejich výše se liší podle oblasti zaměstnání a je vymezena jako procentní část platu. Ze systému jsou vypláceny jednak příspěvky v případě ztráty zaměstnání či dobrovolné rekvalifikace a dalšího vzdělávání a také příspěvky na podporu aktivní politiky zaměstnanosti. Výše podpory v nezaměstnanosti se liší podle věku a odpracovaných let, přičemž se zohledňují zdravotní a jiné problémy, které by mohly ztížit hledání nového pracovního místa. I zde náklady převyšují příjmy, proto jsou ze státní pokladny uvolňovány finanční prostředky ve výši jedné čtvrtiny nákladů vynaložených na podporu v nezaměstnanosti.⁹⁷

Nemocenské pojištění zahrnuje pojištění rizika úrazu, postižení či smrti při vykonávání pracovního povolání a také v průběhu cestování z a do práce.⁹⁸ Stejně jako v případě pojištění v nezaměstnanosti musí do systému vstoupit povinně

⁹⁵ MZPSV, Kojó hoken, [online], citováno 12. 3. 2014, dostupné na

<http://www.mhlw.go.jp/general/seido/anteikyoku/koyouhoken/>

⁹⁶ MZPSV, Ródó tókei není, heisei 24 nen, [online], citováno 12. 3. 2014, dostupné na

<http://www.mhlw.go.jp/toukei/youran/index-roudou-nenpou2012.html>

⁹⁷ Premiér Japonska a jeho kabinet (Šušó kantei), Šakaihošó seido kankei sankó širjó, str. 18, [online], citováno 13. 3. 2014, dostupné na <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/kokuminkaigi/dai6/gijisidai.html>

⁹⁸ Informační centrum pro nemocenské pojištění (Rósai hoken džóhó sentá), [online], citováno 13. 3. 2014, dostupné na <http://www.rousai-ric.or.jp/tabid/60/Default.aspx>

všechny firmy s více než pěti zaměstnanci. Na rozdíl od pojištění v nezaměstnanosti nezáleží na délce pracovního úvazku a počtu hodin odpracovaných za týden, nýbrž všichni zaměstnanci jsou kryti tímto systémem. V roce 2010 bylo firem zahrnutých do systému 5,62 milionu a v systému bylo celkem 52,49 pojištěnců.

Tabulka 4: Počet účastníků nemocenského pojištění v roce 2010 (v milionech)

Počet firem účastnících se pojištění	Počet pojištěnců
2,62	52,49

Zdroj: MZPSV, Statistická ročenka trhu práce pro rok 2012⁹⁹

Pojištění platí pouze zaměstnavatel a jeho výše se odvíjí od nebezpečnosti vykonávaného povolání a je stanovena jako procentní část platu zaměstnance. Z pojištění se vyplácí příspěvky na léčebné výlohy spojené se zraněním či postižením, dávky po dobu pracovní neschopnosti, jednorázové dávky v případě trvalého postižení a úmrtí vyplácené pozůstalým. Dále v případě těžkého postižení či nemoci je garantován kompenzační invalidní důchod resp. důchod v nemoci. Pokud je zdravotní stav dotyčného takový, že potřebuje pečovatele, je mu vyplácena i náhrada za tuto službu.¹⁰⁰ Náklady na příspěvky z tohoto systému jsou hrazeny pouze z částky vybrané na nemocenském pojištění.

Systém pojištění dlouhodobé péče

Systém pojištění dlouhodobé péče je nejnovější ze všech systémů sociálního pojištění. Tento systém byl zaveden na základě zákona o dlouhodobé péči (介護保険法 *kaigo hokenhō*) a funguje od dubna roku 2000. Pojištěnci jsou rozděleni do dvou kategorií a to na **pojištěnce ve věku od 40 do 64 let**, kteří mají povinnost odvádět pojištění a v případě, že je jejich zdravotní stav takový, že potřebují pečovatelskou službu, mohou služby systému využít. Výše pojištění je v jednotlivých municipalitách různá a v případě zaměstnanců firem je jim částka strhávána z platu společně se zdravotním pojištěním, u pojištěnců příslušejících do systému národního zdravotního pojištění je částka pojištění dlouhodobé péče přímo odváděna municipalitě, ve které má trvalé bydliště.

⁹⁹ MZPSV, Ródó tókei není, heisei 24 nen, [online], citováno 14. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/toukei/youran/index-roudou-nenpou2012.html>

¹⁰⁰ Informační centrum pro nemocenské pojištění (Rósai hoken džóhó sentá), [online], citováno 15. 3. 2014, dostupné na <http://www.rousai-ric.or.jp/tabid/60/Default.aspx>

Tabulka 5 : Počet účastníků pojištění dlouhodobé péče v roce 2011 (v milionech)

Pojištěnci starší 65 let	Pojištěnci ve věku 40-64 let
29,78	42,99

Zdroj:MZPSV, Zpráva o stavu systému pojištění dlouhodobé péče¹⁰¹

Druhou skupinu tvoří **lidé starší 65 let**, kteří již neodvádí pojištění, ale v případě nutnosti mohou pečovatelskou službu využít. Pokud pojištěnec chce požívat služby systému, musí o ně nejdříve oficiálně požádat u místní municipality a poté podstoupit lékařskou prohlídku. Na základě jejích výsledků je rozhodnuto, jestli pojištěnec má právo na využívání služeb systému. Pokud ano, je zároveň určen tzv. **stupeň potřebnosti péče či pomoci**, od kterých se následně odvíjí služby, na které má nárok. V případě využití služeb systému platí 10 %¹⁰² vzniklých nákladů pojištěnec sám.

Protože náklady systému zdaleka nepokrývají příjmy z vybraného pojištění a je na nich vybrána pouze částka ve výši 50 %¹⁰³ nákladů, druhá polovina je hrazena v poměru jedné čtvrtiny ze státní pokladny, jedna osmina jde z prefekturálního rozpočtu a jedna osmina z rozpočtu municipalit.

3.1.2 Systémy sociální podpory

Systémy sociální podpory doplňují systémy sociálního pojištění a vyvažují jeho nedostatky. V Japonsku se zaměřují na pomoc dětem (児童福祉 *džidó fukuši*), postiženým (障害福祉 *šógai fukuši*), starým lidem (高齢福祉 *kórei fukuši*) a domácnostem s pouze jedním rodičem. Díky službám a finančním či materiálním podporám, které poskytují, by se těmito skupinám lidí mělo podařit zapojit do běžného života. Také by mělo vést ke snížení chudoby a rozdílů v příjmech ve společnosti.

V systému sociálního pojištění neexistuje speciální systém zaměřený pouze na ochranu dětí. Děti nejsou kromě zdravotního pojištění, pozůstalostních důchodů a invalidního důchodu zahrnuty, proto naopak dávky systému **sociální podpory zaměřeného na děti** pobírá nejvyšší počet domácností ze všech systémů sociální

¹⁰¹ MZPSV, Heisei 23 nendo kaigohoken džigjó hókoku, [online], citováno 13. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/topics/kaigo/osirase/jigyo/11/index.html>

¹⁰² MZPSV, Kóteki kaigo hoken seido no gendžó to kongo no jakuwari, str. 8, [online], citováno 15. 3. 2014, dostupné na http://www.mhlw.go.jp/seisakunitsuite/bunya/hukushi_kaigo/kaigo_koureisha/gaiyo/dl/hoken.pdf

¹⁰³ MZPSV, Kóteki kaigo hoken seido no gendžó to kongo no jakuwari, str. 10, [online], citováno 15. 3. 2014, dostupné na http://www.mhlw.go.jp/seisakunitsuite/bunya/hukushi_kaigo/kaigo_koureisha/gaiyo/dl/hoken.pdf

podpory. Systém poskytuje finanční přídavky na děti do 15 let, služby v podobě předškolních zařízení či poradenských center. Protože si Demokratická strana Japonska jako jeden ze svých cílů před volbami dala zlepšení situace v sociální péči zaměřené na děti, tak po vyhraných volbách v roce 2009 přišla se změnami v tomto systému a následující rok zrušila příjmové omezení této dávky. Po návratu Japonské demokratické strany k moci byl opět určen maximální příjem domácnosti opravňující ještě k pobírání přídavků na děti. Jeho hranice je ovšem stanovena na daleko vyšší úrovni, než se pohybuje průměrný příjem domácností. V roce 2013 byl průměrný roční čistý příjem domácností 5,23 milionu jenů¹⁰⁴ a na rok 2014 je strop opravňující pobírání přídavků na děti stanoven na 6,22-8,12 milionu.¹⁰⁵ Takže velká většina domácností má na přídavky na děti nárok. Výše přídavků se liší podle věku dítěte a počtu dětí v domácnosti a pohybují se od 10 000 do 15 000 jenů za měsíc.

Tabulka 6: Výše přídavků na děti

Věk dítěte	Finanční částka
0-3	15 000
3 – 12	10 000 (od 3. dítěte 15 000)
13-15	10 000

Zdroj: MZPSV, Systém přídavků na děti¹⁰⁶

Celková částka vyplacená ve finančním roce 2013 byla 2,06 bilionu jenů.¹⁰⁷ Tato částka byla z 1,26 bilionu hrazena ze státní pokladny, z 628,2 miliardy z prefekturálních a místních rozpočtů a 174,7 miliard přispívali zaměstnavatelé.

Kvůli stále vyššímu počtu ekonomicky aktivních žen se **zvyšuje poptávka po předškolních zařízeních** a to především těch, ve kterých se o dítě postarají celý den, jsou státem schválené a nástup je možný ještě před dosažením jednoho roku dítěte (保育園 *hoikuen*). Větší poptávka je zaznamenávána v městských částech, kde

¹⁰⁴ Statistický úřad Japonska (Sómušo tókeikjoku), Džiššitu šúnjú, [online], citováno 1. 3. 2014, dostupné na <http://www.stat.go.jp/data/kakei/longtime/>

¹⁰⁵ MZPSV, Heisei 24 nendo kara no džidó teate, Šotoku seigen gendogakuhjó, [online], citováno 2. 3. 2014, dostupné na

http://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/kodomo/kodomo_kosodate/jidouteate/index.html

¹⁰⁶ MZPSV, Džidó teate seido no gaijó, [online], citováno 2. 3. 2014, dostupné na

http://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/kodomo/kodomo_kosodate/jidouteate/index.html

¹⁰⁷ Ibid.

je počet zařízení velmi často nedostatečný a tvoří se dlouhé čekací listy. V dubnu roku 2012 na uvolnění místa čekalo v celém Japonsku 21,3 tisíc¹⁰⁸ dětí.

Dále v případě **domácnosti s pouze jedním rodičem** jsou poskytovány do 18 let věku dítěte dávky výživného na dítě (児童扶養手当 *džidó fujó teate*). Jejich výše se liší podle počtu dětí a výše příjmu. Do roku 2010 byly poskytovány pouze matkám samoživitelkám, ale od tohoto roku na ně mají nárok také domácnosti složené pouze z otce a dětí. V roce 2011 pouze u 10 %¹⁰⁹ domácností matek živitelek a 20 % domácností otců živitelů byla důvodem rozpadu úplné domácnosti smrt partnera. Tyto domácnosti měly právo na pobírání pozůstalostních důchodů. V ostatních případech jim kromě výživného od bývalého partnera a dávky výživné na dítě nevznikal nárok na jinou dávku ze sociálního systému.

Co se týká postižených, tak kromě invalidního důchodu poskytuje systém sociálního zabezpečení ještě dávky pro **postižené** a služby v podobě pomoci v běžném životě a při přípravách na vstup na pracovní trh. Při využití těchto služeb platí uživatel pevný měsíční poplatek, který se odvíjí od výše příjmu domácnosti. Také nárok na dávky pro postižené je příjmově omezen¹¹⁰ a jsou rozděleny na dávky pro postižené mladší 20 let a starší 20 let. Dávky jsou poskytovány v případech těžkého fyzického či psychického postižení, kdy postižený potřebuje celodenní péči.

Poslední skupinou, na kterou se zaměřuje systém pomoci v Japonsku, je skupina **seniorů**. Zavedením systému pojištění dlouhodobé péče se úloha tohoto systému změnila a nyní se soustředí na pomoc a podporu starým lidem, kteří jsou relativně zdraví, a poskytuje spíše finanční podporu pro nejrůznější kluby zaměřené na staré lidi či přizpůsobení bydlení jejím zdravotním nárokům.

3.1.3 Systém veřejné podpory

Pokud celkový příjem skládající se z pracovního příjmu, dávky ze systému sociálního pojištění a sociální péče nestačí na pokrytí životních nákladů tak, aby byl zachován minimální životní standard, přichází na řadu systém ochrany živobytí,

¹⁰⁸ MZPSV, Hoikudžo taiki džidósú, [online], citováno 2. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/stf/houdou/2r9852000002yapi.html>

¹⁰⁹ MZPSV, Heisei 23 nendo zenkoku boši setai nado čósa kekka hókoku, str. 1, [online], citováno 6. 3. 2014, dostupné na http://www.mhlw.go.jp/seisakunitsuite/bunya/kodomo/kodomo_kosodate/boshikatei/boshi-setai_h23/

¹¹⁰ Detailní rozpis příjmového omezení je k nahlédnutí na stránkách MZPSV“ http://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/hukushi_kaigo/shougaihashukushi/jidou/index.html

který je součástí oblasti veřejné podpory a plní úlohu poslední záchranné sítě před upadnutím do chudoby.

Na základě 25. článku Ústavy Japonska je **všem obyvatelům „zaručeno právo na ochranu živobytí na minimální kulturní a zdravotní úrovni“**.¹¹¹ Zodpovědnost za splnění této podmínky je zakotvena v zákoně o ochraně živobytí (生活保護法 *seikacu hogohó*) a Japonsko jako stát je povinno všem svým obyvatelům tuto ochranu poskytnout. Zároveň je ovšem v občanském zákoníku (民法 *minpó*) vydaném v období Meidži uzákoněna **vyživovací povinnost** vůči příbuzným do třetí generace. Takže v případě, že jsou příbuzní schopni se o člověka v nouzi postarat, spadá povinnost nejdříve na ně.¹¹² Až pokud toho příbuzní schopni nejsou, poskytuje tuto pomoc stát.

V tom případě je dotýčný a celá jeho domácnost podrobena **testu majetkových poměrů** (資力調査 *širjoku čósa*), ve kterém se testuje nejen výše celkových příjmů, ale také majetku. Přičemž pokud majetek ve vlastnictví domácnosti je luxusní nebo v případě bydlení či hospodaření překračuje svoji výměrou standardy typické v místě bydliště, je nejprve domácnost nucena tento majetek prodat. Dále je v úvahu brána také potenciální možnost zvýšení příjmu prací. Až pokud je prokázáno, že dotýčná domácnost nemůže již svou finanční situaci zlepšit prací a ani její výše majetku nepřekračuje stanovenou úroveň, tak má právo na příjem podpory ze systému ochrany živobytí.

Tento systém se skládá z **osmi druhů podpor**. Jedná se o příspěvek na živobytí, léčebnou podporu, příspěvek na podporu zaměstnanosti, porodné a pohřebné, které již byly garantovány chudinským zákonem. Výše příspěvku na živobytí se vypočítá jako rozdíl mezi minimální úrovní živobytí, která se liší podle struktury domácnosti a místa trvalého bydliště, a výše celkového příjmu domácnosti. Výše minimální úrovně živobytí je od roku 1983 stanovena jako procentní poměr výdajů průměrné domácnosti a pohybuje se ve výši 65-76 %.¹¹³ Léčebná podpora je poskytována ve formě materiální podpory, kdy je v předem určených zdravotních

¹¹¹ Nihon kenpó, [online], citováno 5. 3. 2014, dostupný na http://law.e-gov.go.jp/cgi-bin/idxselect.cgi?IDX_OPT=4&H_NAME=&H_NAME_YOMI=%82%A0&H_NO_GENGO=H&H_NO_YEAR=&H_NO_TYPE=2&H_NO_NO=&H_FILE_NAME=S21KE000&H_RYAKU=1&H_CTG=1&H_YOMI_GUN=1&H_CTG_GUN=1

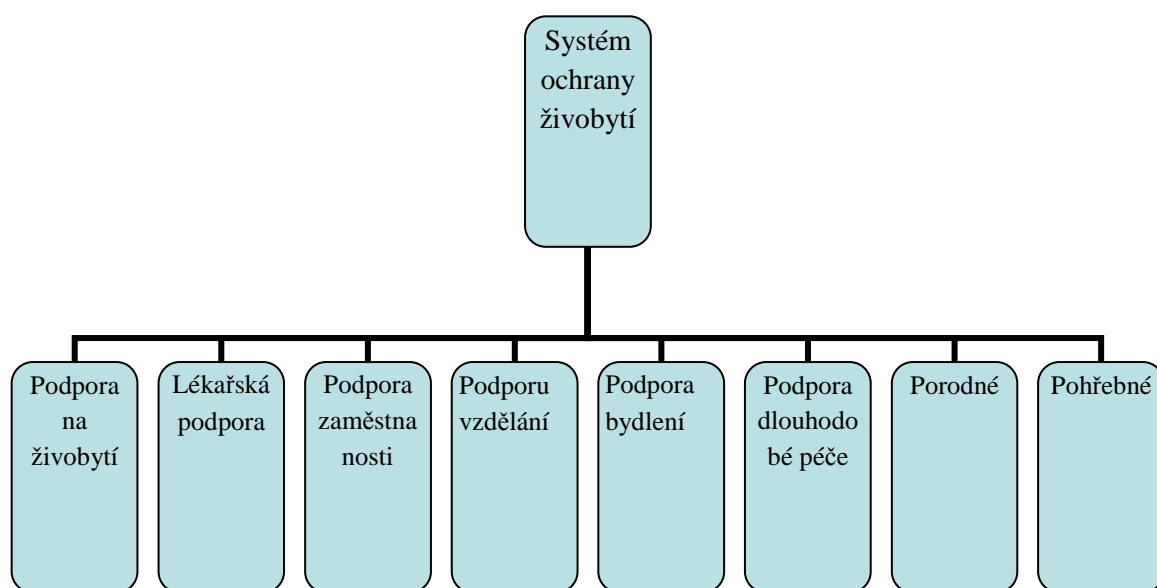
¹¹² Seikacu hogohó, dai 4 džó, [online], citováno 5. 3. 2014, dostupný na <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S25/S25HO144.html>

¹¹³ MZPSV, Seikacu fudžo kidžun, str. 3, [online], citováno 6. 3. 2014, dostupný na <http://www.mhlw.go.jp/shingi/2010/03/dl/s0304-7d.pdf>

zařízeních na základě kuponu poskytnuta dotyčnému zadarmo zdravotní péče a potřebné léky. Pomocí podpory zaměstnanosti jsou financovány náklady na rekvalifikační kurzy a jiné přípravy nutné k znovu zařazení se na pracovní trh. Dávky jsou vypláceny jak ve formě peněžní, tak i jako materiální pomoc.

K těmto pěti podporám přibýly ještě další tři a to **příspěvek na podporu vzdělání** (教育扶助 *kjóiku fudžo*), který je poskytován na pokrytí výdajů během povinné školní docházky a jsou z něj hrazeny náklady na školní pomůcky, dopravu do školy a ze školy či na stravování ve škole.

Schéma 6: Systému ochrany živobytí a jeho části

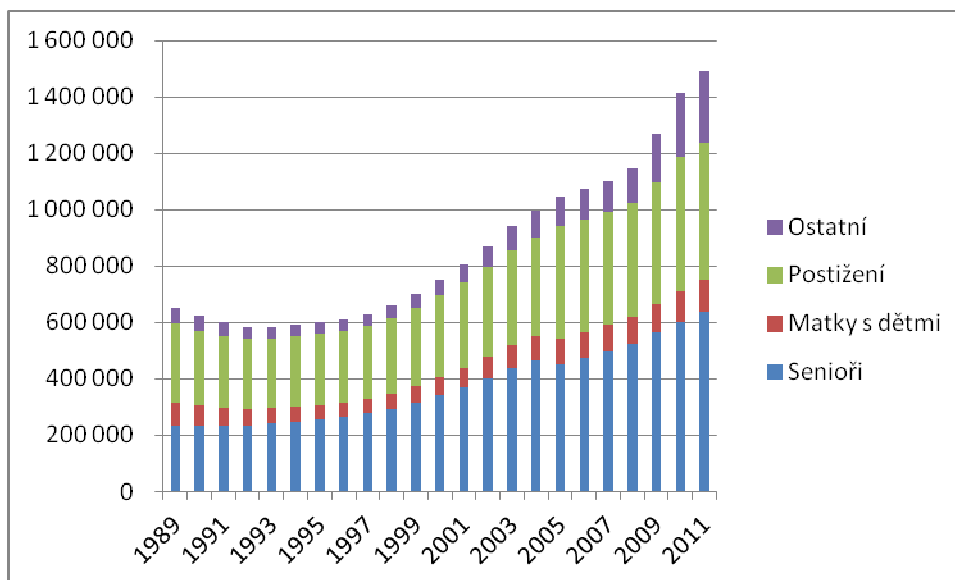
Zdroj: Vytvořeno na základě popisu MZPSV

Novým příspěvkem je také **příspěvek na podporu bydlení** (住宅扶助 *džútaku fudžo*). Tato podpora je finanční a materiální. Finanční příspěvky jsou určeny na ochranu současného bydlení a nikoliv na jeho vylepšení. Částečně pokrývají náklady na nájem obydli a pronájem půdy. Jako materiální podpora je poskytováno ubytování v předem určených ubytovnách. V roce 2000 spolu se zavedením systému sociálního pojištění dlouhodobé péče byla do systému ochrany živobytí zahrnuta také **podpora dlouhodobé péče** (介護扶助 *kaigo fudžo*). Z té jsou hrazeny náklady na minimální dlouhodobou péči v případě, že dotyčný není schopen zaplatit 10 % vzniklých nákladů, popř. pokud neodváděl pojištění a neměl by tak nárok na využívání služeb systému dlouhodobé péče. Finanční náklady na tyto

příspěvky jsou hrazeny ze tří čtvrtin¹¹⁴ státem a prefektury i místní municipality přispívají každá z jedné osminy.

Počet příjemců se rok od roku zvyšuje a postupně se mění také typ domácností, které nejčastěji pobírají příspěvky z tohoto systému.

Graf 4: Vývoj počtu domácností pobírajících příspěvků na ochranu živobytí

Zdroj: VÚPSZP, Setai ruikeibecu hihogosetaisó ojobi setaihogoricu no nendži suii¹¹⁵

Na počátku 90. let došlo nejdříve k poklesu nejen celkového počtu domácností pobírajících příspěvky na ochranu živobytí, ale také u všech typů domácností byl zaznamenán úbytek. Od roku 1993 dochází každoročně k růstu jejich počtu. V roce 2010 dosáhl poprvé celkový počet domácností více než dvojnásobné hodnoty než z roku 1989 a zvyšoval se i v následujícím roce. Nejvyšší absolutní zvýšení bylo zaznamenáno u **domácností složených pouze ze seniorů**. Jejich počet se zvýšil o více než 400 tisíc domácností a znamenal tak téměř trojnásobný nárůst a na celkovém počtu domácností pobírajících tyto příspěvky zaujímal v roce 2011 42,6 %. Toto souvisí nejen se zvyšujícím se počtem seniorů, ale také s nízkou úrovní vypláceného národního starobního důchodu, která se pohybuje průměrně ve výši 66,5 tisíc jenů a nepostačuje tak k pokrytí životních nákladů, navíc je i nižší než

¹¹⁴ Premiér Japonska a jeho kabinet (Šušó kantei), Šakaihošó seido kankei sankó širjó, str. 18, [online], citováno 7. 3. 2014, dostupné na <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/kokuminkaigi/dai6/gijisidai.html>

¹¹⁵ VÚPSZP (Kokuricu šakaihošó džinkó mondai kenkjúdžo), Setai ruikeibecu hihogosetaisó ojobi setaihogoricu no nendži suii, [online], citováno 7. 3. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/s-info/j/seiho/seiho.asp>

samotná částka příspěvku na živobytí určená pro lidi v důchodovém věku. Největší relativní zvýšení bylo zaznamenáno u **kategorie ostatní**, jejíž podíl na celkovém počtu příjemců se zvýšil dvojnásobně. Do této kategorie spadají také domácnosti, jejichž členové jsou **potenciálně schopni pracovat**, ale nedaří se jim na pracovní trh proniknout.

Zvýšení počtu příjemců odráží nejen změny v ekonomické situaci, ale také rostoucí problémy v systému sociálního zabezpečení Japonska. Vzhledem ke zvýšení počtu příjemců příspěvku na ochranu živobytí ve všech kategoriích, lze předpokládat, že systémy sociálního pojištění a sociální podpory nedostatečně pokrývají potřeby lidí v nouzi.

3.2 Změny v japonské společnosti

Aby systém sociálního zabezpečení dostatečně ochraňoval obyvatele před nejrůznějšími riziky, musí být reformován a přizpůsobován změnám, kterými japonská společnost prochází. Ke změnám v japonské společnosti v 90. letech a na počátku 3. tisíciletí patří především demografické změny, změny na pracovním trhu a změny v ekonomické situaci země, které vedou k problémům financování nejen sociálního zabezpečení.

3.2.1 Demografické změny v Japonsku

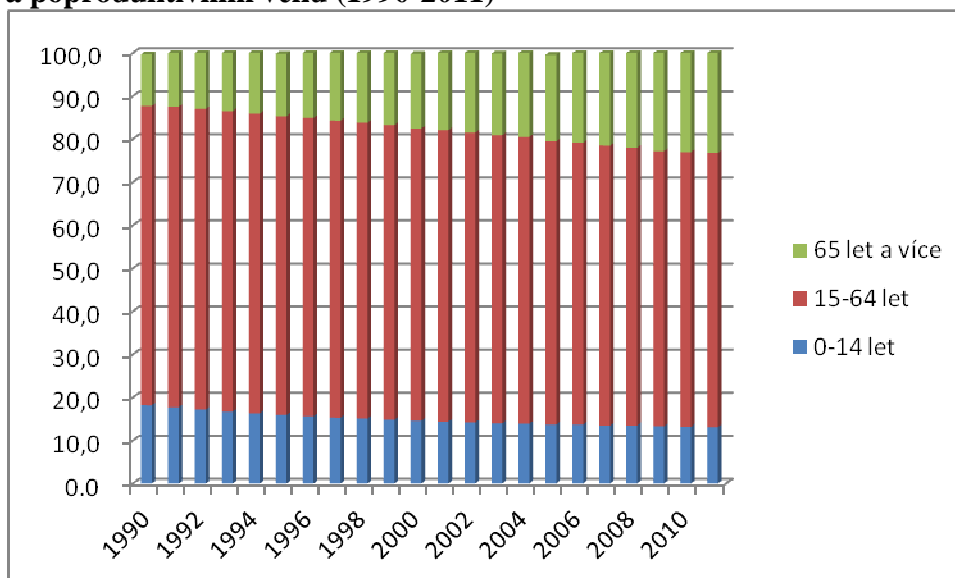
Demografické změny v Japonsku jsou především zvyšující se průměrný věk dožití a snižující se počet narozených dětí. Díky stále se zlepšující lékařské péči a zdravé životosprávě **zvyšující se naděje dožití** při narození v Japonsku zvýšila ze 75,92¹¹⁶ u mužů a 81,8 let u žen v roce 1990 na 79,44 u mužů a 85,9 u žen v roce 2011. Naopak zatímco v roce 1990 byl průměrný počet dětí narozených jedné ženě 1,54,¹¹⁷ o 21 let později to bylo pouze 1,39. Kvůli zvyšující se naději dožití a zároveň **snižujícímu se počtu narozených dětí** dochází k celkovému stárnutí

¹¹⁶ VÚPSZP, Tokutei nenrei no heikin jomjó, [online], citováno 17. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/syoushika/tohkei/Popular/Popular2013.asp?chap=4&title1=%87W%81D%8Fo%90%B6%81E%89%C6%91%B0%8Cv%89%E6>

¹¹⁷ VÚPSZP, Šusse džunibecu gókeitokušu šuseiricu, [online], citováno 17. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/syoushika/tohkei/Popular/Popular2013.asp?chap=4&title1=%87W%81D%8Fo%90%B6%81E%89%C6%91%B0%8Cv%89%E6+%8Fo%90%B6%8F%87%88%CA%95%CA%8D%87%8Cv%93%C1%8E%EA%8Fo%90%B6%97%A6%81F1955%81%602011%94N>

populace a mění se také poměr obyvatel v předproduktivním (do 15 let), produktivním (15-64 let) a poproduktivním věku (nad 65 let).

Graf 5: Vývoj podílu obyvatel v předproduktivním, produktivním a poproduktivním věku (1990-2011)

Zdroj: VÚPSZP, Nenrei sankubunbecu džinkó no suii¹¹⁸

Zatímco v roce 1990 zaujímala skupina obyvatel v předproduktivním věku o více než 6% bodů více než skupina poproduktivní, v roce 1997 poprvé počet obyvatel starších 65 byl vyšší než počet obyvatel do 15 let a v roce 2011 již bylo o více než 10% bodů více obyvatel v poproduktivním věku a jejich podíl na celkové populaci dosáhl 23,3 % a i na dále se bude zvyšovat. Podle odhadů by v roce 2025 měl poprvé překročit hranici 30 %.¹¹⁹ Zatímco počet ekonomicky aktivních obyvatel by se měl pohybovat kolem 58,7 %¹²⁰ a obyvatel v předproduktivním věku pouze okolo 11 %.

Zvyšování průměrného věku dožití a také průměrného věku populace kromě vyšších nákladů na sociální zabezpečení ovlivňuje také strukturu domácností. **Přibývá jednak dvoučlenných domácností složených pouze z lidí v poproduktivním věku a také jednočlenných domácností.** Počet jednočlenných domácností je vyšší i kvůli zvyšujícímu se věku, ve kterém Japonci uzavírají sňatek, popř. se k němu neodhodlají vůbec. Obecně je patrný trend snižování počtu

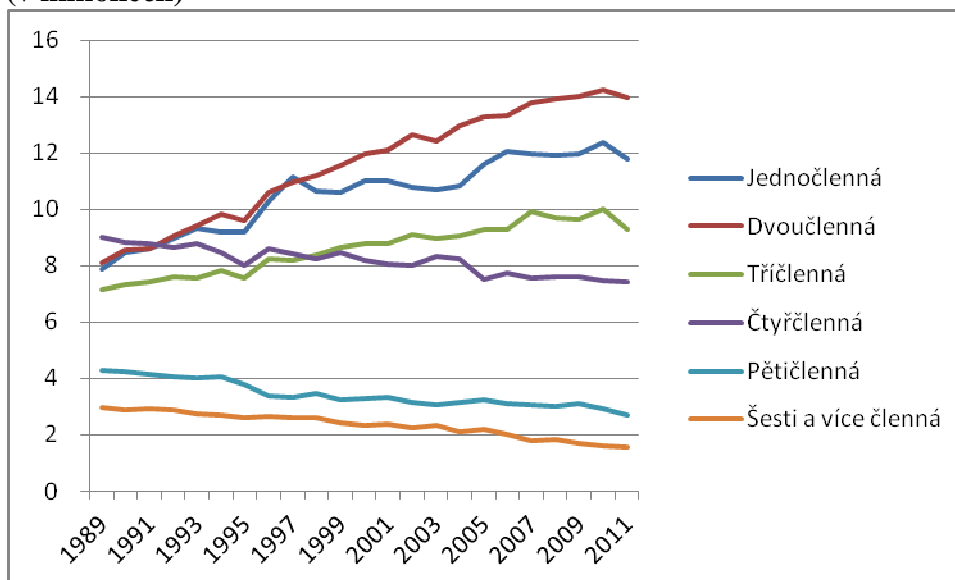
¹¹⁸VÚPSZP, Nenrei sankubunbecu džinkó no suii, [online], citováno 18. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/ssj-db/ssj-db-top.asp>

¹¹⁹Ibid.

¹²⁰Ibid.

rodinných příslušníků v jedné domácnosti. Zatímco dříve bylo běžné několika generační soužití, dnes se jedná spíše o tzv. nukleární rodiny (核家族 *kaku kazoku*),¹²¹ kdy pouze manželé a popřípadě nedospělé děti žijí spolu.

Graf 6: Vývoj počtu domácností z hlediska počtu jejích členů 1989-2011 (v milionech)

Zdroj: VÚPSZP, Setai džininbecu ni mita setaisú to kósei wariai ojobi heikin setai džinin no sui¹²²

Zatímco v roce 1989 bylo nejvíce čtyřčlenných domácností a jejich počet dosahoval 9,02 milionu, na druhém místě byly domácnosti dvoučlenné s počtem 8,12 milionu a až na třetím místě domácnosti jednočlenné, kterých bylo 7,87 milionu, a na čtvrtém tříčlenné domácnosti. V průběhu 90. let a prvního desetiletí 21. století se jejich počet i poměry měnily tak, že v roce 2011 bylo nejvíce dvoučlenných domácností a to 13,96 milionu. Druhou nejpočetnější skupinou se staly domácnosti jednočlenné. Jejich počet se zvýšil o 3,92 milionu a vyšplhal se až na 11,79 milionu. Dále se před čtyřčlenné domácnosti ve statistikách dostaly také domácnosti tříčlenné, kterých bylo 9,29 milionu, zatímco čtyřčlenných pouze 7,42 milionu. Důvodem je vyšší počet rodin pouze s jedním dítětem a také rodin pouze s jedním rodičem. Ať již tyto domácnosti nebo jednočlenné či dvoučlenné domácnosti důchodců jsou méně schopné obstarat si živobytí na důstojné úrovni

¹²¹ MZPSV, Heisei 23 nenšú ródókeizai no bunseki, str. 93, [online], citováno 19. 2. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/wp/hakusyo/roudou/11/>

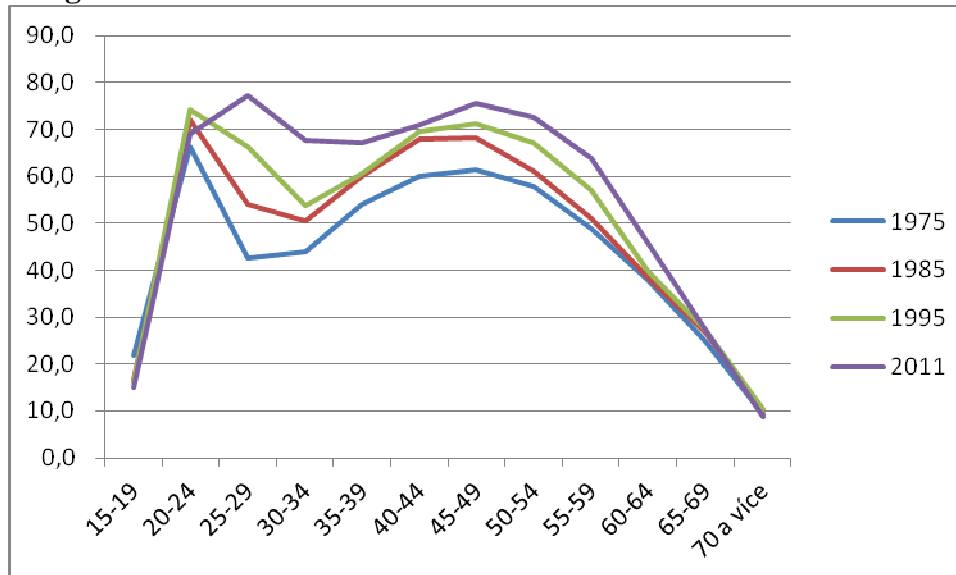
¹²² VÚSZP, džininbecu ni mita setaisú to kósei wariai ojobi heikin setai džinin no sui, [online], citováno 20. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/ssj-db/ssj-db-top.asp>

samy, a proto častěji využívají služby sociálního zabezpečení, čímž se zvyšují finanční náklady na jeho provoz.

3.2.2 Změny na pracovním trhu

První změnou, ke které dochází na pracovním trhu, je postupné **zvyšování počtu ekonomicky aktivních žen**. Kromě jejich počtu se mění také **jejich věková skladba**. Ještě v polovině 90. let byl nejvyšší podíl ekonomicky aktivních žen ve věkové kategorii 20-24 let, poté jejich podíl prudce klesal a od kategorie 30-34 let znovu stoupal s tím, že druhý nejvyšší počet ekonomicky aktivních žen byl u věkové kategorie 45-49 a opisoval tak trajektorii písmene „M“. Kvůli vyššímu průměrnému dosaženému vzdělání a stále pozdějšímu vstupu do manželství dochází k posunu odchodu z práce kvůli mateřské dovolené a také se snižuje počet žen, které se po uzavření sňatku rozhodnout zastávat roli ženy v domácnosti. Proto se zvedl počet ekonomicky aktivních žen především ve věkové skupině 25-29 let a dosáhl v roce 2011 77,6 % a zvýšení můžeme pozorovat také u věkových kategorií 30-34 let.

Graf 7: Vývoj podílu ekonomicky aktivních žen v jednotlivých věkových kategoriích

Zdroj: Ministerstvo pozemků, infrastruktury a dopravy, Hakušo 2011¹²³

Vyšší podíl ekonomicky aktivních žen a nižší žen v domácnosti zvyšuje nároky na sociální zabezpečení poskytované státem, protože dříve se o malé děti

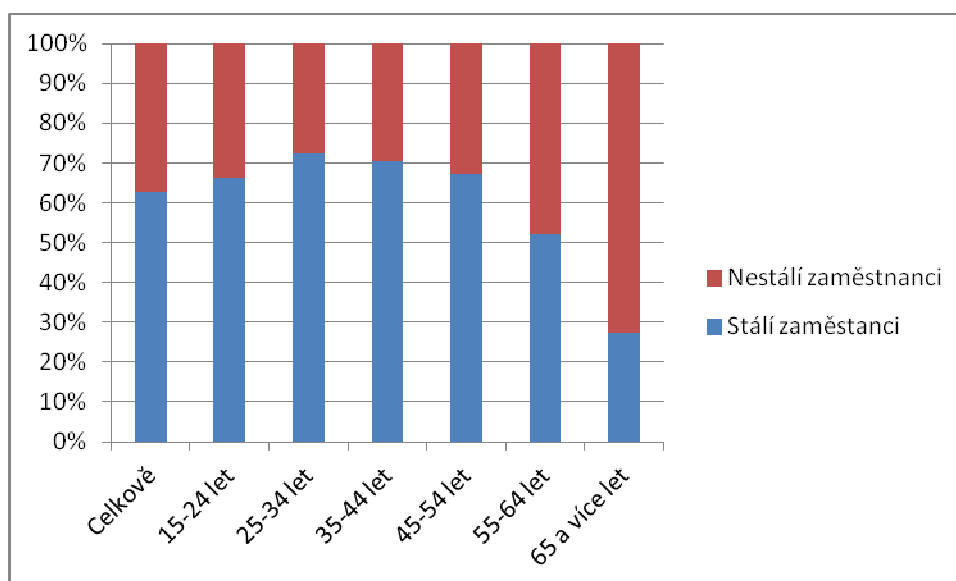
¹²³ Ministerstvo pozemků, infrastruktury a dopravy, Hakušo 2011, [online], citováno 10. 1. 2014, dostupné na <http://www.mlit.go.jp/hakusyo/mlit/h24/hakusho/h25/>

a staré lidi starala právě žena v domácnosti, ovšem v případě návratu popř. setrvání v zaměstnání již žena není obě tyto úlohy schopná zvládat. Z toho důvodu se zvyšuje poptávka po jeslích a předškolních zařízeních ale také po domovech pro důchodce a pečovatelských službách. Zároveň ale žena vydělává, takže je ekonomicky silnější a pečovatelské služby pro rodiče a předškolní zařízení pro děti může spíše dovolit.

Další změnou na pracovním trhu je trend k **odklonu od celoživotního zaměstnání** (終身雇用 *šūšin kojó*) a od poloviny 90. let se stále snižuje počet řádných zaměstnanců firem (正社員 *seišain*) a naopak zvyšuje počet zaměstnaných s jinou formou smlouvy (非正規社員 *hiseikišain*). Od roku 1995 do roku 2013 poklesl počet řádných zaměstnanců firem o 4,98 milionu¹²⁴ a naopak se zvýšil počet nestálých zaměstnanců, jako jsou brigádníci (アルバイト *arubaito*) a lidé pracující na částečný úvazek (パート *páto*) či zaměstnanců vysílaných pracovní agenturou (派遣社員 *hakenšain*), o 8,69 milionu lidí. Ve 4. čtvrtletí roku 2013 byl **podíl nestálých zaměstnanců 37,4 %**. Problémem v případě nestálých zaměstnanců je nejen jejich horší finanční ohodnocení v porovnání se stálými zaměstnanci, ale také to, že jim nejsou k dispozici sociální výhody poskytované stálým zaměstnancům, jako je účast na důchodovém a zdravotním pojištění firem. Sami nestálí zaměstnanci tak musí odvádět zdravotní a důchodové pojištění do příslušných státních systémů.

¹²⁴ JSÚ, Nenreikaikjú kojókeitaibecu kojóšasú, [online], citováno 12. 1. 2014, dostupné na [www: http://www.stat.go.jp/data/roudou/longtime/03roudou.htm#hyo_9](http://www.stat.go.jp/data/roudou/longtime/03roudou.htm#hyo_9)

Graf 8: Podíl stálých a nestálých zaměstnanců podle věkových skupin v roce 2013

Zdroj: Japonský statistický úřad, Kojó keitaibecu jakuin wo nozoku kojóšasú¹²⁵

Jak ukazuje graf č. 8, tak největší podíl nestálých zaměstnanců je ve **věkové kategorii nad 65 let**. Lidé v této kategorii již mají právo pobírat důchod, proto jejich setrvání popř. návrat na pracovní trh potvrzují, že výše starobního důchodu není především v případě systému národního důchodu na dostatečné výši a také stále zlepšování zdravotního stavu u lidí důchodového věku, kteří se díky dobré zdravotní kondici nadále mohou aktivně angažovat na pracovním trhu.

Druhou skupinou s nejvyšším podílem nestálých zaměstnanců je **věková skupina 55-64 let**, kde celkový podíl výrazně zvyšuje podíl žen, které jsou zaměstnány pouze na částečný úvazek, či si přivydělávají brigádou. Jejich podíl na počtu nestálých zaměstnanců v této věkové kategorii je 65 % a souvisí s faktem, že obecně návrat žen po mateřské dovolené na pozici stálé zaměstnankyně je v Japonsku stále velice obtížný. Proto již u věkové skupiny 35-44 let můžeme pozorovat více než 50% podíl nestálých zaměstnankyň. Situace měla být zlepšena **přepracováním zákona o rovnosti pracovních příležitostí pro muže a ženy** (男女雇用機会均等法 *dandžo kojó kikai kintóhó*)¹²⁶ v roce 2007. Tento zákon zakazuje

¹²⁵ JSÚ, Kojó keitaibecu jakuin wo nozoku kojóšasú, [online], citováno 12. 1. 2014, dostupné na [www:](http://www.stat.go.jp/data/roudou/sokuhou/4hanki/dt/index.htm)

<http://www.stat.go.jp/data/roudou/sokuhou/4hanki/dt/index.htm>

¹²⁶ MZPSV, Danžokojókikai kentóhó no aramaši, [online], citováno 17. 1. 2014, dostupné na [www:](http://www.mhlw.go.jp/general/seido/koyou/danjokintou/danjyokoyou.html)

jakoukoliv diskriminaci z důvodu pohlaví. Kromě snahy zabránit diskriminaci v podobě zaměstnávání mužů jako řádných zaměstnanců firem a ženy jako zaměstnankyně na částečný úvazek se také snaží změnit zažitě uskupení, kdy muži pracují ve vedoucích funkcích a v obchodních odděleních a ženy vykonávají pomocné a administrativní práce.

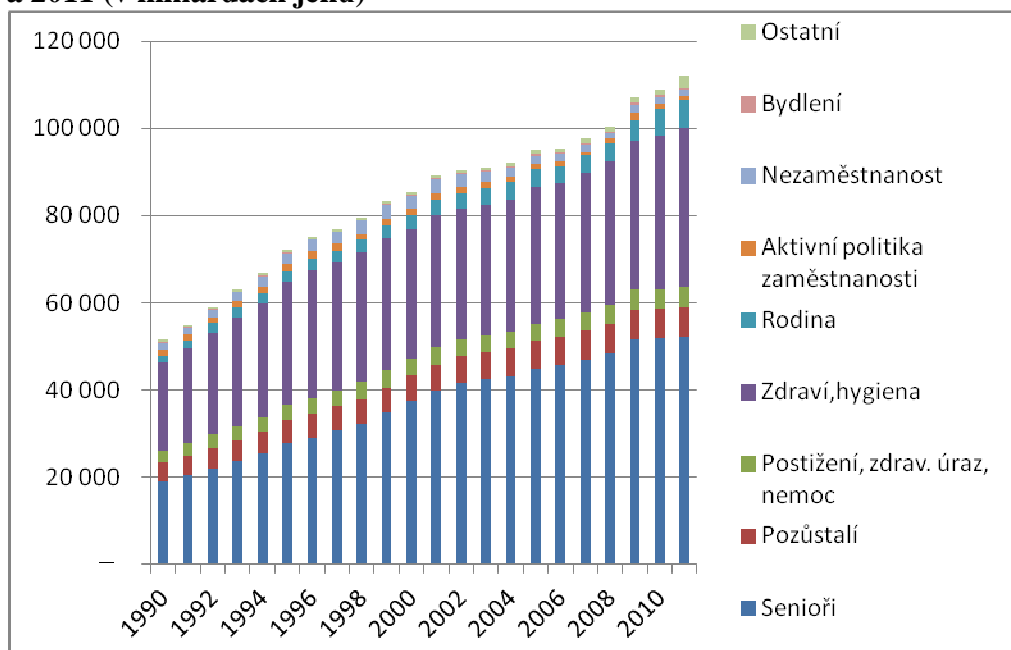
Třetí věkovou skupinou, ve které je nejvyšší podíl nestálých zaměstnanců, je skupina **nejmladších ekonomicky aktivních obyvatel**. V té je podíl nestálých zaměstnanců 44,4 %, což ukazuje jednak na obtížnost najít stálého zaměstnání a také na změnu v životním stylu mladé generace. Je to právě tato věková skupina, která má často problémy ze svého platu zaplatit důchodové pojištění. Což zakládá na problém za 40 let, kdy se nyní mladá generace dostane do důchodového věku, ale kvůli nesplnění podmínky minimální doby důchodového pojištění na pobírání důchodu mít nárok nebude.

V případě nestálých zaměstnanců firem je to stát a jiné veřejné instituce, které nesou odpovědnost za poskytnutí sociálního zabezpečení. Vzhledem k tomu, že nejen role firmy, ale také rodiny se snižuje, úloha státu a veřejných institucí naopak roste. Na počátku 21. století se na sociálním zabezpečení obyvatel Japonska nejvíce podílí stát, prefektury, místní municipality a firmy. V případech, kdy veřejné instituce a firmy nestačí pokrývat poptávku po službách či jsou služby nedostatečné, přebírají jejich roli neziskové organizace a soukromé instituce, ale jejich podíl není velký. I proto je role státu nezastupitelná a jeho břemeno největší. Kvůli stále se zvyšující poptávce po službách a příspěvcích sociálního zabezpečení se zvyšují náklady na sociální zabezpečení a stát se ocitá ve finančních problémech, které ještě ztěžuje stagnace japonské ekonomiky.

3.3 Finanční zajištění sociálního zabezpečení

Vzhledem k stále více stárnoucí populaci, zvyšování počtu nestálých zaměstnanců a ekonomicky aktivních žen, které však především po návratu z mateřské dovolené pracují jako nestálé zaměstnankyně, se zvyšují náklady na sociální zabezpečení poskytované státem. V roce 1990 byly celkové výdaje na sociální zabezpečení ve výši 51,4 bilionu jenů, v roce **2012** částka dosahovala již **112 bilionu jenů** a během 22 let se tedy zdvojnásobila.

Graf 9: Vývoj výdajů na sociální zabezpečení podle odvětví mezi lety 1990 a 2011 (v miliardách jenů)

Zdroj: VÚPSZP, Seikacu bunjabecu šakai šišucu no suii¹²⁷

Na počátku 90. let bylo nejvíce finančních prostředků investováno do oblasti zdraví a hygieny, ovšem od roku 1997 je to oblast sociálního **zabezpečení pro seniory**, ve které jsou náklady nejvyšší. Součástí zabezpečení pro seniory jsou starobní penze a náklady na pečovatelský systém. Výše nákladů na vyplacení starobních penzí v roce 2011 představovala 47 % veškerých nákladů na sociální zabezpečení. Náklady na pečovatelský systém zaujímaly na konci 1. desetiletí nového století přibližně 6 % celkových nákladů na sociální zabezpečení. Na přelomu prvního desetiletí 3. tisíciletí je na druhém místě **oblast zdravotního systému**, jejíž výdaje překračují 30 % celkových výdajů. Dohromady tedy výdaje na tato dvě odvětví zaujímají 80 % všech výdajů na sociální zabezpečení. Tedy necelých 9 bilionů jenů. Následují výdaje na **zabezpečení pozůstalých**. Jedná se především o ženy v domácnosti a jejich děti. Výdaje na tuto oblast tvoří necelých 6 % celkových výdajů sociálního zabezpečení. Dalšími jsou výdaje na sociální zabezpečení postižených, zraněných při pracovních úrazech a zaměstnanců na nemocenské. Až na 6. místě jsou **příspěvky na rodinu**, které činí přibližně 4 %, což je ve srovnání s ostatními vyspělými zeměmi velmi málo. Již pouze malý podíl na celkových nákladech tvoří **příspěvky na podporu v nezaměstnanosti** (失業

¹²⁷VÚPSZP, Seikacu bunjabecu šakai šišucu no suii, [online], citováno 7. 3. 2014, dostupné na [www: http://www.e-stat.go.jp/SG1/estat/List.do?lid=000001116072](http://www.e-stat.go.jp/SG1/estat/List.do?lid=000001116072)

šicugjó) ve výši 1,25 % celkových nákladů a **příspěvky na aktivní podporu zaměstnanosti** (積極的労働市場政策 *sekkjokuteki ródó šidžó seisaku*) dosahující pouze 0,81 % všech celkových nákladů na sociální zabezpečení.

Další zvláštností oproti systémům sociální péče jiných vyspělých zemí je, že v Japonsku není vytvořen dostatečný **systém na podporu bydlení**. Je tomu tak proto, že v Japonsku bylo zvykem, že firma poskytuje svému zaměstnanci bydlení, takže nebylo nutné, aby do této politiky zasahoval stát. Dříve neexistence tohoto systému nezpůsobovala problémy, protože většina zaměstnanců byla zaměstnána po celou dobu své aktivní kariéry u jednoho zaměstnavatele, ovšem nyní, když klesá počet případů celoživotního zaměstnání, tato dosud neřešená problematika začíná nabývat na významu. V případě propuštění zaměstnance to pro něj znamená také ztrátu střechy nad hlavou.

Tento problém vyvrcholil na přelomu let 2008 a 2009, kdy byla od 31. prosince do 5. ledna v parku Hibija v Tokiu vytvořena stanová vesnice pro primárně bývalé zaměstnance zaměstnané přes pracovní agentury (派遣村 *hakenmura*), ale všichni nezaměstnaní, kteří neměli v té době kde bydlet, do ní měli přístup. Náklady na vesnici platilo město Tokio a kromě ubytování a stravy zajistilo také odborníky z pracovních agentur, jež měli nezaměstnaným pomoci najít nové pracovní místo. Názory na úspěšnost akce se velice liší, jisté je ale to, že tato událost upozornila na jeden z problémů současného japonského sociálního zabezpečení a na základě toho byl v roce 2009 zaveden systém příspěvků na podporu bydlení (住宅支援給付 *džútaku šien kjúfu*), který pomáhá v případě ztráty střechy nad hlavou nebo její hrozby lidem po 2 roky po propuštění z práce.

V roce 2012 představovaly **celkové výdaje na sociální zabezpečení 109,5 bilionu jenů**.¹²⁸ Tyto výdaje byly hrazeny z peněz vybraných na **sociálním pojištění** v jednotlivých systémech a na **daních** a také z **příjmu z investic fondového kapitálu sociálního zabezpečení** (積立金の運用収入 *cumitatekin no unjō šúnjú*). V roce 2012 byly náklady pokryty z výtěžku ze sociálního pojištění a daní v poměru 60,1 %¹²⁹ ku 39,9%. V případě daňového krytí plynulo necelých

¹²⁸ Premiér Japonska a jeho kabinet (Šušó kantei), Šakaihošó seido kankei sankó širjó, str. 17, [online], citováno 15. 1. 2014, dostupné na <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/kokuminkaigi/dai6/gijisidai.html>

¹²⁹ Ibid.

75 % ze státní pokladny a 25 % pak bylo hrazeno z prefekturálních a místních rozpočtů.

Samotné **zatížení obyvatel** vyjadřované jako poměr celkového daňového zatížení a zatížení plynoucí z odvodů pojištění do systému sociální zabezpečení a výší národního důchodu, je ve srovnání s ostatními státy nízké. Zatímco celkové zatížení v Japonsku v roce 2010 bylo 38,8 %, ¹³⁰ např. v Německu dosahovalo 50,2 %, ¹³¹ ve Švédsku 56,9 % a Francii 59,5 %, což jsou hodnoty daleko vyšší, a to i přesto, že podíl lidí starších 65 let je nižší než v Japonsku. Podíváme-li se konkrétně na rozložení poměru daňového zatížení a zatížení plynoucího z odvodů pojištění v Japonsku, tak zátěž související se sociálním zabezpečením od roku 1990, kdy činila 10,6 %, ¹³² stoupla na 13,6 % v roce 2000 a na 17,1 % v roce 2012. Daňové zatížení se zvýšilo z 18,9 % ¹³³ na 23,7 % v roce 2000, ovšem do roku 2012 se kvůli špatné ekonomické situaci a nižším odvodům snížilo na 22,7 %.

Právě kvůli relativně nízkému zatížení obyvatel na jedné straně a na druhé straně neustále rostoucím výdajům na sociální zabezpečení, které vysoce zatěžují státní rozpočet a způsobují jeho schodkovost, která pro Japonsko znamená celosvětové **prvenství ve výši státního dluhu**. V roce 2013 dosáhl hrubý státní dluh 224,3 % HDP. ¹³⁴

¹³⁰ MFJ (Zaimušó), Kokumin futanricu no suii, [online], citováno 15. 12. 2013, dostupné na [www: http://www.mof.go.jp/budget/fiscal_condition/basic_data/201104/](http://www.mof.go.jp/budget/fiscal_condition/basic_data/201104/)

¹³¹ OECD, Tax policy analysis, [online], citováno 16. 12. 2013, dostupné na [www: http://www.oecd.org/ctp/tax-policy/revenuestatistics/taxratioschangesbetween2007and2011.htm](http://www.oecd.org/ctp/tax-policy/revenuestatistics/taxratioschangesbetween2007and2011.htm)

¹³² MFJ, Kokumin futanricu no suii, [online], citováno 15. 12. 2013, dostupné na [www: http://www.mof.go.jp/budget/fiscal_condition/basic_data/201104/](http://www.mof.go.jp/budget/fiscal_condition/basic_data/201104/)

¹³³ Ibid.

¹³⁴ MFJ, Saimu zandaka no kokuji hikaku, [online], citováno 16. 12. 2013, http://www.mof.go.jp/tax_policy/summary/condition/007.htm

4 Řešení problémů současného systému sociálního zabezpečení v Japonsku

Systém sociálního zabezpečení je zmítán problémy souvisejícími s **nedostatkem finančních prostředků** na pokrytí nákladů. Tento problém se promítá do spravedlnosti resp. **nespravedlnosti** ve výši příjmů a výdajů do a ze systému u jednotlivých generací a **ohrožuje stabilitu a dlouhodobou udržitelnost systému**. Příčinu problémů můžeme hledat již v přístupu poválečných vlád, které pod vidinou dlouhodobého ekonomického růstu valorizovaly dávky sociálního systému, ale nepřistupovaly ke stejnému zvýšení u zdravotního či důchodového pojištění či u jiných dávek pro spotřebitele služeb systému sociálního zabezpečení. Dále vzhledem ke stárnoucí populaci, zvyšování počtu nestálých zaměstnanců a ekonomicky aktivních žen, které však především po návratu z mateřské dovolené pracují jako nestálé zaměstnankyně, se zvyšují náklady na sociální zabezpečení poskytované státem.

Od počátku 21. století japonská vláda prozatím přistoupila k reformám ve třech dílčích systémech sociálního zabezpečení, jejichž cíli bylo zlepšení situace v oblasti finančních prostředků systému a jeho dlouhodobé udržitelnosti. Konkrétně reformy byly postupně provedeny v oblastech důchodového systému, systému dlouhodobé péče a zdravotního systému. Poslední změna se týká tzv. sjednocení daňového systému a systému sociálního zabezpečení a zahrnuje systém sociálního zabezpečení jako celek.

4.1 Reforma důchodového systému

V roce 2004 byla provedena reforma důchodového systému, jejímž cílem bylo dosažení rovnováhy mezi poplatky do a dávkami z důchodového systému, a tak zaručit jeho dlouhodobou udržitelnost. Druhotným cílem bylo uklidnění obyvatele. Ti se kvůli celkovému stárnutí populace na jedné straně obávali, že se důchodové pojištění bude neustále zvyšovat, což by pro příští generace ekonomicky aktivních obyvatel znamenalo přílišnou zátěž, na druhou stranu zde zároveň panoval strach, že ani takovéto zvyšování nebude dostačující, a proto i při splnění podmínek nároku na důchod jej nebudou moci pobírat, popř. jeho výše bude minimální. Reforma se skládala z pěti částí, které se zaměřovaly na dílčí problémy.

První z nich bylo **pevné stanovení výše důchodového pojištění**, kterým se vláda snažila uklidnit obyvatele a přislíbila jim, že se důchodové pojištění nebude zvyšovat do nekonečna. Toho mělo být dosaženo postupným zvyšováním pojistného mezi lety 2005 a 2017. V případě systému zaměstnanců firem se každý rok procentní výměra důchodového pojištění zvyšuje o 0,354 %¹³⁵ a v roce 2017 bude dosahovat 18,3 % platu zaměstnance. V systému národního důchodu by se každý rok měla měsíční částka důchodové pojištění zvyšovat o 280 jenů¹³⁶ na konečných 16 900 jenů za měsíc. Po roce 2017 by se již důchodové pojištění zvyšovat nemělo.

Proto musela být zároveň provedena změna, která by zajistila dostatečný přísun finančních zdrojů do důchodového systému. Došlo k odsouhlasení navýšení podílu **finančních zdrojů** do důchodového systému ze státní pokladny. Bylo uzákoněno zvýšení podílu plateb **ze státní pokladny z jedné třetina na jednu polovinu** ve třech fázích během následujících 6 let. Toho bylo v roce 2009 úspěšně dosaženo.

Dále bylo nutné upravit výdajovou stranu důchodového systému. Proto japonská vláda přistoupila ke změně ve valorizaci starobních důchodů. Do roku 2004 byly již vyplácené důchody (既裁定年金 *kisaitei nenkin*) valorizovány v souladu se změnou cenové hladiny a částka 1. výplaty důchodu (新規裁定年金 *šinkisaitei nenkin*) byla stanovována tak, že se každý rok k částce připočítával poměrný růst průměrného platu ekonomicky aktivních obyvatel a o ten byl starobní důchod navýšen. Při reformě v roce 2004 byla zavedena tzv. **makroekonomická indexace** (マクロ経済スライド *makuro keizai suraido*). V rámci této makroekonomické indexace byla stanovena tzv. míra přizpůsobení indexace důchodu, jejíž výše se odvíjí od míry poklesu ekonomicky aktivních lidí, kteří přispívají do veřejného důchodového systému, a od míry zvýšení průměrné předpokládané míry dožití. Ještě v roce 2011 Ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálních věcí předpokládalo, že se její průměrná výška bude pohybovat kolem 0,9 %¹³⁷ a ročně bude ušetřeno 0,1 miliardy jenů.

¹³⁵ MZPSV, Kósei nenkin – kokumin nenkin heisei 16 nen zaisei saikeisan kekka, str. 94, [online], citováno 14. 4. 2014, dostupné na [www:](http://www.mhlw.go.jp/topics/nenkin/zaisei/zaisei/report/pdf/all.pdf)

<http://www.mhlw.go.jp/topics/nenkin/zaisei/zaisei/report/pdf/all.pdf>

¹³⁶ Ibid., str. 95

¹³⁷ MZPSV, Makurokeizai suraido nicuite, str. 12, [online], citováno 15. 4. 2013, dostupné na [www:](http://www.mhlw.go.jp/stf/shingi/2r9852000001q0wz-att/2r9852000001q122.pdf)

Tabulka 7: Systém makroekonomická indexace

Položka	Metoda stanovení
Míra přizpůsobení indexace důchodu	Průměrný pokles plátců veřejného důchodového pojištění za poslední 3 roky + zvýšení předpokládané míry dožití – 0,3 %
Stanovení částky 1. výplaty důchodu	Zvýšení průměrné mzdy – míra přizpůsobení indexace důchodu
Stanovení valorizace již vyplácených důchodů	Zvýšení cenové hladiny – míra přizpůsobení indexace důchodu

Zdroj: MZPSV, Kósei nenkin – kokumin nenkin heisei 16 nen zaisei saikeisan kekka ¹³⁸

Míra indexace důchodu se poté měla odčítat od míry růstu průměrné mzdy v případě 1. výplaty důchodu a od míry růstu cenové hladiny v případě valorizace již vyplácených dávek starobního důchodu. O takto vypočítaný rozdíl se poté měly zvyšovat jak již vyplácené důchody, tak také tak měly být stanoveny částky 1. výplaty důchodu. Zároveň bylo stanoveno, že v případě poklesu či stagnace cenové hladiny a průměrných mezd nedochází k využití makroekonomické indexace a starobní důchod zůstává na stejné hodnotě.

Aby nedošlo k panice, že se rozdíl mezi průměrnými důchody a průměrným platem ekonomicky aktivních obyvatel bude zvyšovat, bylo uzákoněno, že poměr průměrné částky důchodů vyplácených zaměstnancům firem v 65 letech a průměrného platu ekonomicky aktivních mužů se nesmí dostat pod hranici 50 %. ¹³⁹ Nad touto hranicí by se měl pohybovat do roku 2100.

Na základě výše zmíněných reforem systému byly v roce 2004 provedeny odhady fiskálního vývoje systému národního důchodového pojištění a systému důchodového pojištění zaměstnanců firem. Podle nich se výše celkových příjmů a výdajů do systému firemních důchodů měly vyrovnat v roce 2010 a poté by dokonce příjmy měly převyšovat výdaje až do 40. let 21. století.

¹³⁸ MZPSV, Makurokeizai suraido nicuite, str. 104

¹³⁹ Ibid., str. 107

Tabulka 8: Odhad vývoje finanční stránky systému důchodového pojištění zaměstnanců firem v roce 2004 (v bilionech jenů)

Rok	Míra pojištění (%)	Celkový příjem	Příjem z pojistného	Příjem z investic	Celkové výdaje	Výdaje na základní důchody	Rozdíl mezi příjmy a výdaji
2005	14,288	28,3	20,8	3,0	31,9	11,1	-3,6
2006	14,642	29,8	21,6	3,5	32,9	11,3	-3,1
2010	16,058	37,6	25,5	4,9	37,5	13,0	0,0
2015	17,828	44,0	30,8	5,1	41,4	15,1	2,6

Zdroj: MZPSV, Kósei nenkin – kokumin nenkin heisei 16 nen zaisei saikeisan kekka¹⁴⁰

Ve skutečnosti dosud příjmová stránka nepřevýšila výdajovou stránku, protože celkové příjmy a především příjmy z investic byly nižší, než bylo původně odhadováno. Konkrétně v roce 2010 byly oproti původnímu odhadu skutečné celkové příjmy o 2,6 bilionu¹⁴¹ jenů nižší, příjmy z investic pak o 2,4 bilionu. Toto snížení bylo způsobeno příchodem ekonomické krize a také faktem, že **Japonsko se stále nedostalo z deflace**, proto nedošlo k předpokládanému růstu mezd, ani cenové hladiny. Kvůli tomu byla skutečná částka vyplácená na důchody nižší než předpokládaná.

Také v případě národního důchodu se příjmy měly od roku 2004 postupně zvyšovat a v roce 2009 měly překročit celkové výdaje na výplatu důchodů ze systému národního důchodového pojištění a zůstat na vyšší hladině ještě v 50. letech nového století.

¹⁴⁰ MZPSV, Kósei nenkin – kokumin nenkin heisei 16 nen zaisei saikeisan kekka, str. 249, [online], citováno 14. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/topics/nenkin/zaisei/zaisei/report/pdf/all.pdf](http://www.mhlw.go.jp/topics/nenkin/zaisei/zaisei/report/pdf/all.pdf)

¹⁴¹ MZPSV, Heisei 25 nendo nenkin seido no pointo, str. 60, [online], citováno 14. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/topics/bukyoku/nenkin/nenkin/seido-h25-point.html](http://www.mhlw.go.jp/topics/bukyoku/nenkin/nenkin/seido-h25-point.html)

Tabulka 9: Odhad vývoje finanční stránky národního důchodového systému v roce 2004 (v bilionech jenů)

Rok	Míra pojištění	Celkový příjem	Příjem z pojistného	Příjem z investic	Celkové výdaje	Rozdíl mezi příjmy a výdaji
2005	13 580	4,0	2,1	0,2	4,2	-0,2
2006	13 860	4,3	2,2	0,2	4,5	-0,2
2010	14 980	5,6	2,6	0,3	5,1	0,5
2015	16 380	6,5	3,0	0,4	5,9	0,7

Zdroj: MZPSV, Kósei nenkin – kokumin nenkin heisei 16 nen zaisei saikeisan kekka¹⁴²

V případě systému národního důchodu rovněž odhady celkových příjmů a výdajů převyšovaly skutečné částky, ale na rozdíl od systému důchodového pojištění zaměstnanců firem již v roce 2009 celkový příjem překročil částku celkových výdajů.

Prozatím pravidelně dochází ke zvyšování důchodového pojištění, také míra substituce příjmu domácnosti se pohybuje nad 50 %. Na druhou stranu vzhledem k tomu, že se Japonsko dlouhodobě potýká s deflací, se stále nepodařilo použít makroekonomickou indexaci a nedošlo tedy k úsporám, se kterými vláda v roce 2004 počítala. Toto opatření bylo zavedeno na dobu časově neomezenou a jeho platnost má skončit až v okamžiku, kdy nastane rovnováha mezi příjmy a výdaji do a z důchodového systému. Proto existuje jistá naděje, že v případě vymanění se Japonska z již téměř 20 let trvající deflace, dojde k využití tohoto opatření.

4.2 Reforma systému dlouhodobé péče

Také nejnovější z pojišťovacích systémů se kvůli neustálému **zvyšování počtu uživatelů služeb** potýká s problémem růstu nákladů. Mezi lety 2000 a 2005 jejich počet vzrostl o 121 %, ¹⁴³ přičemž vyšší nárůst poptávky byl zaznamenán u služeb prováděných přímo v domácnosti uživatele a to o 159 %. Mezi klienty pak nejvíce přibýlo těch s lehčími postiženími. Zatímco v roce 2000 dosahovaly celkové

¹⁴² MZPSV, Kósei nenkin – kokumin nenkin heisei 16 nen zaisei saikeisan kekka, str. 250, [online], citováno 14. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/topics/nenkin/zaisei/zaisei/report/pdf/all.pdf](http://www.mhlw.go.jp/topics/nenkin/zaisei/zaisei/report/pdf/all.pdf)

¹⁴³ MZPSV, Kaigohokenseido kaikaku no gaijó, str. 2, [online], citováno 18. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/topics/kaigo/topics/0603/dl/data.pdf](http://www.mhlw.go.jp/topics/kaigo/topics/0603/dl/data.pdf)

náklady 3,6 bilionu jenů,¹⁴⁴ na rok 2005 již byl vyhrazen téměř dvojnásobek a to 6,8 bilionu jenů. Proto se vláda ve stejném roce rozhodla přistoupit k reformě.

Právě zvyšující se počet uživatelů s lehčím postižením přiměl k úvaze o rozvinutí **systému prevence**, který byl založen na teorii, že je nejen levnější, ale také pro pacienta lepší nemoci či postižení předcházet, než je následně léčit. Proto byly např. zavedeny nejrůznější typy posilovacích tréninků svalů, pomocí nichž by se měla zlepšit fyzická kondice a také prodloužit období, po které bude člověk samostatný ve vykonávání každodenních aktivit.

Dále byly ustanoveny **změny v úhradách finančních nákladů v případě hospitalizace**. Kromě ušetření veřejných peněz bylo cílem nastavení spravedlnosti mezi uživateli, kteří jsou hospitalizováni a těmi, kteří zůstávají doma a pečovatelé jim chodí vypomáhat pouze přes den. Před reformou pokud došlo k hospitalizaci, tak bylo z pojištění hrazeno vše, včetně nákladů na živobytí neboli náklady na bydlení a stravu.

Zatímco když se jednalo o služby v domácnosti, tak se příspěvky vztahovaly pouze k vykonané službě a náklady na živobytí si platil klient sám. Finanční rozdíl byl velký. V prvním případě vyplácela pojišťovna přibližně 309 tisíc jenů¹⁴⁵ a sám pacient platil kolem 56 tisíc jenů. V druhém případě se z pojištění hradily náklady ve výši 187 tisíc jenů¹⁴⁶ a finanční zátěž pacienta se pohybovala kolem 104 tisíce jenů. Od této reformy hradí také hospitalizovaní klienti náklady na živobytí, a tak došlo k setření rozdílu finančních nákladů klientů. Navíc MZPSV předpokládalo, že se díky tomuto opatření ušetří ročně 30 bilionu jenů.¹⁴⁷ Ovšem zároveň bylo naplánováno, že o tuto částku se sníží navýšení pojištění a toto opatření nevedlo k zlepšení poměru mezi výdajovou a příjmovou stránkou. Navíc také po reformě narůstá počet klientů systému a jeho celkové náklady.

4.3 Reforma zdravotního systému

Přestože současný stav japonského zdravotního systému nemá tak velké problémy s udržení celkové stability jako důchodový systém. Lze předpokládat, že spolu s celkovým stárnutím populace a přibýváním seniorů, jejichž náklady

¹⁴⁴ MZPSV, Kaigohokenseido kaikaku no gaijó, str. 2, [online], citováno 18. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/topics/kaigo/topics/0603/dl/data.pdf](http://www.mhlw.go.jp/topics/kaigo/topics/0603/dl/data.pdf)

¹⁴⁵ Ibid., str. 10

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

na zdravotní péči jsou v průměru pětinašobně¹⁴⁸ vysoké, než je tomu u mladých lidí, se i nadále bude zvyšovat částka vydávaná na lékařské služby a léky. Aby byl poměr mezi výdaji a příjmy dlouhodobě udržitelný byly v průběhu prvního desetiletí třetího tisíciletí provedeny dvě reformy,

Nejdříve byl mezi lety 2002 a 2006 **zvýšen podíl spoluúčasti pacienta** (窓口負担 *madoguči futan*) **na skutečných výdajích za lékařské ošetření a léky**, které pacient platí po každé návštěvě nemocničního zařízení. Pro skupinu obyvatel od 7 do 69 let byla spoluúčast zvýšena z 20 % na 30 %. Navíc se u ekonomicky aktivních obyvatel do základu pro stanovení výše zdravotního pojištění začaly započítávat také bonusy, které byly před reformou vynechávány. Došlo tak ke zvýšení základu a tedy také absolutní částky pojištění. Také pro skupinu seniorů ve věku od 70 do 75 let byla míra spoluúčasti zvýšena o 10 % na 20 %. Výjimku tvoří pouze senioři, kteří jsou i po dosažení důchodového věku ekonomicky aktivní a jejich příjem se pohybuje ve stejné výši jako průměrný příjem mladších generací. Ti jsou povinni platit náklady ve výši 30 % skutečných nákladů.

Zároveň jsou podle výše příjmu a věku **stanoveny měsíční stropy** (高額医療費制度 *kógaku irjóhi seido*). Pokud skutečné náklady na léčbu tyto stropy překročí, tak je již nehradí pacient, nýbrž pojišťovna, ke které pacient přísluší. Právě tyto limity byly v průběhu reformy navýšeny. Jejich výši k dubnu 2014 ukazuje tabulka 10.

Tabulka 10: Výše měsíčních stropů na skutečné náklady na léčbu u osob mladších 70 let

Výše příjmu	Stanovení výše stropu (jenů)
Nízkopříjmová domácnost: neodvádí místní daň	35 400
Průměrná domácnost	80 100 + (náklady na léčbu - 267 000) x 1 %
Vysokopříjmová domácnost: nad 530 tisíc jenů za měsíc	150 000 + (náklady na léčbu - 500 000) x 1 %

Zdroj: MZPSV, Kógaku irjóhi ni cuite¹⁴⁹

Pro pojištěnce starší 70 let jsou tyto sazby ještě sníženy na 44,1 tisíc¹⁵⁰ za měsíc u příjmově průměrné domácnosti seniorů, 15 tisíc v případě nízkopříjmové

¹⁴⁸ MZPSV, Ródžin irjóhi no džókjo, [online], citováno 20. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/houdou/0103/h0306-1/h0306-1e.html](http://www.mhlw.go.jp/houdou/0103/h0306-1/h0306-1e.html)

¹⁴⁹ MZPSV, Kógaku irjóhi ni cuite, str. 6, [online], citováno 20. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/file/05-Shingikai-12601000-Seisakutoukatsukan-Sanjikanshitsu_Shakaihoshoutantou/0000022217.pdf](http://www.mhlw.go.jp/file/05-Shingikai-12601000-Seisakutoukatsukan-Sanjikanshitsu_Shakaihoshoutantou/0000022217.pdf)

domácnosti. Pokud má domácnost seniorů stejný příjem jako domácnosti mladší, je strop nastaven stejným způsobem jako u těchto domácností. Navíc senioři jsou více náchylní k nemocem a častěji vyhledávají lékařskou pomoc. Z toho důvody také jejich skutečné náklady na léčbu častěji dosahují na tyto stropy.

Na jednu stranu došlo během let 2002 až 2006 ke zvýšení spoluúčasti na skutečných nákladech za léčbu, na druhou stranu se toto zvýšení především v prvních letech projevilo v nárůstu finanční částky, kterou pojišťovny doplácí v případě překročení měsíčních stropů stanovených pro jednotlivé skupiny klientů. Přestože jsou stropy navyšovány, celkové množství peněz, které doplácí zdravotní pojišťovny, se neustále zvyšuje.

Právě kvůli dlouhodobé udržitelnosti systému zdravotního pojištění došlo na základě ustanovení z roku 2006 o dva roky později k **oddělení zdravotního systému pro seniory starší 75 let** (後期高齢者医療制度 *kóki kóreiša irjó seido*). Účelem bylo zabránění hromadění seniorů v pojišťovnách založených na principu bydliště. Pojišťovny s velkým procentem starších a nemocných lidí by se čím dál více potýkaly s problémem vysokých výdajů a nízkých příjmů do systému. Reformou bylo stanoveno, že náklady na tento systém budou z 50 %¹⁵¹ placeny z veřejných financí a to v poměru 4:1:1 ze státní, prefekturální a místní pokladny. Dalších 10 % z výtěžku ze zdravotního pojištění placeného příslušníky tohoto systému a zbylých 40 % bude ve formě příspěvku převáděno z peněz vybraných na zdravotním pojištění mladých lidí. Tímto byl systém stabilizován, ovšem celkově nedošlo k žádným úsporným opatřením.

4.4 Sjednocení daňového systému a systému sociálního zabezpečení

Změny v jednotlivých částech sociálního zabezpečení však nepřinesly dostatečné zvýšení na příjmové straně, ani snížení na straně výdajové, a tak se systém jako celek stále více dostával do záporných čísel. Vzhledem k relativně nízkému zatížení obyvatel ve srovnání se státy s fungujícím systémem sociálního zabezpečení, jako je Francie, Švédsko či Německo, se vláda snažila hledat vhodné řešení především v oblasti daní. V Japonsku je sice poměrně vysoká sazba u daně

¹⁵⁰ MZPSV, Kógaku irjóhi ni cuite, str. 6

¹⁵¹ MZPSV, Kóki kóreiša irjó seido nado no šikumi, [online], citováno 20. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/bunya/shakaihoshou/iryouseido01/info02d-26.html](http://www.mhlw.go.jp/bunya/shakaihoshou/iryouseido01/info02d-26.html)

právníků osob, ale sazba u **spotřební daně** (消費税 *šóhizei*)¹⁵² byla do konce března 2014 velice nízká a to pouze 5 %. Po dlouhých diskuzích a přesvědčování nakonec vláda bývalého premiéra Nody¹⁵³ vydala prohlášení, že by chtěla spotřební daň ve dvou intervalech postupně zvýšit až na 10 %. Podle plánu došlo k prvnímu zvýšení sazby **z 5 % na 8 % v dubnu roku 2014**. Další zvýšení by mělo následovat v **říjnu 2015**. Tím by daňová sazba spotřební daně měla dosáhnout **10 %**.

Celých 5 %, o které bude daň ze spotřeby navýšena, by mělo směřovat do oblasti sociálního zabezpečení. Přičemž 1 %¹⁵⁴ je vyděleno na **zvýšení výdajů především do oblasti výchovy a vzdělání dětí**. Díky většímu přísunu finančních prostředků by měl být zlepšen přístup do předškolních zařízení i jejich samotný servis a také zkvalitnění vzdělání na středních školách. 3 % by měla sloužit k **posílení funkčnosti systému** v podobě reforem služeb zdravotního systému a systému dlouhodobé péče, důchodového systému a opatření proti chudobě a rozdílům v příjmu a bohatství. Zbylé 1 % by měly být použito na **zajištění dlouhodobé udržitelnosti systému**.

Pro fiskální rok 2017 vláda předpokládá, že díky navýšení sazby spotřební daně vybere navíc kolem 14 bilionu jenů.¹⁵⁵ Pro srovnání v roce 2012 dosahovaly celkové náklady na sociální zabezpečení 112 bilionu jenů a na fiskální rok 2014 je v rámci běžného státního rozpočtu vyčleněno na sociální zabezpečení 30,52 bilionu jenů.¹⁵⁶ Toto opatření by částečně mělo odlehčit státnímu rozpočtu a stabilizovat křehký systém sociálního zabezpečení v Japonsku, a tak do jisté míry uklidnit japonské obyvatele obávající se zborcení sociálního systému v čele systémem důchodovým. Pouze čas ukáže, jestli tříprocentní a následné navýšení spotřební daně přinese do státní pokladny dostatek financí a jestli tyto finance budou využity tak, aby byl systém sociálního zabezpečení v Japonsku dlouhodobě udržitelný.

¹⁵² Přestože již v roce 1978 padl první návrh na zavedení spotřební daně v Japonsku, tak kvůli velkému odporu byla nakonec zavedena tato daň až v roce 1989 a její sazba byla určena na 3%. V roce 1997 byla zvednuta na 5%.

V Japonsku plní spotřební daň funkci daně z přidané hodnoty v České republice.

¹⁵³ Premiér Noda Jošihiko (野田佳彦) působil ve funkci od 2. 9. 2011 do 26. 12. 2012.

¹⁵⁴ MFJ, Šakaihošó zeí ittai kaikaku no gaijó, str. 12, [online], citováno 21. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mof.go.jp/about_mof/councils/fiscal_system_council/sub-of_fiscal_system/proceedings/material/zaiseia230725/01_1.pdf](http://www.mof.go.jp/about_mof/councils/fiscal_system_council/sub-of_fiscal_system/proceedings/material/zaiseia230725/01_1.pdf)

¹⁵⁵ MFJ, Šakaihošó zeí ittai kaikaku nijoru šakaihošó no džúdžicu anteika nicuite, str. 3, [online], citováno 22. 4. 2014, dostupné na [www: http://www8.cao.go.jp/shoushi/shinseido/kodomo_kosodate/b_6/pdf/ref1.pdf](http://www8.cao.go.jp/shoushi/shinseido/kodomo_kosodate/b_6/pdf/ref1.pdf)

¹⁵⁶ MFJ, Highlights of the Budget for FY 2014, str. 4, [online], citováno 22. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/index.html](http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/index.html)

Závěr

Sociální politika a úloha státu v ní se mění v průběhu času a je ovlivňována ekonomickou, politickou, sociální či náboženskou situací na daném území. Spolu s nimi se mění také míra dekomodifikace a stratifikace, tedy základní pilíře teorie režimů sociálních států Gøsta Esping-Andersena, kterou jsem použila jako hlavní teoretický základ pro svoji diplomovou práci.

První zmínky o poskytování sociálních služeb v Japonsku jinými než rodinnými příslušníky můžeme najít již před patnácti stoletími, kdy se rozvinula dobrovolná pomoc chudým v buddhistických klášterech. V následujících staletích to byl ale především konfucianismus, který ovlivňoval sociální politiku a zodpovědnost tak ležela hlavně na rodinných příslušnících a místní komunitě. V rámci opatření byli upřednostňováni staří lidé a sirotci. Dále byla v rámci možností poskytována materiální pomoc v případě zasažení přírodními katastrofami či neúrodou. Ta měla navíc politický rozměr, jednalo se o formu prevence před nepokoji.

Po restauraci Meidži bylo první nařízení platné na celém území Japonska zaměřeno na opatření proti chudobě. Nárok na dávky ze systému měli stále pouze postižení, kteří nebyli schopni práce, lidé starší 70 let, nemocní a sirotci mladší 13 let. Jejich podíl na celkové populaci byl nejvyšší v roce 1892 a i v té době dosahoval jen 0,46 %. Poté sice byly vydány zákony, které byly zaměřeny na ochranu před chudobou také dalších skupin obyvatel, ale s výjimkou výhod poskytovaných vojákům, státním úředníkům a jejich rodinám, nebyl na sociální péči na úrovni státu kladen příliš velký důraz a velice často nedocházelo k naplnění zákonem stanovených povinností.

V období od konce 1. světové války do konce 2. světové války došlo ke změnám nejen v oblasti podpory pro chudé, kde do systému byly zahrnuty děti mladší 13 let, těhotné, tělesně či mentálně postižení, kteří nebyli schopni vykonávat práci, a u starých osob byla věková hranice snížena na 65 let. Rovněž byly na základě zákonů vytvořeny systémy, které měly pomáhat obyvatelům v hospodářskou krizi a válkou zasaženém Japonsku. K tomu byly poprvé ustanoveny pojistné systémy. Nejprve systém zdravotního a následně důchodového pojištění pro zaměstnance konkrétních odvětví. Do konce 2. světové války tak byly spolu se zdravotním a důchodovým pojištěním položeny základy japonského systému sociálního zabezpečení.

Prvním cílem mé práce bylo na základě zpráv, ročenek a dat ministerstev, veřejných výzkumných center a institucí charakterizovat sociální zabezpečení v Japonsku na prahu třetího tisíciletí. Na počátku 21. století tvoří pilíř systému sociálního zabezpečení pět systémů sociálního pojištění. K zdravotnímu, důchodovému pojištění a pojištění v nezaměstnanosti a pojištění pro případ pracovního úrazu přibyl v roce 2000 ještě systém pojištění dlouhodobé péče. Stejně jako v minulosti je struktura jednotlivých systémů velice složitá a příslušnost k systému, minimální podmínky nutné pro vyplacení dávek či využívání služeb systému, rovněž tak výše pojistného a způsob jeho odvodů se liší podle vykonávaného povolání, místa bydliště, velikosti firmy či rodinného stavu.

Vznikají tak velké rozdíly mezi pojištěnci, kteří jsou řádně zaměstnáni ve firmách, či jsou státními zaměstnanci a osobami samostatně výdělečně činnými nebo zaměstnanými ve firmách na jiný než stálý úvazek. Tito účastníci pracovního trhu nejenže nejsou chráněni pojištěním v nezaměstnanosti a úrazovým pojištěním, ale rozdíly jsou viditelné také v ostatních pojistných systémech. V případě důchodového pojištění jsou OSVČ a nestálí zaměstnanci firem pojištěni v národním důchodovém systému. V roce 2010 takto bylo pojištěno 29,43 milionu lidí z celkového počtu 68,26 milionu pojištěnců. Průměrný starobní důchod vyplácený z tohoto systému se pak v roce 2012 pohyboval okolo 65 tisíc jenů za měsíc, což je částka velice nízká, obzvláště pokud dotyčný žije sám a není vlastníkem bytu či domu, ve kterém bydlí, a musí tak platit nájemné. Naopak v případě manželského páru, kdy manžel pracuje jako stálý zaměstnanec u firmy a manželka je v domácnosti, to bylo necelých 231 tisíc. Tedy téměř čtyřikrát tolik. Také v případě zdravotního systému jsou patrné rozdíly především ve způsobu placení pojistného a jeho výši, ovšem při využití lékařských služeb či léků mají všichni pojištěnci stejná práva a výše spoluúčasti na placení skutečných nákladů se liší podle věku pacienta a nikoliv podle pojišťovny, ke které přísluší. Podobně je tomu také u systému pojištění dlouhodobé péče.

Tyto pojistné systémy jsou doplněny systémy sociální péče, díky nimž by se znevýhodněným skupinám, jakými jsou děti, postižení a senioři, mělo snáze dařit zapojovat do běžného života. Ze všech čtyř poskytovaných dávek sociální podpory v Japonsku momentálně nejvíce domácností pobírá příspěvky na výživu dítěte a příspěvky na děti, které byly jednou z priorit ve volebním programu Demokratické strany Japonska. Ukazuje to nejen na fakt, že speciální systém chránící děti mezi pojistnými systémy není, ale také na důležitost, jaká je momentálně problematice dětí

v Japonsku přisuzována. Naproti tomu mají systémy sociální péče zaměřené na postižené a seniory většinou pouze doplňkový charakter, protože obě skupiny jsou kryty příslušnými systémy sociálního pojištění.

Systém sociálního zabezpečení je dotvářen systémem ochrany živobytí, který je tou poslední pomyslnou záchrannou sítí před upadnutím do chudoby. Je to tedy právě tento systém, který do jisté míry nastavuje zrcadlo celému systému sociálního zabezpečení a poukazuje na jeho slabé stránky. Počet domácností, které tuto dávku pobírají, neustále roste. Podíváme-li se na jejich strukturu, je jich nejvíce v kategorii seniorů a to 42 %. Navíc se počet těchto domácností mezi lety 1989 a 2011 zvýšil o 400 tisíc a tak se ztrojnásobil. Tento nárůst je způsoben nejen vyšším počtem seniorů, ale také relativně nízkou částkou národního starobního důchodu, která často nestačí na pokrytí všech nezbytných výdajů a ukazuje tak na špatné nastavení tohoto systému. Druhou kategorií, ve které byl zaznamenán nárůst, je kategorie ostatní. Do této kategorie patří také domácnosti se členy, kteří jsou práceschopní, ale nedokáží se na pracovním trhu prosadit. To ukazuje na změny na pracovním trhu a na problémy s těmito změnami spojenými. Jde například o dopady globální krize, zvýšení konkurenceschopnosti ostatních asijských států či odklon od celoživotního zaměstnání.

Na pracovním trhu se v poslední době zvýšil počet nestálých zaměstnanců firem. Na konci roku 2013 byl jejich podíl 37,4 %. Kromě nejistoty do budoucna znamená pro zaměstnance s jiným typem smlouvy než řádného zaměstnance toto postavení také ztrátu výhod v oblasti sociálního zabezpečení, protože nemohou vstoupit do systému zdravotního ani důchodového pojištění firem a naopak platby na tato pojištění musí odvádět sami, což u některých nestálých zaměstnanců především s nízkým platem vede k neplacení pojistného a předznamenává problém do budoucna, kdy nebudou mít nárok na starobní popř. invalidní důchod.

Vzhledem ke zlepšujícímu se průměrnému dosaženému vzdělání a zároveň pozdějšímu vstupu do manželství dochází také k posunu odchodu z práce z důvodu mateřské dovolené. Rovněž se snižuje počet žen, které se po uzavření sňatku rozhodnou zastávat roli ženy v domácnosti, proto dochází k celkovému zvýšení počtu ekonomicky aktivních žen. Ty tak svůj čas dělí mezi kariéru a rodinu a často nejsou schopny skloubit dostatečně obě role. Z toho důvodu se zvyšuje poptávka z jejich řad po službách péče o děti a seniory.

Právě senioři jsou sociální skupinou, jejíž podíl na populaci Japonska se neustále zvyšuje. V roce 2010 bylo 23,3 % obyvatel v poproduktivním věku a i nadále se jejich podíl bude zvyšovat. Podle odhadů by v roce 2025 měl jejich podíl poprvé překročit hranici 30 %. K tomu přibývá jednočlenných a dvoučlenných domácností složených pouze ze seniorů. Není tak na blízku nikdo z rodiny, kdo by se o seniory postaral. Vzhledem k stárnoucí populaci, zvyšování počtu nestálých zaměstnanců a ekonomicky aktivních žen se zvyšují nároky na sociální zabezpečení poskytované státem. Obecně lze říci, že pro sociální zabezpečení na prahu třetího tisíciletí je ve srovnání s minulostí typický nižší podíl rodiny či místní komunity a firem a naopak stále rostoucí role státu v systému sociálního zabezpečení.

Z důvodu stále rostoucích nákladů na sociální zabezpečení, kdy se mezi lety 1990 a 2012 celkové výdaje zdvojnásobily a v roce 2012 dosáhly částky 112 bilionu jenů, je základním problémem systému sociálního zabezpečení nedostatek finančních prostředků. Tento problém dále negativně ovlivňuje tzv. spravedlnost ve výši příjmů a výdajů do a ze systému u jednotlivých generací a ohrožuje stabilitu a dlouhodobou udržitelnost systému. Proto vláda a příslušná ministerstva přistoupila od počátku nového tisíciletí ke čtyřem reformám, jejichž analýza byla posledním cílem mé diplomové práce. Jednalo se o reformy provedené v oblasti důchodového systému, systému dlouhodobé péče, zdravotního systému. Poslední reforma, jejíž realizace započala v dubnu roku 2014, se věnuje tzv. sjednocení daňového systému a systému sociálního zabezpečení a zahrnuje systém sociálního zabezpečení jako celek.

Reformy provedené v dílčích systémech sociálního zabezpečení nevedly k úspoře peněz ze státní pokladny, spíše naopak. Pouze u systému zdravotního pojištění znamenalo zvýšení spoluúčasti na placení skutečných nákladů za léčbu a léky odlehčení jednotlivým zdravotním pojišťovnám, ale konečný efekt na celkovou finanční stabilitu systému sociálního zabezpečení byl pouze minimální. Ani vydělení systému zdravotního pojištění pro seniory starší 75 let nemělo žádné dopady na úspory, ale znamenalo rozložení nákladů mezi mladou generaci a tak stabilizaci systému.

V důchodovém systému došlo ke změně podílu finančních prostředků vyplácených ze státní pokladny a od roku 2009 stát prakticky platí polovinu důchodů. Dále bylo ustanoveno, že od roku 2017 se již nebude zvyšovat výše důchodového pojištění, což společně s ubýváním ekonomicky aktivních obyvatel v budoucnosti povede k nižším částkám vybraným na důchodovém pojištění. Navíc

makroekonomická indexace, od které si vláda slibovala snížení výdajů na výplatu dávek, nebyla z důvodů přetrvávající deflace použita a vzhledem k neúspěšným pokusům, kterými se centrální banka Japonska snaží z deflace již velmi dlouho vymanit, ani v nejbližší době nelze využítí makroekonomické indexace ke snížení vládních výdajů na výplatu dávek předpokládat. Tato reforma tedy prozatím způsobila větší zatížení státní pokladny a to se do budoucnosti bude ještě dále zvyšovat.

Ani reforma systému dlouhodobé péče nevedla přímo k měřitelným úsporám. Na jedné straně sice došlo ke zpoplatnění nákladů na živobytí při hospitalizaci a bylo předpokládáno, že pojišťovny takto ušetří 30 bilionů jenů ročně, ovšem zároveň o poměrnou částku bylo sníženo pojistné. Pokud je dodržován princip, že prevence je lepší než následné léčení, dochází tak minimálně ke zkvalitnění života klientů, v lepších případech také k úspoře nákladů. Na druhou stranu klientů využívajících služby systému dlouhodobé péče neustále přibývá, takže i tato případná úspora by se ztratila jako kapka v moři.

Zatím poslední reforma, která je zaměřena na systém sociálního zabezpečení jako celek, začala probíhat v dubnu letošního roku, a proto je zatím těžké určit, zda se kvůli zvýšení sazby spotřební daně podaří ročně získat o 14 bilionu jenů více. I kdyby tomu tak bylo, domnívám se, že vzhledem ke stárnoucí populaci a nižšímu zajištění sociálního zabezpečení firmou, rodinou a komunitou, ani toto nebude stačit na pokrytí nákladů a japonská vláda a příslušná ministerstva budou muset hledat ještě další způsob, jak zvýšit příjmy, popř. snížit výdaje tak, aby nebyla ohrožena funkčnost systému.

Dle mého názoru není nastavený systém japonského sociálního státu dlouhodobě udržitelný a ani poslední reformy neřeší podstatu problému a nenabízí komplexní řešení pro budoucí stabilizaci situace. Řešení situace bude pro politiky s postupem času a přibýváním voličů v seniorském věku, kteří nejčastěji poptávají služby a dávky sociálního zabezpečení, čím dál složitější, a proto je nutné provést skutečné reformy co nejrychleji.

Zdroje:

Knižní zdroje:

- 1) MASLOW, Abraham, Motivation and Personality, Harper and Brothers, 411 str., 1954, ISBN 1202841449
- 2) GIDDENS, Anthony, Sociology, 7th edition, Polity, 1182 str., 2013, ISBN 9780745652931
- 3) GIDDENS, Anthony, Sociology, 4th edition, Polity Press, 750 str., 2001, ISBN 0745623107
- 4) MASLOW, Abraham, Motivation and Personality, Harper and Brothers, str. 80-92, 1954, ISBN 1202841449
- 5) KONOPÁSEK, Zdeněk, Estetika sociálního státu, G plus G, str. 146-50, 1998, ISBN 80-86103-14-5
- 6) KERBS, Vojtěch a kol., Sociální politika, Wolters Kluwer, 544 str., 2010, ISBN 978-80-7357-585-4
- 7) DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada, 200 str., 2013, ISBN 978-80-247-3880-2
- 8) BARR, Nicholas, Economics of Welfare State, 416 str., 2012, Oxford University Press, ISBN 978-0-19-929781-8
- 9) ESPING-ANDERSEN, Gøsta, The Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, 248 str., 1990, ISBN 0-7456-0796-2
- 10) FUKURAWA, Kódžun, Kaneko, Kóiči, Šakaifukuši hattatuši kíwádo, Júhikaku, 239 str., 2009, ISBN 978-4-641-05889-7
- 11) MOMOSE, Takaši, Nihonfukuši seidoši, 235 str., Minerva šobó, 1997, ISBN 4-623-02800-3
- 12) HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Gert Jan, MINKOV, Michael, Cultures and Organizations, McGraw Hill, 561 str., 2010, ISBN 978-0-07-166418-9
- 13) HOFSTEDE, Geert, Culture's consequences: international differences in work-related values, Sage Publication, 328 str., 1980, ISBN-10:0803913060
- 14) HOFSTEDE, Geert, Culture and organizations: software of the mind, McGraw Hill, 279 str., 1991, ISBN 0077074742
- 15) LABUS, David, Japonsko, str. 21, Libri, 2009, ISBN 978-80-7277-426-5

16) Šakaihošo, šakaifukuši džiten Tókjó: Džunpóša, 892 str., 2004, ISBN4845108933

Internetové zdroje:

Odborné články

- 1) ARTS, Wil, GELISSEN, John, Three Works of welfare capitalism or more?, Journal of European Social Policy, květen 2002, Vol 12 (2), str. 137-158, [online], citováno 14. 8. 2013, citováno dostupné na [www: http://esp.sagepub.com/content/12/2.toc](http://esp.sagepub.com/content/12/2.toc)
- 2) ESPING-ANDERSEN, Gøsta, Hybrid or Unique?, The Japanese Welfare State between Europe and America, Journal of European Social Policy, srpen 1997, Vol 7(3): 179–89., [online], citováno 16. 8. 2013, dostupné na [www: http://esp.sagepub.com/content/7/3.toc](http://esp.sagepub.com/content/7/3.toc)
- 3) Huck-Ju Kwon, Comparative Perspectives on East Asian Welfare Systems, Journal of Social Policy, říjen 1997, Vol 26 (4), str. 467-484, [online], citováno 15. 8. 2013, dostupné na [www: http://journals.cambridge.org/action/displayIssue?jid=JSP&volumeId=26&seriesId=0&issueId=04](http://journals.cambridge.org/action/displayIssue?jid=JSP&volumeId=26&seriesId=0&issueId=04)
- 4) Maslow, Abraham H., A Theory of Human Motivation, Psychological Review vol. 50 (4), 1943, 21 str, [online], citováno 6. 8. 2013, dostupné na [www.: http://www.altruists.org/static/files/A%20Theory%20of%20Human%20Motivation%20%28A.%20H.%20Maslow%29.pdf](http://www.altruists.org/static/files/A%20Theory%20of%20Human%20Motivation%20%28A.%20H.%20Maslow%29.pdf)

Publikace, statistiky a stránky japonských veřejných institucí

- 1) Informační centrum pro nemocenské pojištění (Rósai hoken džóhó sentá), [online], citováno 13. 3. 2014, dostupné na <http://www.rousai-ric.or.jp/tabid/60/Default.aspx>
- 2) Japonský statistický úřad, Džiššitu šúnjú, [online], citováno 1. 3. 2014, dostupné na <http://www.stat.go.jp/data/kakei/longtime/>
- 3) Japonský statistický úřad, Nenreikaikjú kojókeitaibecu kojóšasú, [online], citováno 12. 1. 2014, dostupné na [www: http://www.stat.go.jp/data/roudou/longtime/03roudou.htm#hyo_9](http://www.stat.go.jp/data/roudou/longtime/03roudou.htm#hyo_9)
- 4) Japonský statistický úřad, Kojó keitaibecu jakuin wo nozoku kojóšasú, [online], citováno 12. 1. 2014, dostupné na [www: http://www.stat.go.jp/data/roudou/sokuhou/4hanki/dt/index.htm](http://www.stat.go.jp/data/roudou/sokuhou/4hanki/dt/index.htm)

- 5) MFJ (Zaimušó), Kokumin futanricu no suii, [online], citováno 15. 12. 2013, dostupné na www: http://www.mof.go.jp/budget/fiscal_condition/basic_data/201104/
- 6) MFJ, Saimu zandaka no kokuji hikaku, [online], citováno 16. 12. 2013, http://www.mof.go.jp/tax_policy/summary/condition/007.htm
- 7) MFJ, Šakaihošó zei ittai kaikaku no gaijó, 13 str., [online], citováno 21. 4. 2014, dostupné na www: http://www.mof.go.jp/about_mof/councils/fiscal_system_council/sub-of_fiscal_system/proceedings/material/zaiseia230725/01_1.pdf
- 8) MFJ, Šakaihošó zei ittai kaikaku nijoru šakaihošó no džúdžicu anteika nicuite, str. 3, [online], citováno 22. 4. 2014, dostupné na www: http://www8.cao.go.jp/shoushi/shinseido/kodomo_kosodate/b_6/pdf/ref1.pdf
- 9) MFJ, Highlights of the Budget for FY 2014, 18 str., [online], citováno 22. 4. 2014, dostupné na www: <http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/index.html>
- 10) Ministerstvo pozemků, infrastruktury a dopravy, Hakušo 2011, [online], citováno 10. 1. 2014, dostupné na <http://www.mlit.go.jp/hakusyo/mlit/h24/hakusho/h25/>
- 11) MZPSV, Heisei 24 nenšú kósei ródó hakušo, 298 str, [online], citováno 15. 1. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/wp/hakusyo/kousei/12-2/>
- 12) MZPSV, Kojó hoken, [online], citováno 12. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/general/seido/anteikyoku/koyouhoken/>
- 13) MZPSV, Heisei 23 nendo kaigohoken džigjó hókoku, [online], citováno 13. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/topics/kaigo/osirase/jigyo/11/index.html>
- 14) MZPSV, Kóteki kaigo hoken seido no gendžó to kongo no jakuwari, 38 str, [online], citováno 15. 3. 2014, dostupné na http://www.mhlw.go.jp/seisakunitsuite/bunya/hukushi_kaigo/kaigo_koureisha/gaiyo/dl/hoken.pdf
- 15) MZPSV, Heisei 24 nendo kara no džidó teate, Šotoku seigen gendogakuhjó, [online], citováno 2. 3. 2014, dostupné na http://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/kodomo/kodomo_kosodate/jidoutea/index.html

- 16) MZPSV, Džidó teate seido no gaijó, [online], citováno 2. 3. 2014, dostupné na http://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/kodomo/kodomo_kosodate/jidoutea te/index.html
- 17) MZPSV, Hoikudžo taiki džidósú, [online], citováno 2. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/stf/houdou/2r9852000002yapj.html>
- 18) MZPSV, Heisei 23 nendo zenkoku boši setai nado čósa kekka hókoku, [online], citováno 6. 3. 2014, dostupné na http://www.mhlw.go.jp/seisakunitsuite/bunya/kodomo/kodomo_kosodate/boshi-katei/boshi-setai_h23/
- 19) MZPSV, Seikacu fudžo kidžun, 4 str, [online], citováno 6. 3. 2014, dostupný na www: <http://www.mhlw.go.jp/shingi/2010/03/dl/s0304-7d.pdf>
- 20) MZPSV, Heisei 23 nenšú ródókeizai no bunseki, 269 str, [online], citováno 19. 2. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/wp/hakusyo/roudou/11/>
- 21) MZPSV, Danžokojókikai kentóhó no aramaši, 83 str, [online], citováno 17. 1. 2014, dostupné na www: <http://www.mhlw.go.jp/general/seido/koyou/danjokintou/danjyokoyou.html>
- 22) MZPSV, Kósei nenkin – kokumin nenkin heisei 16 nen zaisei saikeisan kekka, 451 str., [online], citováno 14. 4. 2014, dostupné na www: <http://www.mhlw.go.jp/topics/nenkin/zaisei/zaisei/report/pdf/all.pdf>
- 23) MZPSV, Makurokeizai suraido nicuite (O makroekonomické indexaci), 19 str., [online], citováno 15. 4. 2013, dostupné na www: <http://www.mhlw.go.jp/stf/shingi/2r9852000001q0wz-att/2r9852000001q122.pdf>
- 24) MZPSV, Heisei 25 nendo nenkin seido no pointo, 66 str., [online], citováno 14. 4. 2014, dostupné na www: <http://www.mhlw.go.jp/topics/bukyoku/nenkin/nenkin/seido-h25-point.html>
- 25) MZPSV, Kaigohokenseido kaikaku no gaijó, 73 str., [online], citováno 18. 4. 2014, dostupné na www: <http://www.mhlw.go.jp/topics/kaigo/topics/0603/dl/data.pdf>
- 26) MZPSV, Ródžin irjóhi no džókjo, [online], citováno 20. 4. 2014, dostupné na www: <http://www.mhlw.go.jp/houdou/0103/h0306-1/h0306-1e.html>

- 27) MZPSV, Kógaku irjóhi ni cuite, 18 str., [online], citováno 20. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/file/05-Shingikai-12601000-Seisakutoukatsukan-Sanjikanshitsu_Shakaihoshoutantou/0000022217.pdf](http://www.mhlw.go.jp/file/05-Shingikai-12601000-Seisakutoukatsukan-Sanjikanshitsu_Shakaihoshoutantou/0000022217.pdf)
- 28) MZPSV, Kóki kóreiša irjó seido nado no šikumi, [online], citováno 20. 4. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/bunya/shakaihoshou/iryouseido01/info02d-26.html](http://www.mhlw.go.jp/bunya/shakaihoshou/iryouseido01/info02d-26.html)
- 29) MZPSV, Ródó tókei není, heisei 24 nen, [online], citováno 12. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/toukei/youran/index-roudou-nenpou2012.html>
- 30) MZPSV, Nenkingaku, [online], citováno 8. 3. 2014, dostupné na <http://www.mhlw.go.jp/stf/houdou/2r9852000002tg08.html>
- 31) MZPSV, Kisonenkin koko wariai, [online], citováno 8. 3. 2014, dostupné na [www: http://www.mhlw.go.jp/topics/bukyoku/nenkin/nenkin/kokko/](http://www.mhlw.go.jp/topics/bukyoku/nenkin/nenkin/kokko/)
- 32) Organizace japonského důchodu (Nihon nenkin kikó), Kokumin nenkin hokenhjó, [online], citováno 6. 2. 2014, dostupné na <http://www.nenkin.go.jp/n/www/service/detail.jsp?id=3763>
- 33) Organizace japonského důchodu, Hokenrjó gakuhjó, [online], citováno 7. 3. 2014, dostupné na <http://www.nenkin.go.jp/n/www/service/detail.jsp?id=1982>
- 34) Premiér Japonska a jeho kabinet (Šušó kantei), Šakaihošó seido kankei sankó širjó, 87 str, [online], citováno 11. 3. 2014, dostupné na <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/kokuminkaigi/dai6/gijisidai.html>
- 35) VÚPSZP (Kokuricu šakaihošó džinkó mondai kenkjúdžo), Setai ruikeibecu hihogosetaisó ojobi setaihogoricu no nendži suii, [online], citováno 17. 3. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/s-info/j/seiho/seiho.asp>
- 36) VÚPSZP, Tokutei nenrei no heikin jomjó, [online], citováno 17. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/syoushika/tohkei/Popular/Popular2013.asp?chap=4&title1=%87W%81D%8Fo%90%B6%81E%89%C6%91%B0%8Cv%89%E6>
- 37) VÚPSZP, Šussei džunibecu gókeitokušu šuseiricu, [online], citováno 17. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/syoushika/tohkei/Popular/Popular2013.asp?chap=4&title1=%87W%81D%8Fo%90%B6%81E%89%C6%91%B0%8Cv%89%E6+%8Fo%90%B6%8F%87%88%CA%95%CA%8D%87%8Cv%93%C1%8E%EA%8Fo%90%B6%97%A6%81F1955%81%602011%94N>
- 38) VÚPSZP, Nenrei sankubunbecu džinkó no suii, [online], citováno 18. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/ssj-db/ssj-db-top.asp>

39) VÚPSZP, Seikacu bunjabecu šakai šišucu no suii, [online], citováno 7. 3. 2014, dostupné na www: <http://www.e-stat.go.jp/SG1/estat/List.do?lid=000001116072>

40) VÚPSZP, Džininbecu ni mita setaisú to kósei wariai ojobi heikin setai džinin no suii, [online], citováno 20. 2. 2014, dostupné na <http://www.ipss.go.jp/ssj-db/ssj-db-top.asp>

Statistiky OECD

1) OECD, Fact Book 2013, Social Expenditure, [online], citováno 3. 8. 2013, dostupné na www: <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2013-en/11/04/01/index.html?contentType=&itemId=/content/chapter/factbook-2013-88-en&containerItemId=/content/serial/18147364&accessItemIds=&mimeType=text/html>

2) OECD, Tax policy analysis, [online], citováno 16. 12. 2013, dostupné na www: <http://www.oecd.org/ctp/tax-policy/revenuestatisticstaxratioschangesbetween2007and2011.htm>

Zákony

1) Nihon kenpó, [online], citováno 5. 3. 2014, dostupný na www: http://law.e-gov.go.jp/cgi-bin/idxselect.cgi?IDX_OPT=4&H_NAME=&H_NAME_YOMI=%82%A0&H_NO_GENGO=H&H_NO_YEAR=&H_NO_TYPE=2&H_NO_NO=&H_FILE_NAME=S21KE000&H_RYAKU=1&H_CTG=1&H_YOMI_GUN=1&H_CTG_GUN=1

2) Seikacu hogohó, dai 4 džó, [online], citováno 5. 3. 2014, dostupný na www: <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S25/S25HO144.html>

Seznam tabulek, grafů a schémat

Tabulky

- Tabulka 1: Počet pojištěnců v jednotlivých systémech pojištění v roce 2010 (v milionech), str. 39
- Tabulka 2: Počet pojištěnců v jednotlivých systémech pojištění v roce 2012, str. 42
- Tabulka 3: Počet účastníků pojištění v nezaměstnanosti v roce 2011 (v milionech), str. 43
- Tabulka 4: Počet účastníků nemocenského pojištění v roce 2010 (v milionech), str. 44
- Tabulka 5 : Počet účastníků pojištění dlouhodobé péče v roce 2011 (v milionech), str. 45
- Tabulka 6: Výše přídavků na děti, str. 46
- Tabulka 7: Systém makroekonomické indexace, str. 63
- Tabulka 8: Odhad vývoje finanční stránky systému důchodového pojištění zaměstnanců firem v roce 2004 (v bilionech jenů), str. 64
- Tabulka 9: Odhad vývoje finanční stránky národního důchodového systému v roce 2004 (v bilionech jenů), str. 65
- Tabulka 10: Výše měsíčních stropů na skutečné náklady na léčbu u osob mladších 70 let, str. 67

Grafy

- Graf 1: Hofstedeho kulturní dimenze pro vybrané státy, str. 6
- Graf 2: Podíl sociálních výdajů na HDP, str. 15
- Graf 3: Podíl příjemců příspěvku podle kategorie v roce 1933, str. 30
- Graf 4: Vývoj počtu domácností pobírajících příspěvků na ochranu živobytí, str. 50
- Graf 5: Vývoj podílu obyvatel v předproduktivním, produktivním a poproduktivním věku (1990-2011), str. 52
- Graf 6: Vývoj počtu domácností z hlediska počtu jejích členů 1989-2011 (v milionech), str. 53
- Graf 7: Vývoj podílu ekonomicky aktivních žen v jednotlivých věkových kategoriích, str. 54
- Graf 8: Podíl stálých a nestálých zaměstnanců podle věkových skupin v roce 2013, str. 56
- Graf 9: Vývoj výdajů na sociální zabezpečení podle odvětví mezi lety 1990 a 2011 (v miliardách jenů), str. 58

Schémata

- Schéma 1: Maslowova pyramida hierarchie potřeb, str. 8
- Schéma 2: Dávky sociálního státu, str. 14
- Schéma 3: Systém sociálního zabezpečení v Japonsku, str. 37
- Schéma 4: Schéma důchodového systému v Japonsku, str. 38
- Schéma 5: Systém zdravotního pojištění v Japonsku, str. 41
- Schéma 6: Systém ochrany živobytí a jeho části, str. 49

Seznam použitých zkratk

CZE	Česká republika
GER	Německá republika
FRA	Francie
HDP	Hrubý domácí produkt
IDV	Individualismus a kolektivismus
IVR	Dimenze uvolněnosti a přísnosti
JPN	Japonsko
JSÚ	Japonský statistický úřad
KOR	Jižní Korea
LTO	Dimenze časového horizontu
MAS	Maskulinita versus feminita
MFJ	Ministerstvo financí Japonska
MZPSV	Ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálních věcí
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
PDI	Míra odstupu mezi jednotlivými příslušníky společnosti
SWE	Švédsko
UAI	Míra snahy minimalizovat nejistotu
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
USA	Spojené státy americké
VÚPSZP	Výzkumný ústav problémů sociálního zabezpečení a populace